

DIES ACADEMICUS VII.

Politika ovplyvňuje sociálny program

Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie,
Žilina, 11. apríla 2018

Zostavovatelia zborníka a resumé:

Dr.h.c. mult. doc. PhDr. PaedDr. ThLic. György Herdics, PhD, MBA, LL.M –
professor extraordinarius
doc.JUDr. Jana Vallová, PhD
doc. ThLic. Mgr. Pavol Zemko, Th. D., Ph. D. h. c., EMBA, LL.M, O.C.H. –
associate professor

Vydavateľstvo Ivona Matúšová,
Trnava 2018

Elektronická publikácia

ISBN 978-80-89979-03-5

Usporiadatelia konferencie:

- VŠZaSP sv. Alžbety Bratislava, Detašované pracovisko bl. Ladislava Batthyány – Strattmanna Gabčíkovo
- Haulikov inštitút Trnava

Spoluorganizátori konferencie:

- Moravsko – slezská kresťanská akademie Brno – Česká republika
- Wyższa szkoła menedżerska, Warszawa – Poľská republika

Dátum a miesto konania konferencie:

- Žilina, 11.apríla 2018

Vedecký výbor konferencie:

- J.Exc. Mons. ThDr. Balázs Babel, arcibiskup – metropolita Kalocsa – Kecskemét, Maďarsko
- doc. Ing. Ján Bitter, CSc
- prof. Ing. Miriam Bitterová, PhD
- Dr.h.c. prof. dr hab inż Paweł Stanisław Czarnecki, MBA – Warszawa, Poľská republika
- prof. MUDr. Mária Czellariková
- Dr.h.c. mult. doc. PhDr. PaedDr. ThLic. György Herdics, PhD, MBA, LL. M. – prof. extraord.
- Dr.h.c. doc. Ing. Ján Jasovský, PhD
- doc. Dr. Jan Popelka, CSc – Hradčovice, Česká republika
- prof. Mgr.art. Božidara Turzonovová, PhD
- doc. JUDr. Jana Vallová, PhD
- doc. ThLic. Mgr. Pavol Zemko, Th. D., Ph. D. h. c., EMBA, LL.M, O.C.H. – assoc. prof.

Organizačný výbor konferencie:

- PhDr. Beáta Áčová, PhD, MBA, LL. M.
- PaedDr. PhDr. Mgr. Martin Klement, Ph. D. h.c., MBA, LL. M.
- Ing. Jana Černá, PhD
- PhDr. Mgr. László Parák, MBA
- PhDr. Mgr. et. Mgr. Ágnes Paráková
- PhDr. et Bc. Erik Javorský, MBA, LL.M.
- Mgr.Viktor Valla

- **Recenzentky zborníka:**

- prof. Mgr. art. Božidara Turzonovová, PhD
- doc. PhDr. Marta Vaverčáková, PhD, MPH

Moderátor konferencie:**Technická spolupráca na zborníku:**

- Ivona Matúšová, O.C.H.

Autori:

- Zodpovedajú za obsah príspevkov.

Text:

- Neprešiel jazykovou úpravou.

- **Program konferencie:**

9.30 *Prezentácia*

10.00 *Privítanie:*

HERDICS, GY. - VALLOVÁ, J. – ZEMKO, P. *V kolobehu časov.*

10.30 *Prednášky:*

VERMANOVÁ, E. *Komparácia výsledkov regionálnych volieb v Trnavskom kraji*

LUKNÁR, J. *Predvolebná kampaň a analýza volieb do NR SR v roku 2016*

PAULOVICH, J. *Možnosti sociálnej práce pri komplexnom riešení problem bezdomovectva*

12.30 *Diskusia*

13.00 *Záver:* Ivona Matúšová, O.C.H. – podpredsedníčka, Haulikov inštitút Trnava

V KOLOBEHU ČASOV -

a s blížiacimi sa voľbami pridávame sa k dôvernej výzve pápeža Františka: *Prosím Boha, aby rástol počet politikov schopných vstupovať do autentického dialógu, ktorý dokáže účinne ozdraviť hlboké korene, nielen vonkajšiu podobu rozličných druhov zla v našom svete! Politika, aj keď neustále osočovaná, je vznešeným povolaním; je jednou z najcennejších podôb dobročinnnej lásky, pretože sa snaží o spoločné dobro. Musíme sa utvrdiť v tom, že dobročinná láska „je princípom nielen bezprostredných vzťahov medzi priateľmi, príbuznými a v malých skupinách, ale aj princípom sociálnych, ekonomických a politických vzťahov“. Modlím sa k Pánovi, aby nám daroval viac politikov, ktorým skutočne leží na srdci spoločnosť, ľud a život chudobných! Je nevyhnutne potrebné, aby vládni činitelia a predstavitelia finančnej moci pozdvihli svoj zrak a rozšírili vlastné perspektívy, aby sa všetkými silami snažili o dostatok dôstojnej práce, vzdelania a lekárskej starostlivosti pre všetkých občanov. A prečo sa neobrátia k Bohu, aby on sám inšpiroval ich plány? Som presvedčený, že otvorením sa pre transcendentnosť by sa mohla vytvoriť nová politická a ekonomická mentalita, ktorá by pomohla prekonať absolútnu dichotómiu medzi ekonómiou a spoločným sociálnym dobrom.*¹

A preto všetkým želáme, nech napriek rozdielnostiam sa pamätá na spoločné dobro!

Kontaktné údaje

Dr.h.c.mult. doc. PhDr. PaedDr. ThLic. Herdics György, PhD, MBA, LL.M – professor
extraordinarius

VŠZaSP sv. Alžbety Bratislava

Detašované pracovisko bl. Ladislava Batthyány – Strattmanna Dunajská Streda - riaditeľ

P. O. Box 58

930 05 Gabčíkovo

SLOVENSKÁ REPUBLIKA

herdics@unids.sk

a

Moravsko – slezská kresťanská akadémia

Smetanova 14

602 00 Brno

a

doc. JUDr. Jana Vallová, PhD

VŠZaSP sv. Alžbety Bratislava

Detašované pracovisko bl. Ladislava Batthyány – Strattmanna Dunajská Streda

P.O. BOX 58

930 05 Gabčíkovo

a

Ministerstvo vnútra SR

Odbor všeobecnej vnútornej správy

Drieňová 22

¹ Evangelii gaudium, 205

826 86 Bratislava 29
SLOVENSKÁ REPUBLIKA
Jana.Vallova2@minv.sk

a

doc. ThLic. Mgr. Pavol Zemko, Th. D., Ph. D. h. c., EMBA, LL. M., O.C.H. – associate professor

VŠZaSP sv. Alžbety Bratislava

Detašované pracovisko bl. Ladislava Batthyány – Strattmanna Dunajská Streda

P. O. Box 58

930 05 Gabčíkovo

a

Moravsko – slezská křesťanská akademie

Smetanova 14

602 00 Brno

a

Haulikov inštitút

Tehelná 6/B

917 01 Trnava

SLOVENSKÁ REPUBLIKA

pavolzemko@gmail.com

KOMPARÁCIA VÝSLEDKOV REGIONÁLNYCH VOLIEB V TRNAVSKOM SAMOSPRÁVNOM KRAJI

THE COMPARISON OF THE RESULTS OF THE REGIONAL ELECTION IN THE SELF- GOVERNING REGION TRNAVA

Eva Vermanová

ABSTRAKT

Práca pojednáva o spôsobe konštituovania druhej úrovne samosprávy na území Slovenskej republiky. Cieľom práce je predovšetkým komparácia výsledkov regionálnych volieb do orgánov Trnavského samosprávneho kraja. Sústreďuje sa na výsledky hlasovaní v jednotlivých volebných obvodoch a pokúša sa o zdôvodnenie voličského správania na základe územnosprávneho členenia Trnavského kraja. Zaoberá sa analýzou problémových aspektov regionálnych volieb v Trnavskom samosprávnom kraji. Usiluje sa o zdôvodnenie nízkej volebnej účasti v regionálnych voľbách s čím úzko súvisí otázka legitimacy a reprezentatívnosti zvolených zástupcov v trnavskom krajskom zastupiteľstve vo všetkých doposiaľ uskutočnených regionálnych volieb.

Kľúčové slová

Samosprávny kraj. Regionálne voľby. Volebný obvod. Politické strany.

ABSTRACT

In the thesis we have dealt with a way of the creating of the second level in the regional councils in the area of the Slovak republic. The principal aim of the thesis is the comparison of the results of the regional election to the authorities of the self- governing region Trnava. The thesis is concentrated on the results of voting in each electoral constituency and try to predicate the vote manner and behavior based on the territorial segmentation in the region Trnava. It resolves the analyse of the problem aspects of the regional election in the self- governing region Trnava. It seeks for the explanation of the very low participation in the regional election and the close related question of the elected representatives legitimacy to the regional council in Trnava in the whole history of the regional election which have ever been realized.

Key words

The self - governing region. The regional election. The electoral constituency.

ÚVOD

Kreovanie regionálnej úrovne samosprávy, ktorej základom je podľa zákona č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov samosprávny kraj (vyšší územný celok, resp. VÚC) bolo na Slovensku podmienené niekoľkými významnými faktormi. Absencia krajskej samosprávy predstavovala vážnu bariéru racionálneho prerozdelenia funkcií medzi štátnu správu a samosprávu. Neexistencia druhej úrovne samosprávy neumožňovala uplatnenie princípu subsidiarity a zároveň bez existencie samosprávy vyšších územných celkov nemožno uskutočňovať regionálnu politiku postavenú na využívaní endogénnych rastových faktoroch (Nižňanský a kol., 2002, s. 7). Neopomenuteľným dôvodom vzniku samosprávnych regionálnych štruktúr boli snahy Slovenskej republiky o vstup do Európskej únie.

Samosprávne kraje disponujú množstvom kompetencií ako napríklad regulujú spoločenský, ekonomický, kultúrny život a tiež vzdelávanie na svojom území. Samosprávny kraj je zriaďovateľom zariadení sociálnych služieb, domov dôchodcov, zároveň realizuje dozor nad poskytovaním zdravotnej starostlivosti v rozsahu, v akom mu to právne predpisy ukladajú, významné kompetencie má samosprávny kraj tiež v oblasti dopravy a mnohé ďalšie (e-Polis.cz, 2010). Vzhľadom na uvedené skutočnosti participácia občanov na živote samosprávneho kraja je veľmi dôležitá. Jedným z významných mechanizmov participácie je účasť na regionálnych voľbách uskutočňovaných každé štyri roky, prostredníctvom ktorých si ľudia volia svojich zástupcov do orgánov samosprávnych krajov. Skúmaniu regionálnych volieb v Slovenskej republike je venovaná veľmi nízka pozornosť o čom svedčí aj nedostatok akýchkoľvek publikácií. Komplexnú analýzu výsledkov a súvislostí regionálnych volieb vydal Inštitút pre verejné otázky (Mesežnikov, 2006). Zosumarizovaním výsledkov volieb samosprávnych orgánov vyšších územných celkov sa zaoberá aj publikácia Ľudmily Benkovičovej. Prejavom nízkeho záujmu o regionálne voľby je aj absencia akýchkoľvek odborných publikácií týkajúcich sa regionálnych volieb uskutočnených v rokoch 2009 a 2013.

CHARAKTERISTIKA A KONŠTITUOVANIE REGIONÁLNEJ SAMOSPRÁVY V SYSTÉME VEREJNEJ SPRÁVY SR

Regionálna samospráva je na Slovensku najmladšou úrovňou samosprávy. Vykonáva celý rad úloh a realizuje množstvo originálnych a tiež prenesených kompetencií. Náplňou samosprávy na regionálnej úrovni je zabezpečovať verejné služby a statky pre občanov v danom regióne. Hospodári so svojím vlastným rozpočtom, čím jej vzniká priestor pre relatívnu samostatnosť a nezávislosť od štátu (Hamalová, 2007, s.113).

Podstata a delenie samosprávy

Podľa Grúňa, Pauličkovej a Vydrovej (2005, s. 26) možno samosprávu definovať v jej najširšom zmysle ako samostatnú a nezávislú správu vlastných záležitostí. V užšom zmysle je súčasťou práva spoločenstvo občanov samostatne sa spravovať. Kútik a Karbach (2011, s. 38) samosprávu vymedzujú ako spôsob vyjadrenia plurality názorov na miestnej úrovni v danej spoločnosti, čím vytvára významnú zložku právneho štátu. Základom každej samosprávy sú tri zložky:

- a) Osobný základ, ktorý je tvorený spoločenstvom ľudí (obyvateľov). Títo ľudia majú na území samosprávneho celku trvalý pobyt a isté potreby na zaistenie úrovne života. Pomocou volených zástupcov alebo vlastnou aktivitou toto spoločenstvo realizuje právom mu delegované úlohy v rôznych sférach života.
- b) Územný základ, ktorý je vymedzený katastrálnym územím (jeho hranicami), v ktorom samospráva pôsobí. Konkrétna samospráva môže uskutočňovať platné rozhodnutia len na území konkrétneho samosprávneho celku.
- c) Ekonomický základ, predpokladom ktorého je existencia vlastného majetku a finančných zdrojov, potrebných na zaistenie úloh samosprávy (Žárska, 2007, s. 8).

Samosprávu delíme na územnú samosprávu, záujmovú samosprávu a špecializovaný druh samosprávy. V systéme samosprávy má dominantné postavenie pri zabezpečovaní verejných statkov a služieb územná samospráva. *„Územná samospráva predstavuje oprávnenie obcí (miest a dedín) regiónov (samosprávnych krajov) samostatne rozhodovať a uskutočňovať okruh záležitostí, ktoré sú vymedzené zákonom a sú priamo späté s potrebami a záujmami obyvateľstva žijúceho v ich území“* (Belajová – Balážová, 2004, s. 39).

Územnú samosprávu charakterizujú tieto znaky:

Demokratický výkon moci, ktorý je realizovaný nepriamo (zastupiteľská demokracia), prostredníctvom volených predstaviteľov t.j. poslancov zastupiteľstiev obcí a VÚC, starostov obcí, predsedov VÚC a priamo – ako napríklad právo voliť, zúčastňovať sa na zasadaniach zastupiteľstva, pracovať v komisiách, zúčastňovať sa referenda a i. (Hamalová, 2007, s. 53). Územná autonómia výkonu moci, ktorej podstata spočíva v tom, že rozhodnutia volených zástupcov na všetkých stupňoch územnej samosprávy platia len pre územie obce alebo regiónu a obyvateľov žijúcich v ňom, ktorí dali mandát voleným zástupcom samosprávneho územia. Pokiaľ sú rozhodnutia obecného alebo regionálneho zastupiteľstva v súlade so zákonom, nemôžu byť zrušené iným orgánom alebo štátnou správou. Súčasťou územnej autonómie je aj právomoc zastupiteľstiev nezávisle

rozhodovať o finančných otázkach, o využívaní vlastného majetku a pod. Samosprávna zodpovednosť, kedy obce a regióny majú povinnosť zaistiť kompetencie, ktoré im ukladá zákon a ktoré súvisia so zabezpečením služieb a potrieb pre obyvateľov v konkrétnom území. Kombinácia výkonu samosprávnych a štátnych úloh. Územná samospráva vykonáva dva typy úloh :

- úlohy vo vlastnom (originálnom) okruhu pôsobnosti, ktoré samosprávam ukladajú zákony a samosprávy si ich financujú z vlastných zdrojov,
- úlohy v prenesenom okruhu pôsobnosti zo štátnej správy. Za tieto úlohy zodpovedá štát, ale na základe zákona ich výkonom poveril územné samosprávy. Na zabezpečenie výkonu prenesených úloh dostávajú územné samosprávy finančné prostriedky od štátu prostredníctvom transferov. (Belajová – Balážová, 2004, s. 40)

Postavenie územnej samosprávy na Slovensku je upravené v čl. 64 Ústavy SR: „*základom územnej samosprávy je obec. Územnú samosprávu tvorí obec a vyšší územný celok*“. Ďalšie právne predpisy upravujúce územnú samosprávu sú zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení, zákon č. 346/1990 Zb. o voľbách do orgánov samosprávy obce, zákon č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov, ktorým sa na Slovensku vytvorili podmienky pre vznik regionálnej samosprávy. Územná samospráva je teda na Slovensku vykonávaná na obecnej a regionálnej úrovni. Obecná aj regionálna samospráva pôsobia samostatne a nezávisle pri výkone úloh. Sú si navzájom rovnocenné, čiže neexistuje medzi nimi vzťah nadradenosti a podradenosti (Hamalová a kol., 2014, s. 308). Základom obecnej (miestnej) samosprávy je obec. V zmysle zákona o obecnom zriadení je obec samostatný, samosprávny celok SR, ktorý združuje osoby majúce na jej území trvalý pobyt, samostatne hospodári so svojím majetkom a vlastnými prostriedkami. Samosprávu obce vykonávajú obyvatelia obce prostredníctvom orgánov obce, hlasovaním obyvateľov obce a verejným zhromaždením obyvateľov obce. Orgány obce tvoria primárny spôsob vykonávania samosprávy. Delíme ich na tie, ktoré sa ustanovujú vo voľbách zastupiteľstvo a starosta obce, druhú skupinu tvoria tie, ktoré sa ustanovujú ako výkonné orgány obecný úrad a prednosta obecného úradu. Obecné zastupiteľstvo je zastupiteľský zbor obce zložený z poslancov zvolených v priamych voľbách obyvateľmi obce na 4 roky. Postavenie a pôsobnosť obecného zastupiteľstva upravuje zákon o obecnom zriadení. Pravidlá rokovania obecného zastupiteľstva, spôsob uznášania sa a voľby orgánov sú predmetom rokovacieho poriadku obecného zastupiteľstva (Kútik, 2008).

Najvyšším výkonným orgánom obce je starosta obce, ktorý je volený obyvateľmi obce v priamych voľbách. V majetkovoprávných vzťahoch vystupuje starosta ako štatutárny orgán. V administratívnoprávnych vzťahoch je správnym orgánom. Rozhoduje o všetkých veciach správy obce, pokiaľ nie sú zákonom, alebo štatútom obce vyhradené obecnému zastupiteľstvu (Škultéty, 2001). Podľa zákona o obecnom zriadení starostu obce v prípadoch kedy z nejakých závažných dôvodov nemôže vykonávať svoju funkciu zastupuje zástupca starostu obce. Táto funkcia je povinná, čiže nie ponechaná na

dobrovoľnosti obecného zastupiteľstva, či túto funkciu vytvorí alebo nie. K fakultatívnym orgánom obce patria obecná rada, ktorá plní funkciu poradného a kontrolného orgánu obecného zastupiteľstva a starosta. Je zložená z poslancov obecného zastupiteľstva. Komisie sú taktiež poradným a kontrolným orgánom zastupiteľstva, pri plnení rôznych špecifických úloh. Obecnú políciu môže zastupiteľstvo zriadiť ako poriadkový útvar. Významnú úlohu plní v obci hlavný kontrolór, ktorý je volený obecným zastupiteľstvom na obdobie 6 rokov. Jeho špecifikom je, že nie je orgánom obce, ale je zamestnancom obce. Hlavnou náplňou jeho práce je kontrola príjmov a výdavkov obce, kontrola hospodárenia s majetkom a hospodárenie rozpočtových a príspevkových organizácií obce. Vypracováva stanoviská k návrhu rozpočtu a záverečnému účtu obce (Hamalová a kol., 2014, s. 316).

Druhou zložkou územnej samosprávy je regionálna samospráva, čiže samospráva vyšších územných celkov. Keďže táto zložka bude v našej diplomovej práci predmetom ďalších samostatných kapitol, prejdeme v krátkosti na zostávajúce dve úrovne samosprávy, aby sme získali ucelený pohľad na fungovanie samosprávy a to je záujmová samospráva a špecializovaný druh samosprávy. Podľa Kútika a Karbacha je záujmová samospráva založená na existencii istého profesionálneho zamerania, orientácii istého okruhu osôb, fyzických alebo právnických. Združovanie osôb môže mať charakter dobrovoľnosti alebo vynútenia. V prípade obchodných a lekárskeho komôr hovoríme o tzv. vynútenom členstve. Na základe dobrovoľnosti existujú združenia politických strán, odborové zväzy kluby, združenia osôb rovnakej náboženskej viery a iné.

Konštituovanie regionálnej samosprávy na Slovensku

V polovici 90. rokov sa prejavovali výrazné disparity medzi jednotlivými slovenskými regiónmi. Nebolo v silách centrálnej vlády tieto rozdiely korigovať a to v dôsledku medzinárodnej izolácie, podkapitalizovania a tiež pre nevhodné inštitucionálne prostredie v regiónoch. Obce a regióny nemali možnosť participovať na rozhodovaní, čo sa prejavovalo stále silnejúcou požiadavkou nového prerozdelenia právomocí a takisto aj zodpovednosti za rozvoj obcí a regiónov medzi štátnou správou a samosprávou (Nižňanský, 2005, s. 35). Prerozdelením právomocí medzi centrálnou vládou a nižšími úrovňami sa kvalita poskytovaných služieb zvyšuje. V prípade, že majú občania dostačujúci vplyv na štruktúru, kvalitu a rozsah služieb sú ochotnejší poskytnúť finančné a tiež materiálne prostriedky na ich zabezpečenie. Decentralizáciu teda chápeme ako proces zlepšovania kvality vládnutia v štáte tak, že zaistí, aby sa rozhodovanie priblížilo k tým, ktorých sa dotýka (Nižňanský–Hamalová, 2013, s. 25). Pre realizáciu decentralizácie verejnej správy boli rozhodujúce voľby v roku 1998, po ktorých sa vláda začala naplno venovať tejto problematike. V politickom základe programu vlády zostavenom predstaviteľmi novej vládnej koalície v októbri 1998, sa v časti XVII. Verejná

správa hovorí: „...vláda je pripravená v tomto volebnom období navrhnuť a uskutočniť reformu verejnej správy s cieľom zabezpečiť jej decentralizáciu.....“ Súčasne zhodnotila, že menované záväzky sa netýkajú iba vnútorných záležitostí štátu, ale ich naplnenie je nutnou podmienkou pre vstup Slovenskej republiky do EÚ, NATO a OECD. Parlamentné voľby v roku 1998 vyhralo HZDS. Na zostavenie vlády však nezískalo potrebných partnerov, preto novú vládnu koalíciu vytvorilo zoskupenie politických strán pozostávajúcich z SDKÚ, SMK SDĽ a SOP, čo bolo predzvesťou pozitívnych zmien v oblasti reformy verejnej správy (Vrbinčík, 2012, s.18). Vytvoreniu druhej úrovne územnej samosprávy, teda regionálnej úrovne predchádzali dlhé a búrlivé diskusie medzi parlamentnými stranami. Predmetom sporu bol spôsob realizácie reformy verejnej správy, predovšetkým územno-správne členenie Slovenska. Ešte v roku 1996 vláda v zložení HZDS-ZSR-SNS vypracovala koncepciu zmien v územnom a správnom členení krajiny zriadením ôsmich krajov a na tejto koncepcii opozičné strany HZDS a SNS trvali aj po voľbách v roku 1998. SDKÚ ako najsilnejší vládny subjekt podporoval variantu utvorenia dvanástich krajov. V diskusiách taktiež odznali návrhy na vytvorenie až šiestnástich vyšších územných celkov a taktiež bol prezentovaný návrh známy z minulosti 3 + 1, ktorý pozostáva z východoslovenského, stredoslovenského, západoslovenského samosprávneho kraja a hlavného mesta Bratislavy. V apríli 2000 schválila vláda SR Koncepciu decentralizácie a modernizácie verejnej správy, ktorá bola platformou pre uskutočnenie ďalších prípravných a legislatívnych prác. V rámci koncepcie odsúhlasila vláda vznik druhej úrovne samosprávy, nové rozdelenie kompetencií medzi štátnou správou a územnou samosprávou a tiež nové územno-správne členenie. Z neho bolo zrejmé, že správa bude realizovaná na troch úrovniach a to obec, VÚC a štát. V roku 2001 parlament schválil niekoľko zákonov, ktorú súviseli s reformou verejnej správy. Kľúčový význam mal zákon o vyšších územných celkoch a zákon o voľbách do samosprávy VÚC. Oba návrhy boli parlamentom prerokované v lete roku 2001. Pri prerokovaní týchto zákonov v druhom čítaní poslanci SDKÚ v súlade s predtým deklarovaným postojom sa vyslovovali za variant dvanástich VÚC (Mesežnikov - Nižňanský, 2002). Radikálna zmena v celom legislatívnom procese nastala pri hlasovaní o pozmeňovacom návrhu z dielne HZDS na zriadenie 8 samosprávnych krajov (Vrbinčík, 2012, s. 24). Poslanci SDKÚ nehlasovali za pozmeňovací návrh HZDS na zriadenie ôsmich VÚC. Následne práve tento návrh bol schválený poslancami HZDS, SNS, SDĽ a časti poslaneckého klubu SOP. Napokon pri záverečnom hlasovaní o zákone aj poslanci SDKÚ podporili zákon o VÚC ako celok (Mesežnikov – Nižňanský, 2002, s. 128). Vtedajší predseda vlády a predseda SDKÚ Mikuláš Dzurinda na obhájenie postoja poslaneckého klubu SDKÚ zdôraznil, že motívom ich konania boli obavy z úplného zablokovania nevyhnutnej reformy. Preto sa rozhodli podporiť akékoľvek zriadenie regionálnej samosprávy a to aj napriek ich negatívnemu postoju k modelu 8 krajov (Vrbinčík, 2012, s. 25). Prijatím zákona č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov bol samosprávny systém po inštitucionálnej stránke v roku 2001 dobudovaný a 1.1.2002 tak s konečnou platnosťou bola konštituovaná druhá úroveň miestnej samosprávy v rámci hraníc administratívnych krajov, ktorá bola pomenovaná vyššie územné celky. Svoju pôsobnosť tak začalo na území SR osem

samosprávnych krajov, ktoré vykonávajú svoju samosprávu v rámci svojich územných obvodov. Z titulu komplikovanosti pomenovania vyšší územný celok, bol zákonom schválený ekvivalentný názov samosprávny kraj (Švikruha, 2012. s.34).

V §1 spomínaného zákona sa hovorí, že základom regionálnej samosprávy je kraj. Na základe tohto zákona sa v Slovenskej republike zriaďuje 8 samosprávnych krajov, ktoré sú vymenované v § 1 ods.3 spomínaného zákona, spoločne s miestom ich sídla, ktoré je totožné vo všetkých prípadoch s názvom samosprávneho kraja. V zmysle zákona o samospráve vyšších územných celkov je samosprávny kraj samostatný územný a správny celok Slovenskej republiky. Zákon ohraničuje územný obvod samosprávneho kraja, ktorý je zhodný s územným odvodom kraja a prípadná zmena územného obvodu kraja je možná iba na základe zákona. Pri výkone či už originálnych alebo prenesených kompetencií, je samosprávny kraj v mene daného zákona oprávnený používať symboly samosprávneho kraja, medzi ktoré radíme erb, vlajku, pečať a prípadne znelku.

„Samosprávny kraj je právnická osoba, ktorá za podmienok ustanovených zákonom samostatne hospodári s vlastným majetkom a s vlastnými príjmami, zabezpečuje a chráni práva a záujmy svojich obyvateľov. Samosprávnemu kraju možno vo veciach územnej samosprávy ukladať povinnosti a obmedzenia len zákonom a na základe medzinárodnej zmluvy. Ekonomické aspekty fungovania samosprávnych krajov sú podmienené existenciou množstva pravidiel, ktoré vychádzajú zo samotnej podstaty územnej samosprávy – spravovať svoje vlastné územie, hospodáriť s majetkom a financiami, zostavovať rozpočet a schvaľovať ho v záujme rozvoja celého územia samosprávneho kraja a jeho obyvateľov“ (Hamalová a kol., 2014, s. 324).

Obyvateľa samosprávneho kraja zákon definuje ako osobu, ktorá má trvalý pobyt v obci nachádzajúcej sa na území daného samosprávneho kraja. Osoba so statusom obyvateľa samosprávneho kraja, má právo zúčastňovať sa na jeho samospráve. A to predovšetkým:

- voliť zastupiteľstvo a byť volený do zastupiteľstva samosprávneho kraja,
- voliť predsedu a byť volený za predsedu samosprávneho kraja,
- hlasovať v referende samosprávneho kraja
- zúčastňovať sa na zasadaniach zastupiteľstva,
- obracať sa so svojimi podnetmi, sťažnosťami a inými podaniami na predsedu, zastupiteľstvo a orgány ním zriadené.

Na uskutočňovaní samosprávy vyššieho územného celku majú právo sa podieľať aj všetky subjekty, v prípade, ak majú na území samosprávneho kraja:

- nehnuteľný majetok,
- sú prihlásené na prechodný pobyt

- cudzinci s povoleným dlhodobým pobytom.

Pôsobnosti samosprávneho kraja zákon upravuje v § 4. Prioritnou úlohou samosprávneho kraja je starať sa o všestranný rozvoj svojho územia a o potreby obyvateľov. Samosprávne kraje vykonávajú svoju pôsobnosť vyplývajúcu z ich postavenia:

- a) právnickej osoby t.j. kraje by mali zabezpečovať svoju existenciu a vytvoriť materiálne podmienky pre vlastnú činnosť,
- b) verejnej korporácie t. j. kraje zabezpečujú sociálno-ekonomický rozvoj na území regiónu a pôsobia na vyrovňovanie rozdielov v rámci regiónu, zabezpečujú verejno – prospešné služby pre všetky obce nachádzajúce sa na svojom území,
- c) správneho orgánu t.j. v rozsahu vymedzenom zákonom kraje vykonávajú originálne kompetencie a tiež kompetencie prenesené na ne zo štátnej správy (Ďurková, 2011, s.13).

Povinnosť utvárať účinný systém kontroly je jednou z pôsobností samosprávneho kraja, t.j. zriadiť funkciu hlavného kontrolóra a voliť hlavného kontrolóra. Samosprávny kraj je takisto povinný vytvárať vhodné organizačné, finančné, personálne a materiálne podmienky na nezávislý výkon kontroly (Zákon 302/2001 Z. z.). Samosprávny kraj je oprávnený na základe tohto zákona vyvíjať medzinárodnú spoluprácu s územnými a správnymi celkami alebo úradmi iných štátov zabezpečujúcimi regionálne úlohy. Na takúto spoluprácu sa vyžaduje dohoda a zákon predpisuje jej písomnú formu. Vzťah samosprávneho kraja k štátnym orgánom, obciam a iným právnickým osobám upravuje § 7. Ide predovšetkým o vzájomnú výmenu údajov medzi štátnymi orgánmi, samosprávnym krajom, obcami a inými právnickými osobami potrebných na výkon ich činností. Samosprávny kraj upozorňuje orgány miestnej štátnej správy na nedostatky, obec ktorá je sídlom samosprávneho kraja poskytuje súčinnosť pri zabezpečovaní umiestnenia jeho orgánov. Nad činnosťou samosprávneho kraja vykonávajú kontrolu štátne orgány a to v rozsahu vymedzenom zákonom. V oblasti normotvorby zákon o samosprávnych krajoch v § 8 upravuje podmienky, v rámci ktorých môže samosprávny kraj vydávať všeobecne záväzné nariadenia. Nariadenie nesmie byť v rozpore s Ústavou Slovenskej republiky, s ústavnými zákonmi, medzinárodnými zmluvami s ktorými vyslovila súhlas Národná rada Slovenskej republiky a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, so zákonmi a s nariadeniami vlády. Vo veciach, v ktorých samosprávny kraj plní úlohy štátnej správy, môže vydávať nariadenie len na základe splnomocnenia zákonom a v jeho medziach. Návrh nariadenia, o ktorom má rokovať zastupiteľstvo, zverejní úrad samosprávneho kraja jeho vyvesením na úradnej tabuli a na internetovej adrese samosprávneho kraja aspoň 15 dní pred rokovaním zastupiteľstva. Nariadenie sa vyhlasuje vyvesením jeho úplného znenia na úradnej tabuli samosprávneho kraja najmenej na 15 dní, účinnosť nadobúda 15. dňom od vyvesenia, ak v ňom nie je ustanovený neskorší začiatok účinnosti. Ak je to odôvodnené naliehavým verejným záujmom, môže sa v nariadení

výnimočne ustanoviť skorší začiatok jeho účinnosti, najskôr však dňom vyhlásenia. Samosprávny kraj zasiela bezodkladne jeden výťah nariadenia každej obci na svojom území. Obec zabezpečí, aby nariadenie bolo prístupné každému, kto o to prejaví záujem. V nasledujúcich paragrafoch zákon o samosprávnych krajoch upravuje postavenie a pôsobnosť jednotlivých orgánov samosprávneho kraja, ktoré budú v našej diplomovej práci predmetom ďalšej podkapitoly. Ďalšie ustanovenia zákona sa zaoberajú financovaním samosprávneho kraja. Zákon rámcovo vymenúva, ktoré sú vlastné príjmy samosprávneho kraja (napr. výnosy z majetku samosprávneho kraja, z pokút...).

Podrobne sa touto problematikou zaoberá zákon č. 583/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy. Tento zákon je považovaný za základný finančný zákon územnej samosprávy. Upravuje nakladanie a hospodárenie s verejnými prostriedkami, stanovuje základné pravidlá rozpočtového hospodárenia tak isto podmienky ich poskytovania. Zákon sa taktiež venuje problematike porušenia finančnej disciplíny (Komentár k zákonu č. 523/2004). Tento zákon nadobudol účinnosť dňom vyhlásenia t.j. 1.11.2004, resp. niektoré jeho vybrané ustanovenia až 1. januára 2005. Základným nástrojom finančného hospodárenia v príslušnom rozpočtovom roku je rozpočet vyššieho územného celku, prostredníctvom ktorého si koordinuje financovanie úloh a činností vyššieho územného celku v príslušnom rozpočtovom roku. Rozpočtový rok je totožný s kalendárnym rokom. Rozpočet vyššieho územného celku tvorí súčasť rozpočtu sektora verejnej správy a zároveň je prejavom samostatnosti hospodárenia vyššieho územného celku. Sú v ňom obsiahnuté príjmy a výdavky, v ktorých sú konkretizované finančné vzťahy k právnickým osobám a fyzickým osobám t.j podnikateľov, ktorí vyvíjajú svoju činnosť na území vyššieho územného celku a rovnako aj k obyvateľom, ktorí žijú na tomto území. Súčasťou rozpočtu vyššieho územného celku sú aj finančné vzťahy k rozpočtovým a príspevkovým organizáciám, ktorých je vyšší územný celok zriaďovateľom. V neposlednom rade sú v ňom zakomponované tiež finančné vzťahy k rozpočtom ostatných vyšších územných celkov a tiež finančné vzťahy k rozpočtom obcí, ktoré sa nachádzajú na jeho území. Samosprávny kraj je povinný návrh rozpočtu verejnej správy sprístupniť najmenej na 15 dní pred jeho schválením a to za tým účelom, aby svoj názor k rozpočtu mohli prezentovať aj obyvatelia samosprávneho kraja. Táto povinnosť sa vzťahuje aj k návrhu záverečného účtu samosprávneho kraja.

Rozpočet VÚC delíme:

- a) bežné príjmy a bežné výdavky
- b) kapitálové príjmy a kapitálové výdavky
- c) finančné operácie

Finančné operácie tvoria súčasť rozpočtu samosprávneho kraja, ale nie sú súčasťou príjmov a výdavkov rozpočtu. Radíme medzi ne návratnú finančnú pomoc a poskytnuté pôžičky z rozpočtu vyššieho územného celku a ich splátky, prijaté a vystavené zmenky a predaj a obstaranie majetkových účastí. Vyšší územný celok je oprávnený dať

k dispozícii návratnú finančnú výpomoc právnickej osobe zo svojho rozpočtu, pokiaľ je zakladateľom tejto právnickej osoby, pod tou podmienkou, že na tento zámer nesmú byť použité návratné zdroje financovania. Samosprávny kraj je povinný použiť príjmy rozpočtu vyššieho územného celku len vzhode s účelom, na ktorý boli tieto prostriedky poskytnuté (Hamalová a kol., 2014, s. 334).

Vyšší územný celok bol oprávnený do 30.11.2014 ukladať miestnu daň a to daň z motorových vozidiel na základe zákona 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady. V súlade so zákonom o dani z motorových vozidiel je predmetná daň od 1.12.2014 príjmom štátneho rozpočtu. V zmysle zákona č. 583/2004 Z. z. je samosprávny kraj povinný zhotoviť viacročný rozpočet. Viacročný rozpočet je nástrojom finančnej politiky samosprávneho kraja, strednodobého charakteru, ktorý vyjadruje vízie rozmachu územia a požiadavok obyvateľov najmenej na tri rozpočtové roky. Po príslušnom rozpočtovom roku nie sú príjmy a výdavky na roky nasledujúce záväzné. „*Rozpočet samosprávneho kraja sa zostavuje ako vyrovnaný alebo prebytkový*“ (zákon č. 583/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy), čiže samosprávny kraj zostaví bežný rozpočet ako vyrovnaný alebo prebytkový a taktiež kapitálový rozpočet zostaví ako vyrovnaný alebo prebytkový. Ako schodkový je možné kapitálový rozpočet zostaviť vtedy, ak je príležitosť daný schodok kryť zo zvyšných finančných prostriedkov VÚC z predchádzajúcich rokov návratnými zdrojmi financovania alebo v prípade, že tento schodok je krytý prebytkom bežného rozpočtu v príslušnom rozpočtovom roku. V prípade zostavenia bežného alebo kapitálového rozpočtu ako prebytkového je možnosť z daného prebytku príslušného rozpočtu uhradiť návratné zdroje financovania. Môže nastať situácia, kedy sa VÚC riadi tzv. rozpočtovým provizóriom. Ak zastupiteľstvo vyššieho územného celku do 31.12. kalendárneho roka neschváli rozpočet VÚC na nasledujúci rozpočtový rok, VÚC spravuje financie podľa rozpočtu predchádzajúceho rozpočtového roka. Podmienkou je tá skutočnosť, že výdavky realizované v čase rozpočtového provizória, nesmú byť vyššie ako 1/12 celkových výdavkov rozpočtu VÚC predchádzajúceho rozpočtového roka. Výnimku tvoria povinné úhrady. Príjmy a výdavky rozpočtu vykonané v čase rozpočtového provizória sa zúčtujú s rozpočtom VÚC po jeho schválení. V plnení rozpočtu samosprávneho kraja sú obsiahnuté len príjmy a výdavky, ktoré boli uskutočnené v príslušnom rozpočtovom roku. Na to, aby bol príjem alebo výdavok zaradený do plnenia rozpočtu v rozpočtovom roku, je určujúci deň pripísania alebo odpísania prostriedkov z príslušného účtu samosprávneho kraja. Prostriedky z rozpočtu je možné využiť iba na ciele, na ktoré boli schválené. V zmysle zákona 583/2004 Z. z. je vyšší územný celok oprávnený vytvárať peňažné fondy. Zdrojom týchto peňažných fondov je predovšetkým prebytok rozpočtu za predchádzajúci rozpočtový rok, zisk z podnikateľskej činnosti po zdanení a zostatky týchto fondov z minulých rozpočtových rokov. Na konci roka zostatky peňažných fondov neprepadajú. O použití peňažných fondov rozhoduje zastupiteľstvo samosprávneho kraja. VÚC zriaďuje rezervný fond, vo výške danej ich zastupiteľstvom, pričom táto výška musí byť najmenej 10 % z prebytku rozpočtu. Samosprávny kraj po

ukončení rozpočtového roka údaje o rozpočtovom hospodárení ucelene sformuluje do záverečného účtu. V záverečnom účte samosprávneho kraja sú obsiahnuté najmä:

- informácie o plnení rozpočtu v zhode s rozpočtovou klasifikáciou
- súvahu aktív a pasív
- prehľad o priebehu dlhu
- prehľad o hospodárení príspevkových organizácií v ich pôsobnosti
- informácie o výdavkoch a ziskoch podnikateľskej činnosti.

Zákon 583/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy ukladá vyššiemu územnému celku povinnosť dať si overiť účtovnú závierku podľa osobitného predpisu. Ak v procese overovania audítor zistí, že prišlo k porušeniu povinností, ktoré vyplývajú z tohto zákona, má povinnosť tieto zistenia písomne oznámiť ministerstvu financií. Ministerstvo financií následne tieto skutočnosti preverí a to buď vo svojom mene alebo ním poverená správa finančnej kontroly. Po ukončení roka prebytok rozpočtu samosprávneho kraja neprepadá, stáva sa predmetom tvorby rezervného fondu alebo iných peňažných fondov. Ak vznikne schodok rozpočtu tento hradí vyšší územný celok najmä z rezervného fondu, prípadne iných peňažných fondov. Súčasťou prerokovania záverečného účtu zastupiteľstvom VÚC je aj rozhodnutie o upotrebení prebytku rozpočtu alebo o spôsobe úhrady schodku. Ďalej zákon upravuje tvorbu a použitie mimorozpočtových zdrojov, spôsob finančného vyrovnávania medzi samosprávnymi krajinami, vzťahy k štátnemu rozpočtu a k rozpočtom obcí.

S uskutočnením reformy verejnej správy na Slovensku a to zriadením vyšších územných celkov sa automaticky vynára nutnosť zákonne upraviť proces výberu zástupcov do orgánov samosprávnych krajov. Na tieto účely bol 4. júla prijatý Zákon č. 303/2001 Z.z. o voľbách do orgánov samosprávnych krajov a o doplnení Občianskeho súdneho poriadku v znení neskorších predpisov (Švikruha, 2012, s. 26). Tento zákon upravuje priebeh a organizáciu volieb na regionálnej úrovni. V zákone sú upravené podmienky pre voľbu predsedu VÚC a taktiež poslancov do zastupiteľstiev samosprávnych krajov. Na základe uvedeného zákona sa voľby do orgánov samosprávnych krajov konajú na základe všeobecného, rovného a priameho volebného práva s tajným hlasovaním. Na rozdiel od volieb do Národnej rady Slovenskej republiky aktívne volebné právo prináleží občanom Slovenskej republiky za podmienky, že najneskôr v deň volieb dovŕšili 18 rokov, ale taktiež cudzincom majúcim trvalý pobyt na území Slovenskej republiky a takisto spĺňajú vekovú hranicu 18 rokov. Zákon vymenúva aj skutočnosti, ktoré sú prekážkou vo výkone volebného práva:

- a) obmedzenie osobnej slobody na základe zákona, za účelom ochrany zdravia ľudí,
- b) výkon trestu odňatia slobody
- c) strata spôsobilosti na právne úkony

- d) výkon základnej alebo náhradnej vojenskej služby, poprípade zdokonaľovacej služby ak si to vyžaduje plnenie úloh podľa osobitných predpisov.

V súlade so zákonom 303/2001 Z. z. o voľbách do orgánov samosprávnych krajov zastupiteľstvo samosprávneho kraja, pre voľby do zastupiteľstiev samosprávneho kraja stanovuje volebné obvody a počet poslancov v nich volených. Zastupiteľstvo malo právomoc rozhodnúť o vytvorení jednomandátových i viacmandátových volebných obvodov, pričom je ale viazané požiadavkou zákona, aby boli poslanci volení pomerne k počtu obyvateľov v jednotlivých volebných obvodoch. Od 1.7.2015 nadobudol účinnosť zákon 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov, na základe ktorého sa pre voľby poslancov zastupiteľstiev v každom samosprávnom kraji tvoria viacmandátové volebné obvody. Zastupiteľstvo samosprávneho kraja má povinnosť zverejniť volebné obvody a počet poslancov v nich volených v lehote uvedenej v rozhodnutí o vyhlásení volieb. V prípade volieb predsedu samosprávneho kraja tvorí každý samosprávny kraj jeden jednomandátový volebný obvod. Za účelom odovzdania hlasovacích lístkov a sčítavania hlasov sa vytvárajú v obciach a mestách volebné okrsky, ktoré určí starosta obce, primátor mesta, v Bratislave a v Košiciach starosta mestskej časti. Volebné okrsky sú utvorené tak, aby zahŕňali spravidla 1000 voličov a zo zákona nesmú vyčnievať za hranice volebného obvodu. Dôležité je prihliadať na to, aby mali ľahký prístup do volebných miestností aj zdravotne postihnutí občania. Na organizáciu a celkový priebeh volieb do orgánov samosprávnych krajov sú konštituované nasledovné volebné orgány: volebné komisie samosprávnych krajov, obvodné volebné komisie a okrskové volebné komisie. Počet členov volebnej komisie je totožný s počtom politických strán, ktoré podávajú samostatnú kandidátnu listinu. Podmienkou uznášania schopnosti sa volebnej komisie je prítomnosť nadpolovičnej väčšiny všetkých jej členov. Uznesenie je platné, ak s ním vysloví súhlas väčšina prítomných poslancov. Návrh sa považuje za odmietnutý v prípade rovnosti hlasov. Konkrétne právomoci a kompetencie jednotlivých volebných komisií podrobne upravuje zákon 180/2014 Z. z.

Jednou z najdôležitejších zmien po prijatí zákona 180/2014 Z. z. je vznik Štátnej komisie pre voľby a kontrolu financovania politických strán. Účelom vzniku tejto komisie je vykonávanie nezávislej kontroly financovania politických strán, riadenie volieb a zisťovanie výsledkov volieb. Kandidátne listiny v prípade volieb do zastupiteľstva sú oprávnené podávať jednotlivo za každý volebný obvod politické strany a nezávislí kandidáti, avšak najneskôr 55 dní pred termínom konania volieb. V tejto lehote nastala prijatím zákona 180/2014 Z. z. zmena, ktorá bola predtým stanovená na 40 dní. Politická strana uvedie na kandidátnej listine maximálne toľko kandidátov, aby sa ich počet zhodoval s počtom poslancov, ktorí majú byť v príslušnom volebnom obvode zvolení. Pokiaľ politická strana podáva kandidátnu listinu v jednom volebnom obvode samostatne, je povinná tak urobiť aj inom volebnom obvode pre voľby do toho istého zastupiteľstva, čiže nesmie v ďalšom volebnom obvode podať kandidátnu listinu v rámci koalície. Táto podmienka platí aj v opačnom prípade, teda pokiaľ politická strana podáva kandidátnu

listinu v rámci koalície, v ďalšom volebnom obvode môže pre voľby do toho istého zastupiteľstva podať kandidátnu listinu iba v rámci tej istej koalície. Povinnosťou nezávislého kandidáta je priložiť ku svojej kandidátnej listine osobitnú listinu, v ktorej vyjadriť svojím podpisom súhlas s jeho kandidatúrou minimálne 400 obyvateľov volebného obvodu, za ktorý kandidát kandiduje. Kandidát na poslanca musí spĺňať podľa zákona 303/2001 Z. z. podmienky a to tie, že musí mať trvalý pobyt v obci, ktorá je súčasťou volebného obvodu, v ktorom kandiduje a je oprávnený kandidovať iba v jednom volebnom obvode. Podané kandidátne listiny volebná komisia samosprávneho kraja zaregistruje alebo odmietne ich registráciu, pokiaľ nespĺňajú zákonom stanovené podmienky. Toto zrealizuje volebná komisia samosprávneho kraja v termíne najneskôr 45 dní pred voľbami. Táto lehota bola prijatím zákona 180/2014 Z. z. opäť upravená, z pôvodných 30 dní na 45 dní. V obci je zoznam zaregistrovaných kandidátov uverejnený najneskôr 25 dní pred voľbami. Opäť tu prišlo k zmene lehoty z 15 dní na 25 dní. Kandidát má právo sa vzat' svojej kandidatúry a môže tak urobiť najneskôr 48 hodín pred začiatkom volieb, táto lehota bola skrátená z pôvodných 3 dní. Hlasovací lístok v každom volebnom obvode sa vyhotovuje spoločne pre všetkých kandidátov. Jednotliví kandidáti sú ňom vypísaní v abecednom poradí. Volič obdrží hlasovacie lístky po príchode do volebnej miestnosti v deň volieb.

Kandidátne listiny pre voľby predsedu môžu podávať politické strany a rovnako aj nezávislí kandidáti. Politická strana podáva kandidátnu listinu v listinnej a aj elektronickej forme prostredníctvom splnomocnenca a nezávislý kandidát osobne najneskôr 55 dní pred dňom konania volieb. Táto lehota bola pôvodne stanovená na 40 dní. Na základe zákona 180/2014 Z. z. môžu politické strany na účely volieb vytvoriť koalíciu a podať spoločnú kandidátnu listinu. Politická strana alebo koalícia má právo uviesť na kandidátnej listine len jedného kandidáta. Rovnako ako vo voľbách do zastupiteľstva samosprávneho kraja aj pre voľby predsedu samosprávneho kraja má nezávislý kandidát povinnosť priložiť ku kandidátnej osobitnú listinu podpísanú v tomto prípade 1000 obyvateľmi samosprávneho kraja, za ktorý kandiduje. Po registrácii, ktorá prebieha zhruba rovnako ako pri kandidátoch do zastupiteľstva, sa vypracuje hlasovací lístok, na ktorom sú uvedení všetci kandidáti za daný samosprávny kraj. Predseda Národnej rady SR vyhlási voľby do orgánov samosprávnych krajov najneskôr 110 dní pred termínom ich konania. Aj tu prišlo k zmene prijatím zákona 180/2014 Z. z., nakoľko predtým mal predseda Národnej rady SR povinnosť vyhlásiť voľby do orgánov samosprávnych krajov najneskôr 90 dní pred dňom ich konania. Voľby sa konajú v posledných 14 dňoch každého volebného obdobia. Samotným voľbám predchádza volebná kampaň. Podrobnej úprave volebnej kampane sa venuje zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani, ktorý rovnako ako zákon 180/2014 Z. z. nadobudol účinnosť 1.7.2015. Prijatím zákona sa upravuje dĺžka volebnej kampane, ktorá sa začína dňom uverejnenia rozhodnutia o vyhlásení volieb v Zbierke zákonov SR a končí 48 hodín pred dňom konania volieb a následne platí až do skončenia volieb volebné moratórium. Výsledky volebných prieskumov bude v lehote 14 dní pred voľbami a v deň konania volieb až do skončenia hlasovania zakázané zverejňovať. V prípade

druhého kola voľby predsedu samosprávneho kraja je táto lehota stanovená na sedem dní pred dňom konania volieb a v deň konania volieb až do skončenia hlasovania. Účelom týchto opatrení je vytvoriť priestor pre voliča, aby sa mohol slobodne a bez vonkajších vplyvov rozhodnúť komu dá pri voľbách svoj hlas. Zákon skonsolidoval strop výdavkov na volebnú kampaň s tým zámerom, aby mali všetky kandidujúce subjekty rovnaké podmienky. Spomínaný zákon taktiež uvádza do praxe nové kontrolné mechanizmy a sankcie za porušenie zákona o volebnej kampani. Prijatím zákona 180/2014 Z. z. nastáva zmena v oznámení o mieste a čase konania volieb, ktoré sa bude doručovať systémom jedna zásielka do domácnosti, čiže nie každému voličovi osobitne, najneskôr 25 dní pred dňom konania volieb. Predmetom ďalšej úpravy zákona je spôsob hlasovania, priebeh hlasovania, posudzovanie platnosti hlasovacích lístkov a obálok ako aj uverejňovanie výsledkov volieb. Zákon 180/2014 Z. z. zavedie povinnosť voliča vlastnoručným podpisom v zozname voličov potvrdiť prevzatie hlasovacích lístkov a obálky a taktiež upravuje postup, ak volič tak urobiť nemôže. Na skutočnosť tzv. kupovania hlasovacích lístkov zákon reaguje tým spôsobom, že zavedie odkladanie nepoužitých a nesprávne upravených hlasovacích lístkov do osobitnej schránky. Táto schránka musí byť zapečatená, aby sa tak znemožnila prípadná manipulácia. Výsledky volieb pre voľby poslancov zastupiteľstva a taktiež predsedu samosprávneho kraja zverejní volebná komisia samosprávneho kraja spôsobom, ktorý je v danom mieste obvyklý a tiež na webovom sídle samosprávneho kraja.

V spojitosti so vznikom VÚC bolo potrebné prijať aj ďalšie právne predpisy týkajúce sa presunu kompetencií zo štátnej správy na samosprávu. Touto problematikou sa na úrovni vyšších územných celkov zaoberá Zákon č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky. Na základe tohto zákona boli na vyššie územné celky prenesené mnohé pôsobnosti a to v oblasti hospodárstva, školstva, zdravotníctva, kultúry, civilnej ochrany, dopravy, cestovného ruchu a v konečnom dôsledku aj regionálneho rozvoja (Švikruha, 2012, s. 37).

Orgány samosprávneho kraja

Na základe čl. 69 Ústavy SR orgánmi vyššieho územného celku sú:

- a) zastupiteľstvo vyššieho územného celku,
- b) predseda vyššieho územného celku

Vzťah medzi predsedom VÚC a zastupiteľstvom je nevyvážený. Táto nevyváženosť je umocnená veľkosťou samosprávnych krajov. Pokiaľ predseda VÚC konkluduje, že uznesenie prijaté zastupiteľstvom je v rozpore so zákonom alebo nie je pre samosprávny kraj výhodné, môže pozastaviť jeho výkon. Táto jeho právomoc sa netýka uznesenia o voľbe a odvolaní hlavného kontrolóra. Pozastavené uznesenie je možné potvrdiť zastupiteľstvom trojpätinovou väčšinou hlasov všetkých poslancov. V takom

prípade už predseda samosprávneho kraja nemôže uznesenie pozastaviť. Uznesenie je potrebné potvrdiť zastupiteľstvom do dvoch mesiacov od jeho schválenia, inak stráca platnosť. Ústava SR predpokladá existenciu zastupiteľstva a predsedu. Zákon o VÚC k tomu pripája ešte pozíciu hlavného kontrolóra, komisie a úrad samosprávneho kraja (Láštic, 2010, s. 43).

Zastupiteľstvo samosprávneho kraja v zmysle zákona 302/2001 Z. z. o voľbách do orgánov samosprávnych krajov je zbor, ktorý sa skladá z poslancov samosprávneho kraja. Funkčné obdobie zastupiteľstva sa začína zložením sľubu novozvolených poslancov a končí zložením sľubu poslancov novozvoleného zastupiteľstva. Zastupiteľstvo rozhoduje o základných otázkach samosprávneho kraja, disponuje množstvom kompetencií, ako sú napr. uznávanie sa na nariadeniach, schvaľovanie rozpočtu samosprávneho kraja, rozhodovanie o prijatí úveru, rozhodovanie o vyhlásení referenda a ďalšie. Kompetencie zastupiteľstva samosprávneho kraja upravujú ustanovenia zákona č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov. Medzi kompetencie zastupiteľstva patrí vylásenie referenda. Referendum sa obvykle vyhlasuje vtedy, ak sa pojednáva o dôležitých otázkach týkajúcich sa výkonu samosprávy samosprávneho kraja. Na vyhlásenie referenda zastupiteľstvom je potrebné aby sa na tom uznieslo alebo o to petíciou požiadalo aspoň 30 % oprávnených voličov. Zasadnutie zastupiteľstva zvoláva a vedie predseda. Stretnutia zastupiteľstva sa uskutočňujú podľa potreby, najmenej však raz za dva mesiace. Predseda zvolá zasadanie zastupiteľstva aj prípade, ak o to požiadá aspoň tretina poslancov. Najviac desať dní pred zasadnutím zastupiteľstva poslanci písomne obdržia návrh programu rokovania, ak sa zasadnutie uskutočňuje na žiadosť poslancov, predseda ho oznámi najneskôr tri dni pred jeho uskutočnením. Zastupiteľstvo vždy rokuje v zbore. Je uznávaniaschopné ak je prítomná nadpolovičná väčšina všetkých poslancov. Prijatie uznesenia si vyžaduje súhlas nadpolovičnej väčšiny prítomných poslancov, aby bolo prijaté nariadenie je potrebný súhlas trojpätinovej väčšiny hlasov všetkých poslancov. Zasadnutia zastupiteľstva sa môže zúčastniť aj verejnosť, okrem prípadov, kedy sú predmetom rokovania informácie alebo veci chránené podľa osobitných zákonov. Poslancovi zastupiteľstva VÚC vyplývajú z jeho pozície práva a povinnosti, ktoré sú presne definované v § 12 zákona č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov, taktiež zákon presne stanovuje spôsoby ukončenia mandátu poslanca, medzi ktoré radíme napr. uplynutie volebného obdobia, vzdanie sa mandátu, pozbavenie spôsobilosti na právne úkony a pod. Poslanec v zmysle zákona nesmie svoju funkciu zlúčiť s funkciou predsedu, zamestnanca samosprávneho kraja alebo podľa osobitného zákona. Poslanci sú zoskupení do osobitných komisií, ktoré dopĺňajú odborníci v konkrétnej oblasti zo samosprávneho kraja volených zastupiteľstvom. Členovia komisií sa stretávajú obvykle raz za mesiac, podľa dopredu stanoveného plánu. Zastupiteľstvo volí počas svojho zasadania dočasnú mandátovú komisiu. Komisie disponujú poradnou, iniciatívnou a kontrolnou funkciou a to predovšetkým:

- vyhotovujú stanoviská k riešeniu závažných otázok života samosprávneho kraja,

- vyhotovujú stanoviská k prerokovaným materiálom, ktoré sú podkladom pre rozhodovanie zastupiteľstva,
- kooperujú pri realizácii kompetencií rozvoja v danej oblasti samosprávneho kraja,
- podávajú návrhy a podnety zastupiteľstvu a úradu samosprávneho kraja,
- podieľajú sa na tvorbe všeobecne záväzných nariadení samosprávneho kraja,
- vykonávajú kontrolu realizácie uznesení zastupiteľstva, dodržiavanie všeobecne záväzných nariadení,
- participujú na riešení pripomienok, podnetov a sťažností, ktoré prichádzajú od obyvateľov samosprávneho kraja,
- pripievajú k odstráneniu zistených nedostatkov a zároveň na tieto nedostatky upozorňujú orgány samosprávneho kraja.

Komisie nedisponujú rozhodovacou a výkonnou pôsobnosťou, napomáhajú naplňovať úlohy samosprávneho kraja (Kútik, 2008, s. 40).

Poslanci zastupiteľstva VÚC sú volení priamou voľbou. Pre voľby do zastupiteľstva samosprávnych krajov sa uplatňuje tzv. semiproporčný volebný systém s neobmedzeným hlasovaním. Semiproporčný volebný systém, je systém, v ktorom je na úrovni volebného obvodu využitá väčšinová technika v zmysle pridelenia mandátov kandidátom s najväčším počtom hlasov, pričom sa neprihliada na pomer hlasov medzi jednotlivými stranami, nie je zaručené že všetky mandáty pripadnú jednej kandidátke (Chytilík a kol., 2009, s. 47).

V zhode s Chytilíkom – Šedom – Lebedom a Čaloudom systém neobmedzeného hlasovania (unlimited vote) je obvykle definovaný tak, že volič môže hlas prideliť toľkým kandidátom, koľko je obsadzovaných mandátov (paralelne sa používa termín blokované hlasovanie (block vote), ktorý je vyhradený pre väčšinový volebný systém vo viacmandátovom obvode). Niektorí autori považujú za vhodnejšie vymedziť systém neobmedzeného hlasovania ako systém, v ktorom má volič právo udeliť počet hlasov, ktorý sa rovná počtu obsadzovaných mandátov, alebo je väčší ako počet obsadzovaných kresiel, ale súčasne menší, ako počet nominovaných kandidátov. Systém neobmedzeného hlasovania je vhodnejšie zaradiť ako semiproporčný, nie ako väčšinový, nakoľko väčšinový výstup volieb podľa tohto systému nie je vylúčený, ale zároveň ani garantovaný. Pre voľby do zastupiteľstva samosprávneho kraja volič na hlasovacom lístku zakrúžkovaním poradových čísel určí kandidátov, ktorým dáva svoj hlas. Mandát do zastupiteľstva samosprávneho kraja získajú tí kandidáti, ktorí vo volebnom obvode dosiahli najväčší počet platných hlasov. Môže nastať situácia, kedy dvaja alebo viacerí kandidáti v rámci tej istej politickej strany získajú rovnaký počet platných hlasov, vtedy je za poslanca zvolený kandidát, podľa poradia uvedeného na kandidátnej listine príslušnej politickej strany. Ak nie je možné takto určiť kto je zvolený za poslanca zastupiteľstva, nakoľko kandidáti pochádzajú z rôznych politických strán alebo ide o nezávislých

kandidátov, o poslancovi sa rozhodne žrebom. V prípade, že sa uvoľní v zastupiteľstve samosprávneho mandát, nastupuje na jeho miesto ako náhradník ten kandidát, ktorý dosiahol najväčší počet hlasov vo volebnom obvode, v ktorom sa mandát uvoľnil, ale nebol zvolený za poslanca. Ak nastane zhoda v počte hlasov, postup je rovnaký ako v predchádzajúcej situácii (Ružarovský, 2012, s. 119).

Predseda samosprávneho kraja je vrcholným predstaviteľom samosprávneho kraja a jeho najvyšším výkonným orgánom, vykonáva správu vyššieho územného celku a zastupuje ho navonok (Tekeli, 2014, s. 40). V zmysle zákona 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov je predseda v majetkovoprávných vzťahoch, pracovnoprávných vzťahoch a tiež v iných vzťahoch štatutárnym orgánom. Taktiež rozhoduje aj vo veciach, v ktorých zákon prideliť samosprávnemu kraju rozhodovanie o právach a povinnostiach právnických a fyzických osôb v oblasti verejnej správy. Výnimku predstavujú veci, o ktorých na návrh predsedu rozhoduje organizačný útvar úradu, ktorý je stanovený v organizačnom poriadku úradu. Medzi ďalšie pôsobnosti predsedu samosprávneho kraja radíme zvolávanie predsedov komisií, obyčajne raz mesiac, za účelom prerokovania otázok týkajúcich sa samosprávneho kraja. Predseda je povinný odpovedať na interpeláciu poslanca a môže tak urobiť ústne, priamo na zasadnutí zastupiteľstva, alebo písomne v lehote 30 dní. Pozícia predsedu je inkompatibilná s funkciou poslanca zastupiteľstva, štatutárneho orgánu rozpočtovej alebo príspevkovej organizácie, ktorej zriaďovateľom je samosprávny kraj, v ktorom bol zvolený, taktiež s úradom starostu obce alebo primátora mesta alebo s funkciou podľa osobitného zákona. Vykonávanie funkcie predsedu neprebíha v pracovnom pomere, čiže predošlý pracovnoprávny vzťah naďalej trvá. Funkcia predsedu je verejnou funkciou. Funkcia predsedu zaniká uplynutím volebného obdobia, odmietnutím sľuby, vzdaním sa mandátu, právoplatným odsúdením za úmyselný trestný čin alebo právoplatným odsúdením za trestný čin, ak výkon trestu odňatia slobody nebol podmienené odložený, stratou spôsobilosti na právne úkony, ukončením trvalého pobytu v obci patriacej do územia samosprávneho kraja, ak sa o odvolaní predsedu rozhodlo v referende, smrťou alebo podľa osobitného zákona. Predseda samosprávneho kraja je volený obyvateľmi samosprávneho kraja v priamych voľbách (§ 16 zákona č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov). Pre voľby predsedu samosprávneho kraja sa využíva dvojkoľový väčšinový volebný systém s uzavretým druhým kolom hlasovania. Mandát získava ten kandidát, ktorý obdržal nadpolovičnú väčšinu platných hlasov. V prípade, že v prvom kole volieb, žiadny z kandidátov nezískal požadovanú väčšinu platných hlasov, do 14 dní sa uskutoční druhé kolo volieb. Presný deň konania druhého kola volieb, vyhlasuje predseda Národnej rady Slovenskej republiky, akonáhle sú zverejnené výsledky štátnou volebnou komisiou. Do druhého kola postupujú dvaja najlepší kandidáti z predchádzajúceho kola. V situácii kedy jeden z kandidátov postupujúcich do druhého kola sa svojej kandidatúry vzdá alebo v prípade, že prestane byť voliteľný za predsedu, postupuje do druhého kola volieb ten z kandidátov, ktorý v predošlom kole získal ďalší v poradí najväčší počet hlasov. V prípade, že pre druhé kolo volieb, nie sú dvaja kandidáti, uskutočnia sa nové voľby.

Vítazom volieb v druhom kole, je ten kandidát, ktorý obdržal najväčší počet hlasov, čiže získal relatívnu väčšinu.

V zásade platí, že ak samosprávny kraj rozhoduje, ide o pôsobnosť predsedu. Ak samosprávny kraj schvaľuje, ide o pôsobnosť zastupiteľstva. Administratívne a organizačné veci zastupiteľstva samosprávneho kraja a tiež jeho predsedu zaobstaráva úrad. Úrad tvoria zamestnanci samosprávneho kraja, o ich počte a zaradení do pracovných funkcií rozhoduje zastupiteľstvo. Zákon 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov k orgánov VÚC radí aj funkciu hlavného kontrolóra samosprávneho kraja, ktorý je zamestnancom samosprávneho kraja. Do funkcie ho volí na obdobie šesť rokov a taktiež aj z nej odvoláva zastupiteľstvo samosprávneho kraja. Hlavný kontrolór je zodovedný za kontrolu zákonnosti, účinnosti, hospodárnosti a efektívnosti samosprávneho kraja. Do jeho kompetencie spadá aj kontrola príjmov, výdavkov a finančných operácií samosprávneho kraja. Taktiež vykonáva kontrolu vybavovania sťažností, petícií, dodržiavanie všeobecne záväzných nariadení samosprávneho kraja, kontrolu plnenia uznesení zastupiteľstva samosprávneho kraja a dodržiavanie interných predpisov samosprávneho kraja.

KOMPARÁCIA VÝSLEDKOV REGIONÁLNYCH VOLIEB V TRNAVSKOM SAMOSPRÁVNOM KRAJI

Trnavský kraj sa nachádza na západe Slovenskej republiky. Jeho západným susedom je Bratislavský kraj, na východe susedí s Trenčianskym a Nitrianskym krajom, na severe s Českom a južným susedom je Maďarská republika. Celková rozloha všetkých okresov v Trnavskom samosprávnom kraji je 4148 km². Rozlohou je najväčší okres Dunajská Streda, ktorý zaberá 25,9 % rozlohy územia a oproti tomu najmeší spomedzi okresov je okres Hlohovec, ktorý zaberá 6,4 % z celkovej rozlohy kraja. Svojou rozlohou patrí Trnavský samosprávny kraj medzi najmenšie kraje Slovenska, jeho podiel na celkovej rozlohe krajiny je 8,5 % s celkovým počtom obyvateľov 557 608 obyvateľov. (Trnavský samosprávny kraj Ročenka, 2013). Súčasťou Trnavského samosprávneho kraja je 251 obcí. Najväčší počet obyvateľov, predstavujúci 47 % z celkového počtu obyvateľstva Trnavského samosprávneho kraja je sústredených v šesnástich obciach, ktoré majú štatút mesta. Radíme medzi ne Dunajskú Stredu, Gabčíkovo, Šamorín, Veľký Meder, Galantu, Sereď, Sládkovičovo, Hlohovec, Leopoldov, Piešťany, Vrbové, Senicu, Šaštín – Stráže, Skalicu, Holíč, Gbel a Trnavu, ktorá je súčasne krajským mestom (Štítnický úrad SR).

Obr. 1 Prehľad okresov Trnavského samosprávneho kraja

Zdroj: Trnavský samosprávny kraj, 2013

KOMPARÁCIA PROBLÉMOVÝCH ASPEKTOV REGIONÁLNYCH VOLIEB V TRNAVSKOM SAMOSPRÁVNOM KRAJI

Volebná účasť v regionálnych voľbách

Regionálne voľby sa začínali s účasťou 26,02 % v prvom kole, konaného dňa 1. decembra 2001. Do druhého kola zakladateľských regionálnych volieb sa v celoslovenskom meradle zapojilo 22,61 % oprávnených voličov, čiže účasť v porovnaní s prvým kolom prepadla o 3,41 %. Aj napriek nízkej volebnej účasti, môžeme konštatovať, že volebná účasť v zakladajúcich regionálnych voľbách v roku 2001 bola najvyššou z doposiaľ konaných regionálnych volieb v Slovenskej republike. Hodnoty volebnej účasti dosiahnuté v Trnavskom samosprávnom kraji boli o niečo vyššie ako tie celoslovenské,

avšak stále nízke. Prvé kolo podporilo svojou účasťou 33,73 % a do druhého kola sa mobilizovalo 36,87 % oprávnených voličov Trnavského samosprávneho kraja.

Príčin nízkej volebnej účasti v roku 2001 je niekoľko. Ako prvú môžeme spomenúť celkovú apatiu občanov, ktorá súvisela s parlamentnými voľbami konanými v roku 1998, od ktorých si ľudia sľubovali nástup pozitívnych zmien, avšak uskutočnené zmeny po týchto voľbách ľudia považovali za nevyhovujúce a neuspokojivé. Ďalšou skupinou príčin, ktoré prispeli k nízkej volebnej účasti bol deficit skúseností ľudí s činnosťou orgánov regionálnej samosprávy a čo bolo pre voličov dôležité je to, že nedisponovali vedomosťami o význame vytvorenia samosprávnych krajov a predovšetkým im chýbali znalosti o tom, aký zmysel malo vytvorenie druhej úrovne samosprávy pre ich praktický život. Významnou mierou sa pod nízku volebnú účasť v roku 2001 podpísalo to, že politické strany nevyvíjali resp. vyvíjali veľmi nízku aktivitu, zameranú na podnecovanie voličov, aby pristúpili k volebným schrámkam. Politické strany celé svoje úsilie zamerali na vytváranie koalícií, avšak „pozabudli“ voličom priblížiť vlastné riešenia problémov súvisiacich s voľbami (Mesežnikov, 2001, s. 179).

V roku 2005 sa nízka volebná účasť v porovnaní s regionálnymi voľbami spred štyroch rokov ešte viac prehĺbila. V prvom kole volieb do orgánov samosprávnych krajov v rámci Slovenskej republiky pristúpilo k volebným schrámkam iba 18,02 % voličov a v druhom kole volieb v percentuálnom vyjadrení účasť dosiahla alarmujúcu hodnotu 11,07 %. Rok 2005 znamenal aj pre Trnavský samosprávny kraj v porovnaní s predchádzajúcimi regionálnymi voľbami veľký úpadok volebnej účasti. K prvému kolu volieb pristúpilo 14,5 % voličov a historicky najnižšiu volebnú účasť pre voľby do orgánov samosprávnych krajov trnavský kraj zaznamenal v druhom kole volieb, kedy prišlo svoj názor vyjadriť iba 9,41 % oprávnených voličov.

Faktorov ktoré ovplyvnili nízku volebnú účasť v roku 2005 je niekoľko. Všeobecne panuje medzi ľuďmi znechutenie politikou. Na účasť v regionálnych voľbách mala vplyv tzv. „veľká politika“. Regionálne voľby sa uskutočnili iba pár mesiacov po rozbroji vo vládnej koalícii, čo znížilo motiváciu občanov zúčastniť sa regionálnych volieb. Ďalším významným ak nie rozhodujúcim faktorom nízkej volebnej účasti v regionálnych voľbách v roku 2005 je „neviditeľnosť“ práce volených zástupcov samosprávnych krajov v uplynulých štyroch rokoch. Voľby v roku 2005 ukázali, že prvé štyri roky činnosti samosprávnych krajov volení zástupcovia nevyužili dostatočne na to, aby ľuďom objasnili svoje kompetencie, aby sa zviditeľnili a hlavne aby ľudia pochopili zmysel konštituovania druhej úrovne samosprávy.

V regionálnych voľbách v roku 2009 nastal v porovnaní s voľbami v roku 2005 mierny nárast. To sa týka celoslovenskej účasti a taktiež účasti v Trnavskom samosprávnom kraji. Celoslovenská účasť dosiahla v prvom kole hodnotu 22,9 % a v druhom kole si našlo cestu do volebných miestností 18,39 % voličov. V porovnaní s celoslovenskou účasťou bola volebná účasť v Trnavskom samosprávnom kraji

podpriemerná. Nakoľko bol predseda Trnavského kraja Tibor Mikuš zvolený už v prvom kole, druhé kolo sa v Trnavskom samosprávnom kraji neuskutočnilo. Prvého kola sa zúčastnilo 20,46 % oprávnených voličov.

Za rozhodujúci faktor, ako uvádza Mesežnikov, ktorý vplýval na nízku volebnú účasť v regionálnych voľbách 2009 môžeme označiť tzv. „únavu“ voličov z volebného procesu. Regionálne voľby boli v tomto roku už tretie, po dvojkolových prezidentských a tiež sa v tomto roku konali voľby do Európskeho parlamentu.

Situácia, ktorá nastala ohľadom volebnej účasti v posledných regionálnych voľbách v roku 2013 sa nijak výrazne neodlišuje od volieb v roku 2009. Prvého kola volieb sa v rámci Slovenskej republiky zúčastnilo 20,11 % voličov, čo je o 2,79 % menej ako v roku 2009. V druhom kole nastal pokles na 17,29 %. Pre Trnavský samosprávny kraj voľby v roku 2013 dosiahli druhú najnižšiu volebnú účasť po roku 2005. Prvé kolo volieb podporilo svojou účasťou 17,46 % voličov trnavského kraja a druhé kolo dosiahlo takmer totožné hodnoty ako prvé.

V porovnaní s celoslovenskou volebnou účasťou voľby v trnavskom kraji v každom roku dosiahli podpriemernú účasť. Výnimkou bol rok 2001, kedy v oboch kolách volebná účasť v Trnavskom kraji presiahla celoslovenskú.

Voľby do orgánov samosprávnych krajov sa celkovo na Slovensku konali štyrikrát v to v rokoch 2001, 2005, 2009 a 2013. Na základe doteraz preukázaných skutočností týkajúcich sa volebnej účasti môžeme konštatovať, že sa zaradili do kategórie druhoradých volieb o ktoré z pohľadu verejnosti nie je preukazovaný výrazný záujem.

Tabuľka 19 Celková účasť v regionálnych voľbách v Trnavskom samosprávnom kraji v rokoch 2001, 2005, 2009, 2013

Rok	Počet oprávnených voličov	Trnavský samosprávny kraj		Celoslovenská účasť	
		Účasť voličov v 1. kole v %	Účasť voličov v 2.kole v %	Účasť v 1. kole v %	Účasť v 2. kole v %
2001	429 462	33,73	36,87	26,02	22,61
2005	445 140	14,50	9,41	18,02	11,07
2009	460 869	20,46	-----	22,9	18,39
2013	469 160	17,46	17,28	20,11	17,29

Zdroj: vlastná tabuľka spracovaná s využitím dostupných údajov. Štatistický úrad 2001 až 2013

V nasledujúcej časti sa zameriame na volebnú účasť v jednotlivých volebných obvodoch Trnavského samosprávneho kraja. Volebným obvodom č. 1 za trnavský kraj je volebný obvod Dunajská Streda. Spolu s volebným obvodom č. 2 a tým je Galanta ich zaradujeme do tzv. južných oblastí trnavského kraja so zvýšeným počtom obyvateľov hlásiacich sa k maďarskej národnosti. Táto skutočnosť sa prejavuje aj v spôsobe ich voličského správania, kedy sa rozhodujú na základe etnickej príslušnosti konkrétneho

kandidáta. Tieto fakty sa prenášajú aj do štatistík a často vplývajú aj na volebnú účasť v trnavskom kraji. Ak sa zameriame na rok 2001, tak volebná účasť v týchto dvoch volebných obvodoch vysoko presiahla celoslovenskú volebnú účasť a taktiež bola nadpriemerná aj v rámci Trnavského samosprávneho kraja. Ako už bolo spomenuté, tieto nadpriemerné hodnoty sú výsledkom etnickej súťaže, nakoľko voliči hlásiaci sa k maďarskej národnosti vo voľbách podporili svojim hlasovaním maďarských kandidátov, či už to boli kandidáti na funkciu poslancov alebo kandidát na post predsedu Trnavského samosprávneho kraja József Kvarda, ktorý sa napokon nestal predsedom trnavského kraja, ale na víťaza Petra Tomečka strácal iba 7,6 % hlasov. Vzhľadom na skutočnosť, že všetky hlasy získal iba v týchto dvoch regiónoch a v ďalších volebných obvodoch trnavského kraja mal nulovú podporu, môžeme konštatovať, že dosiahol výrazný úspech na ktorom možno demonštrovať silné zomknutie maďarských voličov a taktiež skutočnosť, že volebný systém je postavený tak, aby neumožnil maďarskému kandidátovi obsadiť post predsedu kraja. Na výsledkoch volebnej účasti za rok 2005 vo volebných obvodoch Dunajská Streda a Galanta vidíme ako výrazne etnická príslušnosť voličov a tiež kandidátov z daných regiónov vplýva na ich voličské správanie. Volebná účasť v roku 2005 vo volebných obvodoch Dunajská Streda a Galanta bola najnižšia zo všetkých doposiaľ konaných regionálnych volieb. Nízka volebná účasť v týchto obvodoch sa podpísala aj pod celkovú nízku volebnú účasť v trnavskom kraji. V komparácii s dátami z roku 2001 pokles volebnej účasti predovšetkým v druhom kole prekročil v Dunajskej Strede hranicu 40 % a v Galante 34 %. Dôvodom takejto nelichotivej účasti bola tá skutočnosť, že Strana maďarskej koalície pre regionálne voľby v roku 2005 nepostavila svojho kandidáta na post predsedu trnavského kraja. To spôsobilo, že obyvatelia Trnavského samosprávneho kraja hlásiaci sa k maďarskej národnosti, predovšetkým vo volebnom obvode Dunajská Streda, kde je 83 percentný podiel obyvateľov maďarskej národnosti neboli motivovaní pristúpiť k volebným urnám a odovzdať tak svoj hlas niektorému z kandidátov, nakoľko obaja aj Tibor Mikuš aj Jozef Klokner sú slovenskej národnosti a žiaden z nich nebol nominantom SMK. Voľby do orgánov samosprávnych krajov boli v roku 2009 a taktiež v roku 2013 pre voliča maďarskej národnosti špecifické. Túto skutočnosť spôsobil rozkol v strane SMK a odchod jej predsedu Bélu Bugára a tiež ďalších členov strany, ktorí dňa 30.6.2009 založili novú stranu pod názvom Most-Híd, ktorej predsedom sa stal Béla Bugár. Novovzniknutú stranu vymedzil ako „*stranu spolupráce medzi Slováckmi a Maďarmi, medzi Maďarmi a Maďarmi*“ (Bugár zakladá stranu Most-Híd, 2009).

Rozkol v strane spôsobil aj rozkol medzi voličmi maďarskej národnosti. Na jednej strane to boli to boli „skalní“ podporovatelia strany SMK a na druhej strane boli priaznivci novovzniknutej strany Most-Híd. Strana Most-Híd pre regionálne voľby 2009 v Trnavskom samosprávnom kraji postavila svojho kandidáta na post predsedu bol ním Gábor Gál. Naproti tomu strana SMK svojho kandidáta nepostavila. Spomínaná roztrieštenosť resp. neakceptovanie strany Most-Híd časťou voličov maďarskej národnosti sa prejavila aj v podobe volebnej účasti, ktorá v Dunajskej Strede bola 19,13 % čiže

podpriemerná v porovnaní ako s celoslovenskou účasťou tak aj s účasťou v trnavskom kraji (pozri tabuľka č.19). Neakceptovanie strany Most-Híd a jej kandidáta môžeme demonštrovať na výsledkoch volieb. Ak sa pozrieme na Gábora Gála ako jediného kandidáta na post predsedu reprezentujúceho "maďarského voliča" v rámci trnavského kraja a zhodnotíme jeho volebný zisk, ktorý vo volebnom obvode Dunajská Streda dosiahol hodnotu 19,13 % a porovnáme ho so ziskom Józsefa Kvardu taktiež jediného kandidáta pre maďarského voliča z roku 2001, ktorý dosiahol zisk v druhom kole 47,75 % v rámci volebného obvodu Dunajská Streda, tak môžeme vidieť, aká veľká časť voličov maďarskej národnosti sa nestotožnila so vznikom strany Most- Híd a rozbitím strany SMK. Táto nejednotnosť sa prejavila v nízkej podpore Gábora Gála, ktorý dokonca v druhom volebnom obvode radiceho sa k regiónom so zvýšeným počtom obyvateľov s maďarskou národnosťou nezískal prvenstvo. Rovnaká situácia v rámci tzv. južných regiónov trnavského kraja pokračovala aj v regionálnych voľbách 2013. Kandidáta na predsedu postavila aj strana SMK Józsefa Berényiho aj strana Most- Híd Józsefa Nagyho. V dôsledku toho došlo k štiepeniu hlasov maďarských voličov medzi týchto dvoch kandidátov. Napokon pri volebnej účasti 19,73 % za oba volebné obvody v prvom kole voliči podporili nominanta strany SMK, ktorý získal prvenstvo v oboch volebných obvodoch a postúpil do druhého kola. Volebná účasť v druhom kole vzrástla na 21,44 %.

Tabuľka 20 Účasť v regionálnych voľbách vo volebnom obvode č. 1 Dunajská Streda v rokoch 2001, 2005, 2009, 2013

Rok	Počet oprávnených voličov	Počet platných lístkov v 1.kole	Účasť voličov v 1. kole v %	Počet platných lístkov v 2.kole	Účasť voličov v 2. kole v %
2001	88 104	33 142	38,64	42 490	48,57
2005	92 467	10 495	11,58	4 450	4,87
2009	96 820	18 164	19,13	-----	-----
2013	99 638	21 465	21,97	23 252	23,47

Zdroj : vlastná tabuľka spracovaná s využitím dostupných údajov. Štatistický úrad 2001 až 2013

Tabuľka 21 Účasť v regionálnych voľbách vo volebnom obvode č. 2 Galanta v rokoch 2001, 2005, 2009, 2013

Rok	Počet oprávnených voličov	Počet platných lístkov v 1.kole	Účasť voličov v 1. kole v %	Počet platných lístkov v 2.kole	Účasť voličov v 2. kole v %
2001	73 466	27 366	38,17	30 836	42,32
2005	76 384	11 794	15,72	6 306	8,34
2009	79 337	17 010	21,83	-----	-----
2013	80 509	14 096	17,93	15 371	19,26

Zdroj: vlastná tabuľka spracovaná s využitím dostupných údajov. Štatistický úrad 2001 až 2013

Ďalšími volebnými obvodmi patriacimi do Trnavského samosprávneho kraja sú volebné obvody č. 5 Senica a volebný obvod č. 6 Skalica. Tieto dva volebné obvody reprezentujú oblasť Záhoria v Trnavskom samosprávnom kraji. Volebná účasť predovšetkým v senickom volebnom obvode dosahovala nízke hodnoty. V porovnaní s volebnou účasťou v Trnavskom samosprávnom kraji bola účasť v senickom volebnom obvode vždy podpriemerná (pozri tabuľka 22 tabuľka 23). V skalickom volebnom obvode voliči prichádzali k volebným urnám vo väčšom počte a v rokoch 2005, 2009 a 2013 volebná účasť v prvom kole v tomto obvode bola vyššia ako celková volebná účasť v trnavskom kraji. Najnižšia volebná účasť v senickom obvode v prvom kole bola zaznamenaná v posledných regionálnych voľbách v roku 2013. Voliči spomínaného volebného obvodu nie sú motivovaní prichádzať k volebným schránkam a tak rozhodovať o dianí v kraji v ktorom žijú. Keďže obyvatelia Záhoria sa necítia byť súčasťou Trnavy, neprejavujú resp. v nízkej miere prejavujú záujem o dianie v trnavskom kraji. Vzťah občanov k regionálnej samospráve je poznamenaný nízkou identifikáciou s vytvorenými územnými celkami. Podľa politológa Martina Klusa príčinou nízkej volebnej účasti je nestotožnenie sa ľudí s umelo vytvorenými krajinami. Historické Záhorie je rozdelené do troch krajov a to do Trnavského, Bratislavského a Trenčianskeho. Podľa jeho slov by bolo riešením zmenšenie krajov a teda zároveň zvýšenie ich počtu, čím by sa tieto kraje priblížili k ľuďom.

Tabuľka 22 Účasť v regionálnych voľbách vo volebnom obvode č. 5 Senica v rokoch 2001, 2005, 2009, 2013

Rok	Počet oprávnených voličov	Počet platných lístkov	Účasť voličov v 1. kole %	Počet platných lístkov v 2.kole	Účasť voličov v 2. kole v %
2001	46 478	9 623	21,33	10 334	22,53
2005	47 970	5 845	12,53	3 461	7,28
2009	49 413	8 210	17,14	-----	-----
2013	49 998	5 974	12,29	5 117	10,36

Zdroj: vlastná tabuľka spracovaná s využitím dostupných údajov. Štatistický úrad 2001 až 2013

Tabuľka 23 Účasť v regionálnych voľbách vo volebnom obvode č. 6 Skalica v rokoch 2001, 2005, 2009, 2013

Rok	Počet oprávnených voličov	Počet platných lístkov	Účasť voličov v 1.kole %	Počet platných lístkov v 2.kole	Účasť voličov v 2. kole v %
2001	35 961	6 664	19,02	6 382	17,97
2005	37 221	6 835	18,65	3 484	9,43
2009	38 487	10 441	27,56	-----	-----
2013	39 145	7 968	20,79	5 773	14,94

Zdroj: vlastná tabuľka spracovaná s využitím dostupných údajov. Štatistický úrad 2001 až 2013

Tretou časťou Trnavského samosprávneho kraja je územie tzv. internej Trnavy. Do tohto územia radíme tri volebné obvody. Volebným obvodom s číslom tri je Hlohovec, volebný obvod Piešťany má číslo štyri a posledným volebným obvodom patriacim do oblasti internej Trnavy je samotná Trnava s číslom sedem. V rámci spomínaných troch volebných obvodov je stabilne najnižšia volebná účasť vo volebnom obvode Piešťany. Zostávajúce dva obvody hlohovecký a trnavský dosahujú pomerne vyrovnané percentuálne vyjadrenie volebnej účasti.

Tabuľka 24 Účasť v regionálnych voľbách vo volebnom obvode č. 3 Hlohovec v rokoch 2001, 2005, 2009, 2013

Rok	Počet oprávnených voličov	Počet platných lístkov	Účasť voličov v %	Počet platných lístkov v 2.kole	Účasť voličov v 2. kole v %
2001	35 381	11 841	34,32	13 377	38,24
2005	36 332	5 604	15,76	3 796	10,54
2009	37 129	8 065	22,10	-----	-----
2013	37 402	6 058	16,64	5 229	14,15

Zdroj: vlastná tabuľka spracovaná s využitím dostupných údajov. Štatistický úrad 2001 až 2013

Tabuľka 25 Účasť v regionálnych voľbách vo volebnom obvode č. 4 Piešťany v rokoch 2001, 2005, 2009, 2013

Rok	Počet oprávnených voličov	Počet platných lístkov	Účasť voličov v %	Počet platných lístkov v 2.kole	Účasť voličov v 2. kole v %
2001	51 011	15 033	30,40	16 184	32,09
2005	52 483	6 820	13,33	5 395	10,39
2009	53 866	9 804	18,70	-----	-----
2013	54 406	7 407	13,91	6 830	12,75

Zdroj: vlastná tabuľka spracovaná s využitím dostupných údajov. Štatistický úrad 2001 až 2013

Tabuľka 26 Účasť v regionálnych voľbách vo volebnom obvode č. 7 Trnava v rokoch 2001, 2005, 2009, 2013

Rok	Počet oprávnených voličov	Počet platných lístkov	Účasť voličov v %	Počet platných lístkov v 2.kole	Účasť voličov v 2. kole v %
2001	99 061	37 049	38,72	37 179	37,97
2005	102 283	15 586	15,8	14 568	14,4
2009	105 817	20 323	19,94	-----	-----
2013	108 062	16 818	16,20	18 670	17,51

Zdroj: vlastná tabuľka spracovaná s využitím dostupných údajov. Štatistický úrad 2001 až 2013

Na základe z doteraz uvedených informácií, by sme mohli predpokladať, že volebná účasť práve v internej Trnave bude dosahovať najvyššie percentá, nakoľko z hľadiska územnosprávneho členenia trnavského kraja ide územie nachádzajúce sa priamo alebo veľmi blízko centra Trnavského samosprávneho kraja, ktorým je mesto Trnava. Na

tieto účely sa zamerajme na komparáciu volebnej účasti medzi tromi oblasťami Trnavského samosprávneho kraja teda porovnáme navzájom volebnú účasť v južných oblastiach trnavského kraja, Záhoria a internej Trnavy. Na základe dostupných informácií získaných zo štatistického úradu SR, konštatujeme, že nemenne najnižšiu volebnú účasť dosahoval predovšetkým senický volebný obvod, ktorý je súčasťou prirodzeného regiónu Záhorie. Druhý volebný obvod zo Záhoria teda Skalica dosiahol najnižšiu volebnú účasť len v prvých regionálnych voľbách v roku 2001. Od roku 2005 sa situácia v tomto volebnom obvode výrazne zmenila a stal sa regiónom, ktorý dosahoval v rámci volebných obvodov patriacich do trnavského kraja najvyššie hodnoty volebnej účasti. Čiže tvrdenie o tom, že neprírodnosť rozdelenia prirodzených regiónov negatívne ovplyvňuje volebnú účasť a vplýva na nezáujem voličov sa nám potvrdil len na 50 %. Volebná účasť v južných územiach trnavského kraja a internej Trnavy je predovšetkým v prvom kole pomerne vyrovnaná a dokonca v druhom kole južné oblasti dosahujú vyššie hodnoty volebnej účasti ako obvody patriace do internej Trnavy. Výnimku predstavujú regionálne voľby konané v roku 2005. Predovšetkým v druhom kole bola volebná účasť v južných oblastiach v porovnaní s volebnou účasťou v internej Trnave takmer o polovicu nižšia. Aj keď by sa v prípade výsledkov volebnej účasti v južných oblastiach trnavského kraja mohlo zdať, že neprírodnosť regiónov nevplýva na volebnú účasť nie je tomu celkom tak. Dôkazom toho je práve výška volebnej účasti v roku 2005, ktorá súvisela predovšetkým s tým, že strana SMK nemala vo voľbách svojho kandidáta. To poukazuje na skutočnosť, že občania hlásiaci sa k maďarskej národnosti v rámci trnavského kraja sú motivovaní predovšetkým národnostnými princípmi. A v prípade absencie vhodného kandidáta, sa naplno prejaví nezáujem o regionálne voľby, prameniáci z neprírodnosti regiónu, s ktorým sa občania neidentifikovali.

Volebná legitimita zástupcov v regionálnych samosprávach

Jedným z problémových aspektov regionálnych volieb a to nie len v Trnavskom samosprávnom kraji je otázka legitimacy volených zástupcov v regionálnych samosprávach. Legitimita poslancov a tiež predsedov krajských orgánov sa spája s volebnou účasťou, ktorá je v rámci regionálnych volieb na nízkej úrovni. Z toho je zrejmá aj nízka legitimita poslancov krajských orgánov, kedy ku zvoleniu kandidáta do funkcie poslanca alebo predsedu stačí zopár tisícok príp. niekedy aj stoviek hlasov. V nasledujúcej časti sa zameriame na analýzu volebnej legitimacy poslancov v jednotlivých volebných obvodoch Trnavského samosprávneho kraja.

Volebný obvod Dunajská Streda je do istej miery spomedzi ostatných volebných obvodov trnavského kraja špecifický. Táto špecifickosť pramení z jeho národnostného zloženia a premieta sa aj do voličského správania a rozhodovania obyvateľov pri výbere svojich zástupcov do krajských orgánov. Vo volebnom obvode Dunajská Streda sa v roku 2001 volilo osem poslancov a tento počet zostal nezmenený až do roku 2013. Strana SMK

pre tieto voľby nominovala všetkých osem kandidátov, ktorí napokon svoju kandidatúru premenili na mandát. Tieto výsledky poukazujú na to, že bol zaručený väčšinový princíp. Voliči hlásiaci sa k maďarskej národnosti vo voľbách podporili kandidátov strany SMK, z čoho jasne vyplýva, že ostatní kandidujúci získali len minimálne volebné zisky. Táto skutočnosť sa premietla aj do počtu prepadnutých hlasov. Z celkového počtu 224 036 odovzdaných hlasov prepadlo 53 629 hlasov, v percentuálnom vyjadrení je to 23,94 % prepadnutých hlasov. V komparácii s ostatnými volebnými obvodmi trnavského kraja a tiež s celoslovenskými výsledkami hovoríme o veľmi nízkom percente. Z celkového počtu 25 kandidátov bolo v roku 2005 zvolených osem poslancov, opäť boli všetci nominanti politickej strany SMK. Percento prepadnutých hlasov sa znížilo na 20,80 %, čo je v porovnaní s rokom 2001 pokles o 3,14 %. Toto zvýšenie počtu využitých hlasov súvisí so zníženým celkovým počtom kandidátov, v porovnaní s predchádzajúcimi voľbami roku 2001 takmer na polovicu. Čiže so zníženým počtom kandidátov klesol aj počet prepadnutých hlasov. Situácia v rámci volebného obvodu Dunajská Streda sa výrazne zmenila v roku 2009. Množstvo prepadnutých hlasov vystúpilo až na 52,12 % a celkovo prepadlo 58 327 hlasov zo 111 902 odovzdaných hlasov. Tieto hodnoty poukazujú na skutočnosť, že volebný obvod z doposiaľ s najnižším percentom prepadnutých hlasov sa dostáva na celoslovenskú úroveň. Tu sa nám ponúka otázka, čo stálo za touto výraznou zmenou. Príčiny tejto výraznej zmeny by sme mohli rozdeliť do dvoch skupín. V roku 2009 výrazne narástol počet nezávislých kandidátov, čo spôsobilo nárast prepadnutých hlasov. Ďalšou veľmi dôležitou príčinou výrazne zvýšeného počtu prepadnutých hlasov bola tá skutočnosť, ako sme uvádzali v predchádzajúcej podkapitole, že v roku 2009 došlo k rozkolu v politickej strane SMK a k vzniku strany Most- Híd. To spôsobilo, že voliči maďarskej národnosti sa rozdelili na dve skupiny. Kandidátov na poslancov do zastupiteľstva Trnavského samosprávneho kraja postavili oba politické subjekty a tým prišlo k triedeniu hlasov voličov .hlásiacich sa k maďarskej národnosti. Napokon mandáty získali všetci poslanci nominovaní politickou stranou SMK a hlasy odovzdané kandidátom za stranu Most-Híd prepadli. V približne rovnakých tendenciách ako v roku 2009 sa niesli aj posledné regionálne voľby v roku 2013. Percento prepadnutých hlasov kleslo na 48,14 % a zároveň sa znížil aj počet kandidátov. Stále pretrváva rozdelenie maďarských voličov na dva tábory. V roku 2013 došlo k posunu politickej strany Most- Híd, keď v krajskom parlamente obsadili dve kreslá.

Tabuľka 27 Legitimita poslancov vo volebnom obvode Dunajská Streda v rokoch 2001, 2005, 2009, 2013

Volebný obvod Dunajská Streda	Počet mandátov celkovo	Počet kandidátov	Nezávislí kandidáti	Odovzdané hlasy	Využitý hlasy	Prepadnuté hlasy	Prepadnuté hlasy v %
Rok 2001	8	51	3	224 036	170 407	53 629	23,94
Rok 2005	8	25	1	65 620	51 971	13 649	20,80
Rok 2009	8	46	7	111 902	53 575	58 327	52,12

Rok 2013	8	32	4	129 150	66 974	62 176	48,14
-----------------	----------	-----------	----------	----------------	---------------	---------------	--------------

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dostupných informácií. Štatistický úrad 2001 až 2013

Volebný obvod Galanta radíme spolu s volebným obvodom Dunajská Streda k južným oblastiam Trnavského samosprávneho kraja so zvýšeným počtom obyvateľov hlásiacich sa k maďarskej národnosti. Z tabuľky č. 28 je zrejmé, že voliči vo volebnom obvode Galanta hlasujú v porovnaní s voličmi z obvodu Dunajská Streda rozdielne. Táto diferencia spočíva predovšetkým v národnostnom zložení obyvateľov galantského volebného obvodu. Kým vo volebnom obvode Dunajská Streda sa k obyvateľom s maďarskou národnosťou hlási 83 % voličov, v Galante počet občanov s maďarskou národnosťou klesá na 35 %. Na základe týchto údajov je zrejmé, že počet voličov v obvode Galanta, ktorí sa rozhodujú predovšetkým na základe etnického princípu klesá viac ako o polovicu. Táto skutočnosť sa prejavila aj pri voľbách v roku 2001. Hoci strana SMK nominovala všetkých sedem kandidátov na poslancov a z toho bolo zvolených šesť v prospech tejto strany, percento prepadaných hlasov je pomerne vysoké 58,62 %. Ďalším významným faktorom, ktorý sa podpísal pod množstvo prepadaných hlasov v galantskom obvode je počet ôsmich nezávislých kandidátov do zastupiteľstva Trnavského samosprávneho kraja v roku 2001. Hovoríme o vysokom počte, nakoľko fenomén nezávislých kandidátov na celoslovenskej úrovni a tiež v Trnavskom samosprávnom kraji sa vo zvýšenej miere začal prejavovať až v regionálnych voľbách v roku 2009. V regionálnych voľbách v roku 2005 vo volebnom obvode Galanta percento prepadaných hlasov kleslo na 53,90 %. Dôvodom úbytku prepadaných hlasov bolo predovšetkým zníženie celkového počtu kandidátov zo 47 v roku 2001 na 32 v roku 2005 a tiež nastal výrazný prepád v počte nezávislých kandidátov a to len na jedného kandidáta. V roku 2009 opätovne vzrástol celkový počet kandidátov na funkciu poslanca Trnavského samosprávneho kraja. Tento nárast bol spôsobený vznikom strany Most-Híd, nakoľko všetkých sedem kandidátov postavila aj strana SMK aj strana Most-Híd. Napriek tejto roztrieštenosti maďarského voliča percento prepadaných hlasov v tomto roku kleslo na minimum v rámci volebného obvodu Galanta a to 50,63 %. To potvrdzuje skutočnosť, že obvod Galanta nedisponuje takou silnou základňou maďarských voličov ako volebný obvod Dunajská Streda. Úbytok počtu prepadaných hlasov v regionálnych voľbách súvisí s výsledkami parlamentných volieb. Keďže v galantskom obvode mala dominantné postavenie strana Smer, výsledky regionálnych volieb kolidujú s výsledkami parlamentných volieb. Do krajského zastupiteľstva s najvyšším počtom hlasov boli zvolení kandidáti politickej koalície HZD, HZDS, SNS a Smer, ktorí obsadili v trnavskom krajskom parlamente tri kreslá. Najväčší počet prepadaných hlasov v rámci galantského volebného obvodu bol zaznamenaný v posledných regionálnych voľbách v roku 2013. Tieto ukazovatele súvisia predovšetkým s tým, že ľavicové strany postavili svojich kandidátov samostatne a nie v rámci koalície ako v predchádzajúcich regionálnych voľbách. To spôsobilo trieštenie jednak hlasov voličov preferujúcich ľavicové strany, ktorými boli HZDS, SNS a Smer, ktoré na rozdiel od predchádzajúcich volieb nezískali

v rámci obvodu Galanta žiaden mandát. Na druhej prichádzalo aj k trešteniu hlasov maďarských voličov medzi nominantov strany SMK a Strany – Most-Híd.

Tabuľka 28 Legitimita poslancov vo volebnom obvode Galanta v rokoch 2001, 2005, 2009, 2013

Volebný obvod Galanta	Počet mandátov celkovo	Počet kandidátov	Nezávislí kandidáti	Odobrané hlasy	Využitie hlasy	Prepadnuté hlasy	Prepadnuté hlasy v %
Rok 2001	7	47	8	162 663	67 323	95 340	58,62
Rok 2005	7	32	1	63 678	29 354	34 324	53,90
Rok 2009	7	42	2	85 502	28 261	57 241	50,63
Rok 2013	7	33	1	68 302	24 865	43 437	63,60

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dostupných informácií. Štatistický úrad 2001 až 2013

Ďalším volebným obvodom patriacim do Trnavského samosprávneho kraja je „záhorácky“ volebný obvod Senica. Tento obvod sa vyznačuje pomerne nízkou volebnou účasťou, s ktorou súvisí aj otázka legitimacy a reprezentatívnosti zvolených poslancov za tento obvod. Voliči z tohto obvodu neprejavujú o regionálne voľby vysoký záujem. Tento nezáujem pramení predovšetkým z neprirodzeného územnosprávneho členenia. Občania prirodzeného regiónu Záhorie sa necítia byť súčasťou Trnavy a preto aj vo veľmi nízkej miere participujú na živote a otázkach týkajúcich sa Trnavského samosprávneho kraja. Voliči volia za senický volebný obvod celkovo päť poslancov do zastupiteľstva trnavského kraja. Tento počet zostáva nezmenený od prvých volieb v roku 2001 až po posledné regionálne voľby 2013. V zakladajúcich regionálnych voľbách 2001 kandidovalo celkovo 44 kandidátov na funkciu poslanca a z toho bolo šesť kandidátov nezávislých. Všeobecne platí, že so zvyšujúcim sa počtom nezávislých kandidátov, rastie počet prepadnutých hlasov. Pre regionálne voľby 2001 bola vo volebnom obvode Senica vytvorená len jedna koalícia a to HZDS, Smer, SOP, ktorá dosiahla úspech v podobe piatich mandátov do krajského zastupiteľstva. Ostatné politické strany nominovali svojich kandidátov samostatne, čo spôsobilo 67,23 % prepadnutých hlasov, nakoľko nedochádzalo ku kumulácii hlasov v rámci koalícií, ale naopak samostatné kandidatury spôsobili trieštenie hlasov. V roku 2005 počet prepadnutých hlasov ešte vzrástol na hodnotu 71,75 %. Počet kandidátov síce v porovnaní s predchádzajúcimi voľbami klesol na 33 a taktiež politické strany utvárali koalície, avšak stúpol počet nezávislých kandidátov, čo spôsobilo nárast prepadnutých hlasov. S ďalšími nasledujúcimi voľbami do zastupiteľstva trnavského kraja počet kandidátov na poslancov vo volebnom obvode Senica postupne klesal, zároveň klesal aj počet nezávislých kandidátov a na základe týchto skutočností klesal aj počet prepadnutých hlasov.

Tabuľka 29 Legitimita poslancov vo volebnom obvode Senica v rokoch 2001, 2005, 2009, 2013

Volebný obvod Senica	Počet mandátov celkovo	Počet kandidátov	Nezávislí kandidáti	Odvzdané hlasy	Využitie hlasy	Prepadnuté hlasy	Prepadnuté hlasy v %
Rok 2001	5	44	6	41 802	13 700	28 102	67,23
Rok 2005	5	33	7	23 378	6 604	16 774	71,75
Rok 2009	5	30	3	29 476	9 741	19 735	66,95
Rok 2013	5	19	3	21 117	8 365	12 752	60,39

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dostupných informácií. Štatistický úrad 2001 až 2013

Druhým z dvojice záhorských regiónov v rámci Trnavského samosprávneho kraja je volebný obvod Skalica. Pri komparácii týchto dvoch volebných obvodov sa stretávame s istými diferenciami, predovšetkým v spôsobe participácie občanov na živote trnavského kraja prostredníctvom regionálnych volieb. Volebná účasť okrem roku 2001 dosahovala v Skalici vyššie hodnoty ako v Senici a taktiež percento prepadnutých hlasov s výnimkou roka 2001 sa pohybovalo na nižšej úrovni. Dôležitú úlohu na týchto ukazovateľoch zohráva primátor mesta Holíč, ktoré je súčasťou skalického volebného obvodu Zdenko Čambál. Mandát poslanca Trnavského samosprávneho kraja získal vo voľbách v roku 2001. V rokoch 2006-2009 bol uvoľnený poslanec pre funkciu podpredsedu a od roku 2010 je podpredseda Trnavského samosprávneho kraja. Financovanie do oblasti Skalice je prostredníctvom jeho osoby výraznejšie ako v Senici. Tieto prostriedky sa vynakladajú a prostredníctvom nich je zabezpečený regionálny rozvoj Skalice, predovšetkým cezhraničná spolupráca s Českou republikou a tiež s Rakúskom. Vysoké percento prepadnutých hlasov v roku 2001 bolo dôsledkom vysokého počtu kandidátov na poslancov a nevytvárania koalícií. Jediná vytvorená koalícia HZDS, Smer a SOP zaznamenala úspech v podobe dvoch mandátov do krajského zastupiteľstva. Jeden mandát pripadol poslancovi strany KDH. V rokoch 2005 a 2009 sa počet prepadnutých hlasov v porovnaní s rokom 2001 výrazne zmenšil. Tu platí zásada menší počet kandidátov- menší počet prepadnutých hlasov. Do popredia sa dostávajú nezávislí kandidáti, kedy v oboch rokoch obsadili dva mandáty z možných troch. Posledný tretí mandát pripadol už spomínanému kandidátovi Zdenkovi Čambálovi. V posledných regionálnych voľbách počet prepadnutých hlasov klesol na úroveň 50,97 %. Táto skutočnosť súvisí so silnejúcou pozíciou politickej strany Smer v senickom volebnom obvode. Strana nominovala pre voľby poslancov všetkých troch kandidátov a reálne obsadila dva mandáty.

Tabuľka 30 Legitimita poslancov vo volebnom obvode Skalica v rokoch 2001, 2005, 2009, 2013

Volebný obvod Skalica	Počet mandátov celkovo	Počet kandidátov	Nezávislí kandidáti	Odvzdané hlasy	Využitie hlasy	Prepadnuté hlasy	Prepadnuté hlasy v %
Rok 2001	3	32	3	18 237	4 802	13 435	73,67
Rok 2005	3	15	3	16 881	7 712	9 169	54,32
Rok 2009	3	15	5	25 289	11 073	14 216	56,21

Rok 2013	3	16	1	20 105	9 857	10 248	50,97
-----------------	----------	-----------	----------	---------------	--------------	---------------	--------------

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dostupných informácií. Štatistický úrad 2001 až 2013

Prvým z trojice volebných obvodov patriacich do tzv. internej Trnavy je volebný obvod Hlohovec. V rámci tohto volebného obvodu voliči vo všetkých z doposiaľ konaných regionálnych volieb volia troch poslancov.

V prvých regionálnych voľbách v roku 2001 vo volebnom obvode Galanta počet prepadnutých hlasov dosiahol najnižšie percento a to 59,31 %. Všetky tri mandáty obsadila ľavicová koalícia HZDS, Smer a SOP. Zisk stredo-ľavej koalície bol predzvesťou výsledku parlamentných volieb konaných v roku 2012, kde v rámci hlohoveckého obvodu strana HZDS získala 29,39 % a strana Smer 18,93 % (Štatistický úrad, 2012). Z prepadnutého počtu 18 967 hlasov veľká časť bola v prospech pravicových strán SDKÚ a KDH, ktoré nevytvorili pre regionálne voľby koalíciu a postavili svojich kandidátov na poslancov do krajského zastupiteľstva samostatne, čím sa hlasy rozdeľovali medzi jednotlivých kandidátov.

Regionálne voľby v roku 2005 znamenali pre volebný obvod Hlohovec najvyššie percento prepadnutých hlasov 66,61 %. V porovnaní s predchádzajúcimi voľbami tento nárast predstavoval 7,3 %. Vzhľadom na skutočnosť, že vstupné parametre v podobe celkového počtu kandidátov a tiež počtu nezávislých kandidátov boli takmer totožné, príčiny nárastu prepadnutých hlasov vidíme v spôsobe uzatvorenia koalícií pre regionálne voľby 2005 v hlohoveckom obvode. Pokiaľ v roku 2001 strany HZDS a Smer spoločne s SOP uzavreli spoločnú koalíciu, tak v roku 2005 strana HZDS vstúpila do spoločnej koalície s ĽB, P SNS a ZSNS a strana Smer vytvorila koalíciu s ANO, HZD a SF. Táto skutočnosť spôsobila trieštenie ľavicových voličov medzi sympatizantov strany HZDS a strany Smer, čo viedlo k nárastu prepadnutých hlasov.

Ak sa zameriame na voľby v rokoch 2009 a 2013 situácia sa vyvíjala takmer identicky. V oboch rokoch vzrástol celkový počet kandidátov, ktorý bol spôsobený predovšetkým nárastom počtu nezávislých kandidátov. Voliči sa v rokoch 2009 a 2013 primárne nerozhodovali na základe politickej príslušnosti daného kandidáta, ale ich voľba súvisela s konkrétnymi menami. Predovšetkým podporili rodáka z Hlohovca Milana Domarackého, ktorý v roku 2013 kandidoval aj post predsedu Trnavského samosprávneho kraja. Jeho pozícia bola pomerne silná, keď v roku 2009 z celkového počtu 7 080 využitých hlasov získal 2 758 hlasov. Značný podiel prepadnutých hlasov bol v prospech práve nezávislých kandidátov.

Tabuľka 31 Legitimita poslancov vo volebnom obvode Hlohovec v rokoch 2001, 2005, 2009, 2013

Volebný obvod	Počet mandátov	Počet kandidátov	Nezávislí kandidáti	Odvzdané hlasy	Využitie hlasy	Prepadnuté hlasy	Prepadnuté hlasy v %
---------------	----------------	------------------	---------------------	----------------	----------------	------------------	----------------------

Hlohovec	celkovo						
Rok 2001	3	19	3	31 984	13 017	18 967	59,31
Rok 2005	3	19	1	13 892	4 638	9 254	66,61
Rok 2009	3	21	6	18 829	7 080	11 749	62,40
Rok 2013	3	22	6	14 511	4 911	9 600	66,16

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dostupných informácií. Štatistický úrad 2001 až 2013

Druhým z trojice volebných obvodov patriacich do tzv. internej Trnavy je volebný obvod Piešťany. Do krajského zastupiteľstva v rámci volebného obvodu Piešťany voliči volili počas všetkých regionálnych volieb päť poslancov. Podiel prepadnutých hlasov v rámci tohto volebného obvodu je vo všetkých regionálnych voľbách takmer identický s výnimkou roka 2009.

Tabuľka 32 Legitimita poslancov vo volebnom obvode Piešťany v rokoch 2001, 2005, 2009, 2013

Volebný obvod Piešťany	Počet mandátov celkovo	Počet kandidátov	Nezávislí kandidáti	Odvzdané hlasy	Využitie hlasy	Prepadnuté hlasy	Prepadnuté hlasy v %
Rok 2001	5	50	6	65 930	24 820	41 110	62,36
Rok 2005	5	28	2	27 049	9 607	17 442	64,48
Rok 2009	5	46	12	36 414	10 546	25 868	71,04
Rok 2013	5	21	6	26 883	9 683	17 200	63,17

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dostupných informácií. Štatistický úrad 2001 až 2013

Situácia v piešťanskom volebnom obvode v regionálnych voľbách v roku 2001 akoby kopírovala situáciu v celom trnavskom kraji. Všetkých päť kresiel získala vo voľbách ľavicová koalícia HZDS, Smer, SOP. Najviac prepadnutých hlasov bolo v prospech pravicových strán KDH a SDKÚ, ktoré podobne ako v iných volebných obvodoch, tak ani v piešťanskom volebnom nevytvorili pre regionálne voľby koalíciu, čo spôsobilo roztrieštenosť hlasov pravicových voličov. V roku 2005 sa situácia otočila v prospech pravicovej koalície DS, KDH, SDKÚ. Voliči do krajského zastupiteľstva posunuli vo voľbách trochu jej kandidátov. Jeden mandát získal nezávislý kandidát z dvojice nezávislých kandidátov a tiež mandát získala koalícia ANO, HZD, SF a Smer. Najsilnejšie ľavicové strany HZDS a Smer nevstúpili do spoločnej koalície, čo spôsobilo roztrieštenosť v radoch ľavicových voličov a podpísalo sa pod 64,48 % prepadnutých hlasov.

Najvyšší podiel prepadnutých hlasov až 71,04 % pre volebný obvod Piešťany znamenali voľby v roku 2009. Tento nárast priamoúmerne súvisí s nárastom počtu nezávislých kandidátov, ktorý sa zastavil na čísle 12. Spomedzi dvanástich nezávislých kandidátov mandát vo voľbách získal jeden kandidát, hlasy odovzdané zvyšným nezávislým kandidátom prepadli. V posledných regionálnych voľbách v roku 2013 percento prepadnutých hlasov v rámci piešťanského volebného obvodu kleslo na 63,17 %.

Dôvodom tohto poklesu bolo celkové zníženie počtu kandidátov a hlavne pokles nezávislých kandidátov na polovicu, z ktorých dokonca až dvaja získali mandát v krajskom parlamente.

Posledným z volebných obvodov patriacich do internej Trnavy je volebný obvod Trnava. Počet poslancov volených do zastupiteľstva Trnavského samosprávneho kraja zostal nezmenený od zakladajúcich regionálnych volieb v roku 2001 až po posledné regionálne voľby v roku 2013. Rozdiely v počte prepadaných hlasov počas regionálnych volieb od roku 2001 až po rok 2013 sú zanedbateľné. V priemere sa podiel prepadaných hlasov v rámci trnavského volebného obvodu pohybuje okolo 60 %. Na základe ukazovateľov zo štatistického úradu, najvyššie percento prepadaných hlasov v rámci trnavského obvodu priniesol rok 2013. Priebeh voličského správania v trnavskom samosprávnom kraji koliduje s ostatnými volebnými obvodmi patriacimi do internej Trnavy.

Tabuľka 33 Legitimita poslancov vo volebnom obvode Trnava v rokoch 2001, 2005, 2009, 2013

Volebný obvod Trnava	Počet mandátov celkovo	Počet kandidátov	Nezávislí kandidáti	Odvzdané hlasy	Využitie hlasy	Prepadnuté hlasy	Prepadnuté hlasy v %
Rok 2001	9	94	8	275 687	107 981	167 706	60,84
Rok 2005	9	49	11	100 627	40 080	60 547	60,17
Rok 2009	9	48	7	119 526	49 610	69 916	58,49
Rok 2013	9	47	3	98 283	36 196	62 087	63,17

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dostupných informácií. Štatistický úrad 2001 až 2013

Rok 2001 sa niesol v znamení víťazstva stredo-ľavej koalície HZDS, Smer, SOP, keď z možných deväť kresiel v krajskom parlamente získali osem mandátov. Jeden mandát obsadil nominant politickej strany KDH a zároveň primátor Trnavy Štefan Bošňák. Väčšina prepadaných hlasov bola v prospech strán KDH a SDKÚ, ktoré nominovali svojich kandidátov samostatne, čím dochádzalo k triešteniu hlasov pravicových voličov. V roku 2005 klesol celkový počet kandidátov a zároveň stúpol počet nezávislých kandidátov z ktorých ani jeden nezískal mandát, tým prepadli všetky hlasy odovzdané týmto kandidátom.

Rok 2009 bol súbojom ľavicovej koalície v zložení HZD, HZDS, SNS a Smeru oproti bloku pravicových strán KDH a SDKÚ. Ľavica získala v krajskom parlamente štyri mandáty a pravica päť mandátov. Ako sme už vyššie spomínali v roku 2013 bolo percento prepadaných hlasov v rámci trnavského samosprávneho kraja najvyššie. Svoju pozíciu si upevnila politická strana Smer, ktorá postavila svojich kandidátov samostatne a obsadili šesť kresiel v krajskom parlamente. Nárast počtu prepadaných hlasov bol spôsobený trieštením hlasov medzi pravicovými voličmi. Pravicové strany vytvorili niekoľko koalícií ako KDH s SDKÚ, ďalším pravicovým zoskupením SaS s OKS, Strana NOVA postavila

svojich kandidátov samostatne a to spôsobilo delenie hlasov medzi jednotlivé politické subjekty a tým dochádzalo k nárastu prepadnutých hlasov.

Komplexné zhodnotenie neprirodzenosti regiónu

Po vzniku SR 1.1.1993 a taktiež v súvislosti s pripravovaným členstvom v EÚ bolo potrebné uskutočniť reformu a taktiež decentralizáciu verejnej správy. V rámci reformy verejnej správy bola najprerokovávanejšou témou otázka vytvorenia samosprávnych krajov. Výsledky výskumu uskutočneného Inštitútom pre verejné otázky v roku 2001 poukazovali na skutočnosť, že pre verejnosť bola rozhodujúcim faktorom ich podoby predovšetkým sídelná identita, ktorá z pohľadu verejnosti mala prednosť pred takými otázkami ako sú rozsah kompetencií, organizačné zloženie alebo rozpočtové mechanizmy vytvorených samosprávnych krajov. Vedomie solidarity a hrdosti na územie, kde ľudia žijú, sú významným predpokladom participácie občanov na verejnom živote. Realizovaný výskum poukázal na skutočnosť, že ľudia majú najsilnejšiu väzbu na prirodzené regióny a lokality, s ktorými sa identifikovali až dve tretiny opýtaných. Naproti tomu s okresom a administratívnym krajom sa identifikovalo len zanedbateľných šesť percent opýtaných respondentov (Gyárfášová - Velšic, 2005).

Ohľadom správneho členenia Slovenskej republiky a vytvorenia počtu samosprávnych krajov sa viedli dlhé a búrlivé diskusie na pôde slovenského parlamentu. Prerokovalo sa niekoľko návrhov týkajúcich sa predmetných otázok. Splnomocnenec vlády pre reformu verejnej správy a neskôr pre decentralizáciu Viktor Nižňanský pôvodne navrhoval vytvorenie 16 krajov. Vláda tento návrh znížila na 12 a parlament nakoniec v roku 2001 schválil vytvorenie ôsmich územných celkov. Podľa Nižňanského je toto členenie ako pre ľudí tak aj pre úrady nepraktické a nevychádza z historického vývoja, dokonca tvrdí, že aktuálne územné usporiadanie Slovenskej republiky v podobe ôsmich samosprávnych krajov je najhoršie aké môže byť. Dôvodom jeho tvrdenia je skutočnosť, že súčasné usporiadanie búra prirodzené regióny a nevytvára priestor pre ich recipročnú spoluprácu. Práve 12 alebo až spomínaných 16 krajov, by bolo podľa neho podstatne lepším riešením územného členenia štátu, nakoľko by sa tým vytvorili prirodzenejšie celky, ako v súčasnosti. Na základe schváleného správneho členenia SR môžeme konštatovať, že parlament nerešpektoval pohľad verejnosti na členenie slovenského územia, ako občania deklarovali v rámci výskumu uskutočneného Inštitútom pre verejné otázky. Konštituovanie ôsmich krajov malo za následok narušenie prirodzenej regionálnej diferenciácie Slovenska. Vytvorenie umelých územných jednotiek vyššej úrovne miestnej štátnej správy narušilo vnútornú integritu prirodzených regiónov Slovenska, a na rozdiel od proklamovaného princípu ekonomickej homogenity sa vytvorili pomerne heterogénne územné jednotky. Obyvateľstvo takýchto jednotiek nemá s takto vytvorenými územiami

nijakú identifikáciu ako v prípade prirodzených regiónov, keď sa obyvatelia identifikujú napríklad ako Záhoráci. Len s problémami sa bude obyvateľ Záhoria alebo Dunajskej Stredy identifikovať ako „Trnavčan“. Ďalšou významnou a neopomenuteľnou bariérou identifikácie sa obyvateľov s umelo vytvoreným samosprávnym krajom je vzdialenosť centra samosprávneho kraja od periférnych území v danom kraji.

Neprirodzenosť rozdelenia Slovenska do umelých celkov môžeme demonštrovať aj na rozdelení Trnavského samosprávneho kraja. Za jeho neprirodzenú súčasť považujeme dva volebné obvody a to Senicu a Skalicu, ktoré prirodzene, historicky a geograficky patria do regiónu Záhorie.

Najmerateľnejším ukazovateľom participácie občanov na živote samosprávneho kraja sú hodnoty volebnej účasti. Na základe predchádzajúcich skutočností, by sa dalo predpokladať, že práve v týchto volebných obvodoch bude volebná účasť spomedzi všetkých obvodov trnavského kraja najnižšia. Rok 2001 náš predpoklad potvrdil, keď práve v Záhorských volebných obvodoch účasť na voľbách a to aj v prvom aj v druhom kole bola výrazne nižšia v porovnaní s ostatnými volebnými obvodmi trnavského kraja. Výraznú zmenu a rozkol medzi záhorskými regiónmi priniesli druhé regionálne voľby v roku 2005. Skalický volebný obvod sa stal v prvom kole volieb obvodom s najvyššou volebnou účasťou. V takomto trende pokračovali aj ďalšie voľby v rokoch 2009 a 2015. V roku 2009 bola Skalica opäť volebným obvodom s najvyššou volebnou účasťou a v roku 2013 dosiahla v rámci prvého kola druhú najvyššiu účasť. Naproti tomu Senica zostala na spodných priečkach volebnej účasti. Na základe týchto ukazovateľov by sme mohli v rámci trnavského kraja konštatovať, že umelo vytvorené regióny nie sú jednoznačnou príčinou nízkej volebnej účasti a nezaujmu občanov na regionálnych voľbách.

Špecifickým územím pariacim do trnavského kraja sú aj volebné obvody Galanta a Dunajská Streda. Tieto obvody v rámci Trnavského kraja vytvárajú akoby samostatný kraj, nakoľko spôsob voličského správania predovšetkým v Dunajskej Strede je od zvyšných obvodov podstatne rozdiely. Voliči sú motivovaní prioritne národnostnými princípmi a pokiaľ tento národnostný princíp absentuje naplno sa prejaví nízka identifikácia týchto občanov s Trnavským krajom. Ako príklad uvádzame voľby v roku 2005, keď strana SMK nepostavila svojho kandidáta na predsedu, čo spôsobilo nezaujmem voličov hlásiacich sa k maďarskej národnosti.

Aj napriek tomu, že Trnavský samosprávny kraj podobne ako ostatné kraje je umelo vytvoreným celkom, jeho geografická poloha vytvára výhodné podmienky pre rozvoj regionálnej a tiež cezhraničnej spolupráce s Maďarskom, Rakúskom a s Českou republikou.

ZÁVER

Prostredníctvom volieb do orgánov samosprávnych krajov je realizovaná jedna z foriem demokracie na území Slovenskej republiky. Voľby sú nástrojom komunikácie. Sú spätnou väzbou komunity, vyjadrujú súhlas, či nesúhlas so súčasným politickým systémom. Napriek skutočnosti, že ľudia majú zákonné právo v týchto voľbách rozhodnúť o spôsobe presadzovania svojich potrieb a tiež ovplyvniť tak kvalitu svojho života prostredníctvom volených zástupcov, na základe preukázaných skutočností musíme skonštatovať, že v prípade krajských volieb, či už na celoslovenskej úrovni, ale v našom prípade predovšetkým v „župných“ voľbách v Trnavskom samosprávnom kraji bola volebná účasť vo všetkých konaných regionálnych voľbách na veľmi nízkej úrovni. V porovnaní s celoslovenskými hodnotami volebnej účasti sa trnavský kraj s výnimkou zakladajúcich regionálnych volieb v roku 2001, kedy volebná účasť v trnavskom kraji dosiahla nadpriemerné hodnoty, zaradil ku krajom s podpriemernou volebnou účasťou. Hodnotíme, že na základe týchto ukazovateľov sa regionálne voľby zaradili do kategórie druhoradých, o ktoré ľudia prejavovali len veľmi nízky záujem.

Na základe analýzy sme dospeli k záveru, že príčin, ktoré viedli k nízkej volebnej účasti a to predovšetkým vo volebných obvodoch Hlohovec, Piešťany a Trnava, ktoré tvoria internú súčasť trnavského kraja je niekoľko. Vo všeobecnosti sa pod ňu podpísali také ukazovatele ako celková apatia a znechutenie ľudí politikou, „únava z volebného“ procesu a to predovšetkým v regionálnych voľbách v roku 2009, kedy voľby do orgánov krajských samospráv boli v poradí už tretie, po dvojkoľových prezidentských a rovnako sa v roku 2009 uskutočnili aj voľby do Európskeho parlamentu. Rozhodujúcim faktorom, ktorý prispel k nízkej volebnej účasti v regionálnych voľbách bola tzv. neviditeľnosť činnosti orgánov samosprávnych krajov, kedy ľudia nepochopili význam vzniku druhej úrovne samosprávy.

Istým riešením nelichotivej volebnej účasti a pritiahnutím viacerých voličov k volebným urnám počas regionálnych volieb by mohla byť vyššia medializácia o činnosti krajských samospráv a tiež o kompetenciách, ktorými disponujú. Taktiež v dobe moderných technológií jednou z možností ako zvýšiť volebnú účasť predovšetkým pre mladšie generácie by mohla byť elektronizácia hlasovania prostredníctvom internetu. V neposlednom rade sa domnievame, že pre regionálne voľby a pre zvýšenie volebnej účasti v nich by bolo významným krokom spojiť regionálne voľby s komunálnymi voľbami.

LITERATÚRA A POUŽITÉ INFORMAČNÉ ZDROJE

Knižná literatúra:

BELAJOVÁ, A. – BALÁŽOVÁ, E. 2004. *Ekonomika a manažment územnej samosprávy*. Nitra: SPU, 2004. ISBN 80-8069-458-3

CHYTILEK, R. – ŠEDO, J. – LEBEDA, T. – ČALLOUD, D. *Volební systémy*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-548-6

ĎURKOVÁ, K. a kol. 2011. *Vyššie územné celky a ich interná komunikácia*. Trnava: Fakulta masmediálnej komunikácie, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave. 2011. ISBN 978-80-8105-329-0

GRÚŇ, L. – PAULIČKOVÁ, A. – VYDROVÁ, V. *Samospráva ako súčasť verejnej správy*. Bratislava: Eurounion spol. s.r.o. 2005. ISBN 80-88984-82-3

GYÁRFÁŠOVÁ, O. – VELŠIC, M. 2005. *Sociologické kontexty regionálnych volieb*. In *Regionálne voľby 2005. Výsledky a súvislosti*. Inštitút pre verejné otázky. Bratislava 2006. ISBN 80-88935-85-7

HAMALOVÁ, M. 2007. *Teória, riadenie a organizácia verejnej správy. 1. Časť. Teória verejnej správy*. Bratislava: Merkury, 2007. ISBN 978-80-89143-58-0

HAMALOVÁ, M. – BELAJOVÁ, A. – GECÍKOVÁ, I. – PAPCUNOVÁ, V. 2014. *Teória, riadenie a organizácia verejnej správy*. Bratislava: VŠEMVS, 2014. ISBN 978-80-8168-140-0

HRUŠOVSKÝ, M. 2015. *Vývojové tendencie regionálnych volieb na príklade oravských volebných obvodov*. In *Slovenská revue pre verejnú politiku a verejnú správu*. Trnava: Fakulta sociálnych vied UCM v Trnave, 2015, p 167- 186. ISSN 1339-5637

KONEČNÝ, S. 2005. *Úvod do štúdia verejnej správy (Študijná príručka)*. Bratislava: MAYOR, s.r.o., Tlačiareň ministerstva vnútra SR, 2005. ISBN 80-969133-1-X

KOSORÍN, F. 2003. *Verejná správa (konceptia, reformy, organizácia)*. Bratislava: Ekonóm, 2003. s.167 ISBN 80-225-1696-1

KÚTIK, J. 2008. *Štruktúra verejnej správy v štátoch európskej únie*. Trenčín: Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov, Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka, 2008. ISBN 978-80-8075-333-7

KÚTIK, J. – KARBACH, R. *Systémy verejnej správy*. Bratislava: Sprint dva, 2011. ISBN 978-80-89393-53-4

KLEMENT, M. – PARÁK, L. – PARÁKOVÁ, A. – ZEMKO, P. 2018. *Ponúknuté bohatstvo*. Trnava: Ivona Matúšová, 2018, 136 s. ISBN 978 – 80 – 89413 – 94 – 2.

LÁŠTIC, E. 2010. *Územná samospráva*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2010. ISBN 978-80-223-28227-2

MESEŽNIKOV, G. – NIŽŇANSKÝ, V. 2002. *Reforma verejnej správy na Slovensku 1998 – 2002 : súvislosti, aktéri, voľby*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky. 2002. ISBN 80-88935-30-X

NIŽŇANSKÝ, V. 2005. *Decentralizácia na Slovensku: bilancia nekonečného príbehu 1995- 2005*. Bratislava: Úrad vlády Slovenskej republiky, 2005. ISBN 978-80-96944-71-2

NIŽŇANSKÝ, V. – HAMALOVÁ, M. 2013. *Decentralizácia a Slovensko*. Bratislava: Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy, 2013. ISBN 978-80-89600-18-2

NIŽŇANSKÝ, V. – PILÁT, J. – LUŠČOŇ, T. - GALANDA, M. 2002. *Samospráva vyššieho územného celku*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti, 2002. ISBN 80-968786-0-3

ŠKULTÉTY, P. 2001. *Základy verejnej správy*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela. Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov. 2001. ISBN 80-8055-387-4

TEKELI, J. 2014. *Konflikt záujmov vo verejnej správe*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Právnická fakulta. Katedra ústavného práva a správneho práva. 2014. ISBN 978-80-8152-130-0

ŽÁRSKA, E. 2007. *Komunálna ekonomika a politika*. Bratislava: Ekonóm, 2007. ISBN 978-80-225-2283-9, s.8

Príspevky v zborníku:

RUŽAROVSKÝ, J. 2012. *Zákon o voľbách do orgánov samosprávnych krajov a jeho vplyv na stranícku súťaž v prvých dvoch volebných cykloch*. In *Regionálna a komunálna samospráva – rok pred voľbami* (CD-ROM). Trnava : Fakulta sociálnych vied UCM v Trnave, 2012, p. 114 – 127. ISBN 978-80-8105-433-4

ŠVIKRUHA, M. 2012. *Jedenásť rokov po: Fungovanie regionálnej samosprávy a jej percepcia verejnosťou (Kritická analýza)*. In *Regionálna a komunálna samospráva – rok pred voľbami* (CD-ROM). Trnava : Fakulta sociálnych vied UCM v Trnave, 2012, p. 37-47. ISBN 978-80-8105-433-4

VRBINČÍK, M. 2012. *Podoby regionálnej samosprávy na Slovensku – proces vzniku*. In *Regionálna a komunálna samospráva – rok pred voľbami* (CD-ROM). Trnava : Fakulta sociálnych vied UCM v Trnave, 2012, p. 10-30. ISBN 978-80-8105-433-4

Trnavský samosprávny kraj Ročenka, 2013

Právne predpisy:

Ústavný zákon č 460/1992 Zb. *Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov*

Zákon č. 303/2001 Z.z. *o voľbách do orgánov samosprávnych krajov a o doplnení Občianskeho súdneho poriadku*

Zákon č. 369/1990 Zb. *o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov*

Zákon č. 302/2001 Z. z. *o samospráve vyšších územných celkov v znení neskorších predpisov*

Zákon č. 583/2004 Z. z. *o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy*

Zákon č. 180/2014 Z. z. *o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov*

Zákon č. 181/2014 Z. z. *o volebnej kampani*

Internetové zdroje:

Trnavský samosprávny kraj Ročenka .2013. Dostupné na: <http://www.trnava.sk/userfiles/image/mapa.png> [cit.28.1.2016]

Komentár k zákonu č. 523/2004 Z. z. *O rozpočtových pravidlách verejnej správy. 2004.* Dostupné na internete: <http://www.vssr.sk/clanok-z-titulky/Komentar-k-zakonu-c-523-2004-Z-z-o-rozpocetovych-pravidlach-verejnej-spravy-3.htm> [cit.28.1.2016]

Trnavský kraj – charakteristika regiónu. 2015. Dostupné na internete: <http://www7.statistics.sk/wps/portal/ext/themes/regional/trnavsky%20kraj/about!/ut/p/b1/h> [cit. 15.2.2016]

Štatistický úrad, 2001. *Voľby do orgánov samosprávnych krajov 2001.* Dostupné na internete: <http://volby.statistics.sk/osk/osk2001/webdata/slov/obsah.htm> [cit. 17.2.2015]

Voľby do orgánov samosprávnych krajov. Dostupné na internete: <http://volby.statistics.sk/osk/osk2005/webdata/home.htm> [cit. 17.2.2015]

Len 18 – percentná účasť vo voľbách do VÚC. TREND.sk. 2005. Dostupné na internete: <http://www.etrend.sk/ekonomika/len-18-percentna-ucast-vo-volbach-do-vuc.html> [cit. 18.2.2016]

Štatistický úrad, 2005. *Volby do orgánov samosprávnych krajov 2005*. Dostupné na internete: <http://volby.statistics.sk/osk/osk2005/slov/index.jsp.htm> [cit. 19.2.2016]

Štatistický úrad, 2009. *Volby do orgánov samosprávnych krajov 2009*. Dostupné na internete: <http://volby.statistics.sk/osk/osk2009/menu/indexv.jsp@lang=sk.htm> [cit. 20.2.2016]

Regionálne voľby na Slovensku 2009: Výsledky a súvislosti. 2009. Dostupné na internete: http://www.ivo.sk/buxus/docs/publicistika/subor/Mesez_boell_11_12_09.pdf [cit. 20.2.2016]

Štatistický úrad, 2013. *Volby do orgánov samosprávnych krajov 2013*. Dostupné na internete: http://volby.statistics.sk/osk/osk2013/VUC/osk_def_sk.html [cit. 22.2.2016]

Fico maďarskú kartu odmieta. 2013. Dostupné na internete: <http://www.webnoviny.sk/slovensko/clanok/759186-ficova-madarska-karta-bola-podla-mikusa-na-stole-uz-davno/> [cit. 22.2.2016]

Trnavský kraj: Obhájl Tibor Mikuš a bude pokračovať v načatej práci. 2013. Dostupné na internete: <http://spravy.pravda.sk/volby/clanok/300337-volby-do-vuc-sa-skoncili-sledujtes-nami-online-vysledky/> [cit. 22.2.2016]

Bugar zakladá stranu Most-Híd. Pravda. 2009. Dostupné na internete: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/162083-bugar-zaklada-stranu-most-hid/> [cit. 24.2.2016]

Vyššie územné celky ako nesprávne konfigurovaný segment politického systému SR. e-Polis.cz. 2010. Dostupné na internete: <http://www.e-polis.cz/clanek/vyssie-uzemne-celky-ako-nespravne-konfigurovany-segment-politickeho-systemu-sr.html> [cit. 10.3.2016]

KONTAKTNÉ ÚDAJE

Mgr. Eva Vermanová

Univerzita sv. Cyrila a Metoda

Fakulta sociálnych vied

Bučianska 4/ A

917 01 Trnava

SLOVENSKÁ REPUBLIKA

PREDVOLEBNÁ KAMPAŇ
A ANALÝZA VOLIEB DO NR SR V ROKU 2016
Pre-electoral Campaign and Electoral Analysis for the National Council
Elections in 2016

Jozef Luknár

ABSTRAKT

Práca s názvom „Predvolebná kampaň a analýza volieb do NR SR v roku 2016“ sa bude venovať analýze predvolebnej kampane a parlamentným voľbám na Slovensku v roku 2016. Pomocou metódy teoretickej analýzy, komparatívnej metódy a metódy historickej analýzy bude jej hlavným cieľom skúmať priebeh predvolebnej kampane na Slovensku pred voľbami do NR SR 2016 a na základe toho identifikovať hlavné témy predvolebných bojov, zhodnotiť výsledky volieb a zistiť, či voľby 2016 priniesli nejaké nové skutočnosti, ktoré by ovplyvnili politické fungovanie Slovenska, pomocou teoretickej analýzy straníckych systémov zhodnotiť stranícky systém SR a odpovedať na otázku, či a akým spôsobom ho ovplyvnili voľby 2016. Na základe stanovených cieľov sme sa rozhodli prácu rozdeliť do dvoch kapitol. Prvá kapitola bude mať teoretický charakter, druhá kapitola praktický charakter. Bakalárska práca bude vychádzať primárne zo slovenských publikácií, odborných článkov a v neposlednom rade aj z ústavy Slovenskej republiky, sekundárne z českých publikácií.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Stranícky systém, volebný systém, voľby, volebná kampaň, Slovenská republika, voľby do NR SR 2016

ABSTRACT

Bachelor thesis titled “Pre-electoral Campaign and Electoral Analysis for the National Council Elections in 2016” is dealing with the analysis of the pre-electoral

campaign and parliamentary elections in Slovakia 2016. On the basis of the theoretical analysis, comparative method and the method of historical analysis will be its main aim to research the process of the electoral campaign in Slovakia prior to the election into National Council of the Slovak Republic in 2016 and to identify the main themes of the pre-electoral “fights”, to evaluate the election results and to find out, whether the 2016 elections brought any new facts, which could influence the political functioning of Slovakia. On the basis of the theoretical analysis of the party systems to evaluate the party system in Slovakia and to answer the question, if and in which way it was influenced by the 2016 elections. On the basis of the stated goals, we have decided to divide the thesis into two chapters. The first chapter has the theoretical character, the second chapter the practical character. The bachelor thesis uses primarily Slovak publications, expert articles and the Constitution of SR, secondarily it uses the Czech publications.

KEY WORDS

Party System, Electoral System, Elections, Electoral Campaign, Slovak Republic, 2016 Election into NCSR

Úvod

Voľby v demokratickom zriadení môžeme označiť za istú formu techniky, ktorou je možné vyberať a obmieňať politické elity v danom štáte. Voľby síce nie sú jedinou alternatívou nadobúdania vplyvu občanov nad politickým životom v spoločnosti, ale jednoznačne najdôležitejšou, pretože legitimizujú politický systém, regrutujú politický personál, zabezpečujú mocenskú výmenu, vytvárajú parlamentnú väčšinu, reprezentujú záujmy a hodnoty jednotlivých skupín obyvateľstva, mobilizujú občanov k politickej aktivite a pod.

V súčasných diskusiách na Slovensku o politike či už v médiách, medzi verejnosťou alebo aj na akademickej pôde môžeme zaznamenávať vysokú mieru odcudzenia politiky od reálnych problémov voličov, krízu legitimacy politických inštitúcií – predovšetkým inštitút volieb, nakoľko celková volebná účasť na Slovensku je veľmi nízka. Príkladom môžu byť posledné voľby do Európskeho parlamentu (13%). V tomto

kontexte je nutné poukázať na vyrovňovanie rozdielov v programových ponukách jednotlivých politických strán a na samotnú realizáciu ich politiky. Tieto negatívne trendy v genéze politiky na Slovensku, ale aj v iných krajinách EÚ, častokrát prekračujú svoje štátne hranice spôsobujú všeobecný pokles dôvery občanov voči politickým predstaviteľom a demokratickým inštitúciám (napríklad EÚ).

V tejto súvislosti s vyššie uvedenou problematikou veľmi úzko súvisí aj predvolebná kampaň. Každá politická strana v demokratickej spoločnosti sa usiluje získať politickú moc prostredníctvom volieb. A práve pre dosiahnutie tohto svojho cieľa musí zmobilizovať voličov k vysokej a pozitívnej účasti vo voľbách a zároveň získať od nich čo najväčší počet hlasov. Nástrojom tohto zámeru politických strán sa stáva predovšetkým volebná kampaň, ktorá mobilizuje voličov k odovzdaniu hlasu, strana vďaka nej bojuje o každého voliča a snaží sa ho maximálne presvedčiť o tom, že sa rozhodol správne.

Teoreticko - politologická dimenzia vybranej problematiky

Každá skúmaná problematika si vyžaduje svoj teoretický základ, ktorý sa stane jej odrazovým mostom pri bádaní skúmaného javu. V našom prípade sa bakalárska práca bude venovať volebnej kampani a analýze parlamentných volieb do NR SR, preto sa v našej prvej časti zameriame na teoretické vymedzenie straníckych a volebných systémov, na vysvetlenie volebných prepočtových techník ako aj na všeobecnú definíciu zákonodarného zboru a volebnej kampane. Vďaka tomu sa v druhej kapitole budeme vedieť v danej problematike lepšie orientovať. Dokážeme objasniť, aký stranícky systém je etablovaný v politickom systéme SR, aký volebný systém sa využíva pri voľbe do NR SR, akým spôsobom sa prepočítavajú mandáty a ako vyzerala predvolebná kampaň v praxi v prípade parlamentných volieb do NR SR 2016.

Problematika straníckych systémov a ich teoretické vymedzenie

Problematika výskumu a klasifikácia straníckych systémov je jednou z najatraktívnejších a najrozsiahlejších disciplín súčasnej politickej vedy. Stranícky systém môžeme charakterizovať ako *„celok a sumu politických strán, ktoré sú vo vzájomnej interakcii. Všeobecne môžeme rozlišovať niekoľko kritérií, na základe ktorých je možné*

klasifikovať jednotlivé politické systémy.“ (Kubát, 2004b, s. 262) K najdôležitejším kritériám zaraďujeme počet strán v systéme, relevancia politickej strany a polarita systému. Na základe uvedených determinantov tak v politológii poznáme tri najvýznamnejšie klasifikácie straníckych systémov, ktoré na seba časovo aj obsahovo nadväzujú.

Prvá dôležitá klasifikácia vznikla v 50. rokoch vďaka francúzskemu politológovi M. Duvergerovi, ktorý pri svojom rozdelení straníckych systémov bral do úvahy kritérium početnosti strán v danom systéme. V tomto kontexte uviedol tri typy systémov:

1. Monopartizmus (systém jednej strany), ktorý je typický pre autoritatívne či totalitné režimy. Avšak ani v takomto systéme nemusí ísť o výlučne jednu stranu v straníckom systéme. Napríklad Národný front existoval ako platforma viacerých politických subjektov v čase Československej socialistickej republiky, ktorá bola riadená komunistickou stranou (Štrauss, 2012)
2. Bipartizmus (systém dvoch strán), v ktorom súperia o moc dve etablované politické strany, avšak pôsobenie marginálnych strán nie je vylúčené. Súperenie je však orientované na dve alternatívy vládnej moci, ktoré sa od seba zásadne odlišujú. Ako príklad môžeme uviesť protikladné politické subjekty konzervatívcov a labouristov v Británii alebo demokratov a republikánov v USA. V oboch prípadoch nejde o autoritatívne riešenie, subjekty sa natoľko líšia, že ich podpora je rovnako silná a polarizácia evidentná (Štrauss, 2012)
3. Multipartizmus (systém viacerých strán), v ktorom súperia politické strany s vyrovnanými šancami a keďže ide o systém, v ktorom sa ideové prúdy rozpadávajú na viaceré politické subjekty, jednotlivé strany si konkurujú aj napriek tomu, že patria podľa svojich cieľov a zámerov do rovnakej skupiny. Existencia viacerých strán je reflexiou pluralizmu a dôkazom pomerného volebného systému. V multipartizme dochádza k spolupráci prostredníctvom vytvárania vládnych koalícií. Tento typ je typický aj pre Slovensko. Tieto systémy sa vyznačujú nižšou stabilitou, avšak nič neprekáža tomu, aby vládla jedná dominantná strana, ak získa potrebnú väčšinu. (Štrauss, 2012)

V nadväznosti na Duvergera sa objavuje v 60. rokoch druhá významná klasifikácia straníckych systémov prezentovaná J. Blondelom, ktorý okrem kritéria početnosti zohľadnil aj kritérium veľkosti strán. Na základe toho rozoznáva:

- Bipartizmus
- Nedokonalý bipartizmus (systém dva a pol strany)
- Dokonalý multipartizmus (s jednou dominujúcou stranou)
- Nedokonalý, čistý multipartizmus (bez dominujúcej strany)

Nakoľko sme sa systému dvoch strán venovali už pri Duvergerovi, objasníme len posledné tri systémy. Systém dva a pol strany je špecifický stranický systém, v ktorom figurujú dve veľké strany a tretia malá strana. Tento tretí subjekt je síce po parlamentnej a volebnej stránke malý, ale veľmi silným, pretože má veľký vplyv na kreovanie vlády a fungovanie volebného systému. Zdrojom sily tretieho subjektu je jeho pozícia v strede osy levičania-pravica, vďaka čomu dokáže kooperovať so silnou pravícou aj s ľavicou. Typickým príkladom tohto systému bolo povojnové Nemecko do roku 1983. (Kubát, 2003)

V multipartizme s dominujúcou stranou existuje jedna výrazná strana, ktorá zásadne prevyšuje ostatné politické strany. Podľa Blondela disponuje min. 40 % hlasov, síce nedokáže vládnuť sama, ale pri kreovaní väčšinovej vlády zohráva kľúčovú rolu. (Kubát, 2003)

Na druhej strane stojí multipartizmus bez dominujúcej strany, ktorý je charakteristický tým, že v systéme nefiguruje žiadna strana, ktorá by dosiahla dominantné postavenie. Volebné zisky niektorých hlavných strán sú veľmi podobné (napríklad 25-25-25-15-10). Výsledkom toho je situácia, kedy je každá jedna strana dôležitá pri vytváraní koalície a dokonca sa môže kreovať niekoľko variant koalícií. (Kubát, 2003)

Na začiatku sme uviedli, že stranický systém pozostáva z navzájom sa ovplyvňujúcich politických strán, ktoré sú statickým prvkom tohto systému. Avšak pri skúmaní stranických systémov je potrebné si položiť otázku, z konkrétne akých strán je koncipovaný systém a aké su medzi nimi rozdiely. Touto komplikovanou otázkou sa v 70. rokoch začal zaoberať taliansky politológ G. Sartori, ktorý prišiel z treťou významnou klasifikáciou. K odpovedi nestačí klasifikovať stranický systém len na základe kritérií, s ktorými sa zaberali jeho dvaja predchodcovia, ale je nutné ísť vo výskume ďalej. (Kubát, 2003)

Sartori prišiel s alternatívou klasifikácie stranických systémov podľa toho, či a akú rolu zohrávajú strany v systéme. V tejto súvislosti sa objavuje koncept tzv. relevancie strán, na základe sú v systéme strany, ktoré buď majú alebo nemajú pre systém význam.

Na riešenie relevancie strán určil Sartori dva kritéria: koaličný potenciál a vydieračský potenciál. (Kubát, 2003) Môžeme teda konštatovať, že rozhodujúcimi kritériami pri Sartoriho klasifikácii straníckych systémov sú počet strán, relevancia politických strán a stupeň polarizácie (ideologická vzdialenosť). (Kulašik, 2007)

Na základe toho Sartori rozlišuje stranícke systémy v nesúťaživých (nedemokratických) a súťaživých (demokratických) politických systémoch. Nakoľko je SR demokratickým právnym štátom, zameriame sa v tejto časti na definovanie len súťaživých systémov:

- Nesúťaživé systémy
 - Systém jednej strany (monopartizmus)
 - systém hegemonickéj strany
- Súťaživé systémy
 - Bipartizmus
 - systém tzv. predominantnej strany
 - umiernený pluralizmus
 - polarizovaný pluralizmus
 - atomizovaný pluralizmus (Kulašik, 2007)

V bipartizme stanovujú súťaž dve veľké relevantné strany, existuje tu minimálna ideologická vzdialenosť medzi týmito stranami, čím je systém aj minimálne polarizovaný. Jedna strana figuruje na pravom strede a druhá na ľavom strede. Hoci v rámci straníckeho systému predstavujú tieto dve strany protipóly, stoja blízko stredu, preto hovoríme o dostredivosti systému. (Kulašik, 2007)

Pre systém predominantnej, resp. prevládajúcej strany je charakteristická politická strana, ktorá dosiahla minimálne tri volebné víťazstva za sebou a prostredníctvom toho nadobudla absolútnu väčšinu v parlamente aj možnosť vytvorenia samostatnej vlády. Ostatné strany stoja v opozícii². (Vomlela, 2013)

V umiernenom multipartizme figuruje 3-5 strán a žiadna z nich nedokáže disponovať s absolútnou väčšinou, čo ich núti k spolupráci s ostatnými politickými stranami. Zaujímavosťou toho systému je skutočnosť, že sa môže niekedy podobat' na

² Od tohto systému je nutné odlišovať Blondelov multipartizmus s dominantnou stranou. Tak ako predominantná strana aj dominantná strana je silnejšia ako ostatné subjekty, ale dominantná strana u Blondela nedosahuje absolútnu väčšinu v parlamente a nedokáže vytvoriť jednotfarebnú vládu

bipartizmus, kedy sa pri moci striedajú dva alternatívne zoskupenia strán tvoriace vládnu koalíciu a opozíciu. Ideologická vzdialenosť je relatívne malá a systém je dostredivý. (Vomlela, 2013)

Polarizovaný pluralizmus je z teoretického hľadiska najkomplikovanejším typom stranického systému. Figuruje v ňom 5/6-8 relevantných politických strán avšak Sartori zdôrazňuje, že presný počet strán nehrá rozhodujúcu úlohu, dôležitejšia je skôr ideologická vzdialenosť medzi jednotlivými relevantnými subjektami³. Sartori v tejto súvislosti menuje osem rozhodujúcich znakov polarizovaného pluralizmu:

1. Prítomnosť relevantných antisystémových strán
2. Obojstranná opozícia – antisystémové strany sú na oboch koncoch spektra
3. Obsadenie stredovej pozície jednou alebo niekoľkými stranami. Systém tak funguje odstredivo.
4. Systém je silno polarizovaný, ideologická vzdialenosť medzi hlavnými stranami je veľmi veľká a ich ideové východiská sú nezlučiteľné
5. Dominancia odstredivých tendencií, kedy je možné sledovať nárast voličského potenciálu antisystémových strán
6. Prehnaná ideologizácia prevládajúca v spoločnosti aj v politickej sfére. Napríklad problematika interrupcie, postavenia cirkvi v štáte a pod.
7. Nezodpovednosť opozičných politických strán, kedy prístup opozičných antisystémových strán k moci by ohrozilo demokratický režim daného štátu
8. Prezentácia nesplniteľných sľubov a vysoký stupeň populizmu (Sartori, 2005)

Posledným systémom je atomizovaný multipartizmus, v ktorom počet strán nehrá žiadnu rolu. Pôsobí tu až príliš veľa politických strán, čo spôsobuje nestabilitu a nepriehľadnosť politickej scény a systém je extrémne fragmentovaný. Ďalším znakom je aj absencia platných pravidiel politickej hry, ktorými by sa systém riadil. V praxi sme mohli nájsť atomizovaný pluralizmus v niektorých stredných a východných európskych krajinách v počiatočnom štádiu kryštalizácie ich stranických systémov, napríklad Poľsko v rokoch 1991 až 1993. (Vomlela, 2013)

³ Aj napríklad v umiernenom pluralizme sa môže objaviť až 6 strán, čo by sme už z hľadiska početnosti mali zaradiť systém do atomizovaného systému, avšak ak je ideologická vzdialenosť malá, stále hovoríme o umiernenom multipartizme aj napriek 6 politickým subjektom.

Voľby a volebné systémy v modernej demokracii

Voľby, ktoré sú považované za jeden zo základných prejavov demokracie a tak isto legitimacy moci v štáte sú najjednoduchšou formou politickej participácie. Pre väčšinu občanov je to aj častokrát jediná forma priamej účasti na politickom procese, ale zároveň aj najdôležitejšou formou politickej účasti občanov v demokracii. Nakoľko sú voľby „srdcom“ demokracie, tá by bez tento fenoménu nebola predstaviteľná. Prostredníctvom volieb dochádza k cyklickej výmene politickej elity v štáte a zároveň sa vďaka im určí v štáte politický kurz vedenia v nasledujúcom legislatívnom období. Voľby sú zároveň významným nástrojom kontroly v demokracii, pretože ak volič nie je spokojný s politikov vládnuceho, môže túto situáciu zmeniť v nasledujúcich voľbách, čím môže dosiahnuť mocenskú zmenu. (Pötzsch, 2009)

Z hľadiska politického systému v demokratických štátoch predstavujú voľby podľa K. Klímu vrchol súťaže rôznych politických názorov (v praxi súťaž politických strán), ktorých výsledkom je vždy vyjadrenie mienenia občanov o prezentovaných názoroch. Voľba je predovšetkým aj jedným zo spôsobov ustanovenia do funkcie. Typickým znakom volieb je možnosť výberu z viacerých alternatív, kde sa prostredníctvom (právnym predpisom) stanoveného okruhu osôb vyberá hlasovaním z navrhnutých kandidátov. Voľby sú teda mechanizmom, pomocou ktorého dochádza k realizácii práva občanov⁴ demokratických štátov participovať na verejnej moci a zároveň rozhodovať o konkrétnom personálnom obsadení určitého orgánu verejnej moci. (Klíma, 2011) V. Klokočka pod pojmom voľby rozumie:

- prostriedok slúžiaci k výberu politickej elity
- nástroj legítimácie
- alternatívu smerujúcu k mocenskej zmene
- mechanizmus pokojného riešenia politických sporov
- inštrument k rozširovaniu občianskeho povedomia (Klokočka, 1991)

Voľby sú založené na piatich základných pilieroch, ktoré sú ich neodmysliteľným definičným rámcom:

⁴ Na základe princípu suverenity ľudu prináleží právo rozhodovať v štáte ľudu. Toto právo môže byť vykonávané buď priamo (priama demokracia) alebo prostredníctvom svojich zvolených zástupcov (zastupiteľská, resp. nepriama demokracia).

1. princíp všeobecnosti
2. princíp priamosti
3. princíp rovnosti
4. princíp slobody
5. princíp tajnosti (Klíma, 2011)

V súvislosti s voľbami musíme objasniť aj pojem, ktorý s nimi úzko súvisí a to je inštitút volebného práva. Volebné právo, jedno z hlavných politických práv garantovaných ústavou, je priznané každému občanovi štátu, avšak môžeme ho rozdeliť na dva druhy. Pri oboch typoch existujú vymedzené podmienky, po ktorých v prípade splnenia je občan oprávnený voliť a byť volený (Manuál voliča: Voľby do NR SR, 2012):

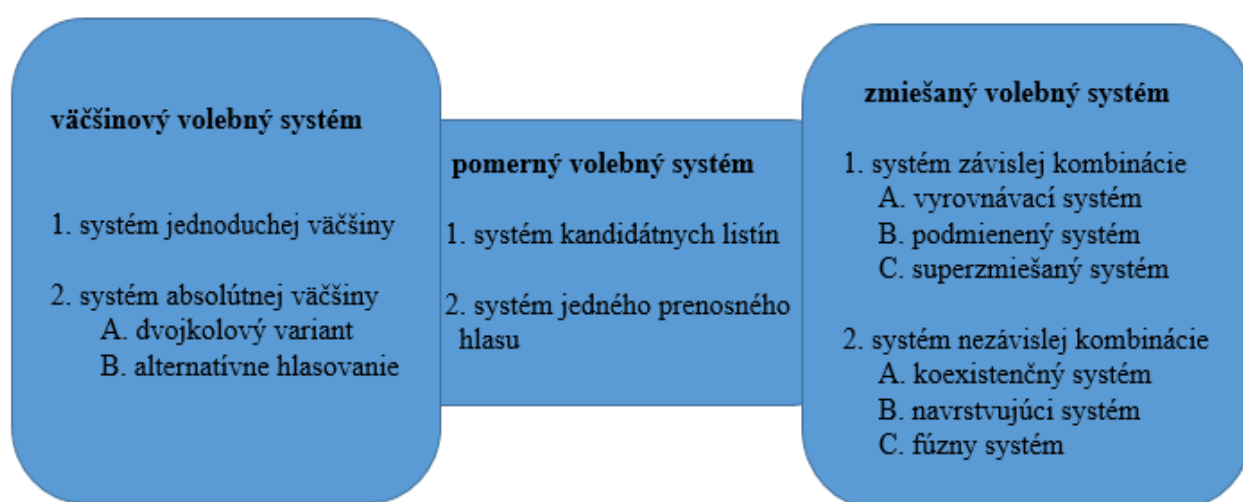
- aktívne volebné právo: právo voliť
 - Právo voliť do NR SR má každý občan SR, ktorý najneskôr v deň volieb dovŕši 18 rokov veku. Avšak pri dosiahnutí potrebného veku sa volieb nemôže zúčastniť občan, ak mu v tom bráni jedna z nasledujúcich prekážok výkonu práva voliť: buď jeho osobná sloboda bola obmedzená z dôvodu ochrany zdravia alebo bol pozbavený spôsobilosti na právne úkony (svojprávnosti).
- pasívne volebné právo: právo byť volený
 - Právo kandidovať do NR SR má každý občan SR, ktorý najneskôr v deň volieb dovŕši 21 rokov veku a má trvalý pobyt na území Slovenskej republiky. Avšak aj pri dosiahnutí potrebného veku a pri trvalom pobyte na území SR za poslanca NR SR nemôže kandidovať občan, ak mu v tom bráni jedna z nasledujúcich prekážok výkonu práva voliť: buď výkon trestu odňatia slobody (bol právoplatne odsúdený) alebo bol pozbavený spôsobilosti na právne úkony (svojprávnosti)

Samotný volebný proces pozostáva z niekoľkých štádií:

- Prvým je vyhlásenie volieb
- druhým je registrácia kandidátnych listín
- nasleduje volebnú kampaň
- štvrtou fázou je hlasovanie voličov

- piatym štádiom je sčítanie hlasov a prepočet na mandáty (tzv. skrutínium)
- posledným štádiom je vyhlásenie výsledku volieb. (Klíma, 2010)

Spôsob, akým môžeme vykonávať tento volebný proces sa nazýva volebný systém. Volebný systém je mechanizmus, ktorý predstavuje transformáciu pomeru politických síl v spoločnosti do pomeru získaných mandátov v zastupiteľskom zbore. V tejto súvislosti teda hovoríme o prepočítavaní počtu získaných hlasov voličov na počet získaných mandátov. Na základe toho rozlišujeme tri základné typy volebných systémov: väčšinový, pomerný a zmiešaný. (Holländer, 2012) M. Kubát prichádza s veľmi prepracovanou klasifikáciou

volebných systémov:

(Vlastné spracovanie, zdroj: Kubát, 2004a, s. 273)

Nakoľko ide o veľmi širokú problematiku, z dôvodu zameria témy sa bližšie sústredíme len na pomerný volebný systém, pretože v podmienkach SR sa pri voľbách do NR SR uplatňuje práve tento typ volebného systému.

Pri pomernom volebnom systéme sa vytvárajú viacmandátové obvody. Jednotlivé krajiny sa líšia mierou zasahovania voličov do poradia kandidátov strany uplatnením preferenčných hlasov, možnosťou hlasovať za kandidátov z rôznych politických strán, tzv. panašovaním alebo kumulovaním hlasov. Podstatou pomerného volebného systému je rovnováha medzi získanými hlasmi a získanými mandátmi. Na určenie výsledkov nestačí jednoduché prepočítanie hlasov, ale sú potrebné náročné matematické prepočty hlasov. Pomerný systém vylučuje anomálie, ku ktorým dochádza vo väčšinovom systéme, t. j.

množstvo prepadnutých hlasov a disproporcie medzi percentom hlasov a percentom získaných kresiel v parlamente. Pluralita v zastúpení v parlamente máva za následok, že aj strany s vysokým volebným ziskom sú nútené hľadať podporu menších strán. Nevyhnutnosť vytvárať vládne koalície vyžaduje veľký časový priestor na dosiahnutie kompromisných riešení. Menšie strany majú šance získať miesto v parlamente najmä vtedy, keď prahová klauzula nie je príliš vysoká. To môže vytvárať priestor aj pre extrémistické strany. (Nikodým, 2015)

Výhodou tohto systému je fakt, že vedie k reprezentácii takmer všetkých názorov a záujmov v parlamente v pomere k ich sile medzi voličmi. Na druhej strane pomerný volebný systém však spôsobuje vysokú fragmentáciu stranického systému, pretože poskytuje možnosť získať zastúpenie v parlamente najmä menším politickým stranám, čo však vedie k vytváraniu koaličných vlád. K nevýhode pomerného volebného systému patrí napríklad stanovenie volebného kvóra, teda minimálneho percentuálneho limitu potrebného na vstup politickej strany alebo koalície do parlamentu a vzdialenejší vzťah voliča a politikov. (Sulík, 2015a) Dôvodom zavedenia kvóra do pomerného volebného systému bola snaha zabrániť marginálnym politickým stranám získať alebo participovať na politickej moci. Jeho výška sa v európskych krajinách pohybuje väčšinou v rozmedzí od 2% do 5% (SR – 5%).

Pri určovaní výsledkov nestačí však len jednoduché sčítavanie hlasov (ako je to napríklad v prípade väčšinového volebného systému), ale je potrebné využívať celú radu náročných matematických metód prepočítavania hlasov na mandáty. (Woyke, 2013)

Spôsob prepočtov hlasov v pomernom volebnom systéme

V súvislosti s vyššie uvedenou problematikou môžeme hovoriť o existencii dvoch základných spôsobov prepočítavania hlasov na mandáty: metóda volebných kvót a metóda volebného deliteľa. Obe skupiny metód, spolu s ďalšími determinantami, ovplyvňujú mieru proporcionality v systéme. (Vomlela, 2013)

Systém volebných kvót operuje s počtom odovzdaných hlasov (V) vo volebnom obvode a počtom mandátov (S) v tomto obvode a zároveň určuje presný počet hlasov, ktorý musí kandidátna listina dosiahnuť k získaniu jedného mandátu. Rezultátom je kvóta (Q), prostredníctvom ktorej sú súťažiacim politickým subjektom pridelované mandáty v

jednom skrutíniu alebo sa aplikujú v systémoch viacerých skrutínií. Na základe toho sa môžeme stretnúť s nasledovnými kvótami/metódami (Vomlela, 2013):

- Automatická: je dopredu zákonom stanovený počet hlasov potrebných k získaniu jedného mandátu
- Hareova: kvóta = celkový počet hlasov/celkový počet mandátov ($Q = H/M$)
- Hagenbach-Bischoffova– $Q = H/(M + 1)$
- Droopova: $Q = H/(M + 1) + 1$
- Imperialova – $Q = H/(M+2)$
- Modifikovaná: $Q = (M+3...n)$

Na rozdiel od volebných čísel v systéme volebného deliteľa, ktorý predstavuje číselnú radu nevznikajú žiadne zvyškové hlasy, všetky mandáty sú teda rozdelené už v prvom skrutíniu. V tomto systéme dochádza k deleniu stranických volebných ziskov radou čísel. Na základe toho sú potom postupne pridelené jednotlivé mandáty politickým stranám s najvyššími hodnotami tohto delenia. Prepočet sa robí v rámci volebného obvodu. Najčastejšie sa stretávame s nasledovnými deliteľmi (Vomlela, 2013):

- d'Hondtov – 1,2,3,4....
- Imperiali – 2,3,4,5....
- Sainte-Laguë 1,3,5,7....
- Modifikovaný Sainte-Laguë – 1,4 ďalej 3, 5, 7....
- Dánsky deliteľ – rada – 1, 4, 7, 10....
- Huntingotnov deliteľ – 1,41 ďalej, 2,45 ďalej 3,46 ďalej 4,47... ide o druhé odmocniny 1×2 , 2×3 , 3×4 atď.
- Niekoľko modifikácií d'Hondtovho deliteľa: prvé číslo je navýšené na 1,42

L. Vomlela zdôrazňuje, že prostredníctvom kvóty či deliteľa nedosiahneme vždy prerozdelenie hlasov hneď v prvom prepočítavaní (teda skrutíniu). V tomto kontexte hovorí autor o existencii ďalších metód, ktoré dokážu prerozdeľovať „zvyšné“ hlasy na mandáty. Medzi metódy, ktoré nám umožňujú prerozdeľovať uvedené hlasy, patria podľa L. Vomlelu:

- metódy najväčšieho zostatku: pridelenie s najvyšším zostatkom

- metódy najvyššieho priemeru: priemerný počet hlasov pripadajúcich na jeden mandát (Vomlela, 2013)

Nakoľko sa na SR pri voľbách do NR SR uplatňuje Hagenbach – Bischoffova metóda, v nasledujúcej časti práce sa preto zameriame bližšie práve na túto metódu prepočtu hlasov na mandáty.

Hagenbach-Bischoffova metóda

Hagenbach-Bischoffova metóda je technický mechanizmus, na základe ktorého sa prerozdeľuje počet mandátov podľa získaného počtu volebných hlasov odovzdaných kandidujúcim stranám. Keďže na Slovensku je v prípade parlamentných volieb volebným obvodom celá republika, mandáty sa delia len v jednom skrutíniu. Pri výpočte sa tak pridáva ku skutočnému počtu mandátom jeden mandát navyše, aby sa zmenšil počet zostatkových hlasov (Horváth, 2004). Pomocný vzorec tejto metódy zobrazuje nasledovný obrázok:

**Hagenbach-Bischoffova
volebná kvóta (Q_{H-B})**

$$Q_{H-B} = \frac{H}{M + 1}$$

Q = volebná kvóta

H = celkový počet platných odovzdaných hlasov

M = počet mandátov

(Zdroj: Kubín, Velšic, 1998)

Táto prepočtová formula je pomenovaná podľa Eduarda Hagenbach-Bischoffa, univerzitného profesora v Bazileji, ktorý ju predstavil v roku 1888. V odbornej literatúre sa môžeme stretnúť aj s názvom Droopova kvóta, napríklad Lijphart označenie „Hagenbach-Bischoff“ používa len v prípade kombinácie s metódou najvyššieho priemeru, avšak väčšina odborníkov (Taagepera, Shugart, Nohen a iní) uprednostňujú označenie Hagenbach-Bischoff. Na SR sa taktiež zaužíval tento termín. Ľ. Kubín a M. Velšic

zdôrazňujú, „že skutočné prvenstvo prináleží Droopovi, ktorý tento princíp rozdeľovania mandátov predstavil už v roku 1869.“ (Kubín, Velšic, 1998)

Ak by sme sa bližšie pozreli na túto formulu v podmienkach SR, tak v minulosti boli v prvom skrutíniu mandáty rozdeľované na základe Hareovej metódy. V prípade, že nedošlo k rozdeleniu všetkých 150 mandátov sa v druhom skrutíniu zvyšné mandáty rozdelili pomocou Hagenbach-Bischoffovej metódy. V roku 1992 bola prijatá novela volebného zákona, konkrétne č.104/1992 Zb, ktorá zaviedla používanie Hagenbach-Bischoffovej metódy aj pre prerozdeľovanie mandátov v prvom skrutíniu, a čo je zásadnejšie, zvýšila taktiež volebné kvórum pre vstup do parlamentu na 5% pre samostatne kandidujúce strany, 7% pre koalície dvoch alebo troch strán a 10% pre koalície zložené najmenej zo štyroch strán. (Kubín, Velšic, 1998)

Ak by sme Hagenbach-Bischoffovu metódu aplikovala na do praxe na zvolených poslancov do NR SR, tak naši zástupcovia získavajú mandáty nasledujúcim spôsobom (Sulík, 2015b):

- prvým krokom je sčítanie celkového počtu hlasov odovzdaných pre politické strany a koalície, ktoré prekročili potrebné volebné kvórum
- súčet platných hlasov sa vydelením číslom 151, teda počet mandátov v parlamente sa zvýši o číslo 1
- číslo vzniknuté z tohto delenia, zaokrúhlené na celé číslo, sa nazýva republikové volebné číslo
- celkový počet platných hlasov, ktoré politická strana alebo koalícia získala, sa vydelením týmto republikovým volebným číslom
- politická strana alebo koalícia získa toľko mandátov, koľkokrát je republikové volebné číslo obsiahnuté v súčte platných hlasov, ktoré získala vo voľbách daná politická strana alebo koalícia
- za predpokladu, že sa uvedeným spôsobom prideliť jeden mandát navyše, odpočíta sa prebytočný mandát tej politickej strane alebo koalícii, ktorá delením získala najmenší zostatok. Pri rovnakom zostatku delenia budú do NR SR zvolení poslanci za tú politickú stranu alebo koalíciu, ktorá získala menší počet hlasov. V prípade rovnosti hlasov rozhoduje žreb
- v prípade, že neboli voleným poslancom týmto spôsobom rozdelené všetky mandáty, štátna volebná komisia prideliť tieto mandáty postupne tým politickým

stranám alebo koalíciám, ktoré majú najväčší zostatok delenia. Pri rovnosti zostatkov opäť rozhoduje väčší počet hlasov alebo žreb

Vzájomný vzťah volebných a straníckych systémov

Volebný systém je jedným z elementárnych stavebných pilierov politického systému každého jedného demokratického štátu a vo veľkom rozsahu spoludefinuje jeho fungovanie a vlastnosti. Okrem toho ovplyvňuje podobu stranického systému, formuje charakter väčšiny v parlamente a vzťahy medzi vládou a parlamentom. (Kubín, Velšic, 1998)

V teórii volebných systémov môžeme sledovať viaceré pokusy nájdenia všeobecných tendencií, či zákonov, ktoré by objasňovali vzťah medzi volebnými a straníckymi systémami. Kritikmi týchto pokusov sa stali Rokkan, Lipset, Nohlen, Jesse, Lehmbruch a iní. Kritika kauzálnosti vzťahov medzi volebnými a straníckymi systémami spočíva v celej rade empiricky overiteľných výnimiek, ktoré nezapadajú do týchto koncepcií. Popri volebných systémoch zohrávajú kľúčovú rolu aj ďalšie determinanty, ktorých intenzita je premenlivá, taktiež rôzne modifikuje vplyv volebného systému na stranický systém. Ľ. Kubín a M. Velšic menujú ako príklad štruktúrovanosť stranického systému, geografické rozloženie elektorátu, spoločenské štiepenia (cleavages), politickú kultúru, tradíciu, politické hodnoty dlhodobo zakotvené v spoločnosti, spoločensko-historický kontext, náhle spoločensko-politické zvraty a pod. (Kubín, Velšic, 1998)

Najznámejším politológom, ktorý sa zaoberal vzťahmi medzi volebných a straníckych systémov (50. roky) bol M. Duverger, ktorý vo svojej knihe *Politické strany* sformuloval tri zákony vplyvu volebného systému na počet strán v systéme:

1. Systém pomerného zastúpenia podnecuje vznik systému viacerých nepružných, nezávislých a stabilných strán
2. Dvojkolový väčšinový volebný systém podnecuje vznik systémov pružných, závislých a pomerne stabilných strán
3. Jednokolový väčšinový systém podnecuje vznik systému dvoch hlavných nezávislých strán, medzi ktorými dochádza k výmene moci (Krejčí, 2006)

V nasledujúcich rokoch sa rozprúdila živá diskusia o Duvergerových zákonoch, dokonca boli podrobené značnej kritike. Aj sám Duverger priznal, že jeho pravidlá postupne rôzne modifikoval a upravoval. Nakoľko sa v odbornej literatúre vyskytuje mnoho autorov zaoberajúcich sa kritikou a skúmaním týchto troch zákonov, sústredíme našu pozornosť na G. Sartoriho, ktorého výskum v oblasti volebných systémov predstavuje najrozsiahlejší a najkomplexnejší pokus doplnenia a preformulovania Duvergerovej práce. Na jednej strane oceňuje Duvergera, na druhej strane mu vyčíta značnú vágnosť a pojmovú neujasnenosť. Pri svojej „reformulácii“ vychádza z nasledujúcich predpokladov: existencia dvoch separátnych účinkov volebných systémov (reduktívny, vzťahujúci sa na počet strán a obmedzujúci, vzťahujúci sa na voličov), absencia formalizácie kritérií pre určovanie počtu relevantných strán zo strany Duvergera viedla k rozlišovaniu formátu a mechanizmu straníckej súťaže. Dovtedajších výskumoch navyše chýbala dôležitá premenná – dovtedajšia podoba stranického systému, ktorý čelí pôsobeniu volebného systému. Sartori preto rozlišuje viac a menej štruktúrované systémy. (Chytilík, 2009)

Na základe týchto úvah precizoval Sartori zákony Duvergera nasledovne (Chytilík, 2009, s. 57):

- Jednokolový väčšinový systém nemôže sám o sebe kreovať bipartitný formát, pokiaľ nie je stranický systém dostatočne štruktúrovaný a pokiaľ voličské menšiny (odolávajúce obmedzujúcemu účinku volebného systému) koncentrované
- Ak dôjde k splneniu podmienok (stranícka štruktúra, neexistencia koncentrovaných menšín), vytvorí jednokolový väčšinový volebný systém z dlhodobého časového horizontu bipartitný stranický systém
- Bipartizmus, bez ohľadu na volebný systém, nie je možné vytvoriť, ak sú jazykové, ideologicky vzdialené, jedným záujmom zomknuté alebo z iných príčin odolávajúce menšiny, ktoré nemôžu byť reprezentované hlavnými stranami sústredené v dostatočnom počte v geografických celkoch tak, aby to stačilo k získaniu volebného mandátu.
- Systémy pomerného zastúpenia majú reduktívny charakter, menší a priamo úmerný miere svojej neproporcionality, predovšetkým v malých volebných obvodoch

Postavenie a význam zákonodarného zboru v parlamentnej demokracii

Slovo parlament pochádza z francúzskeho slova „parler“, čo v preklade znamená „hovoriť“. Z historického hľadiska pokladá D. Malová za zlatý vek parlamentarizmu najmä 18. a 19. storočie, keď parlament ako jediný politický orgán mohol obmedziť suverenitu panovníka vo väčšine európskych krajín. (Malová, 2004) V praxi sa používa celá škála termínov, ktorými sa označujú politické útvary s veľmi podobnými funkciami: Kongres (USA), Národné zhromaždenie (Francúzsko), Snemovňa reprezentantov (Japonsko), Kongres poslancov (Španielsko) Riksdag (Švédsko) či Národná rada Slovenskej republiky (podmienkach SR) atď. A Heywood nazýva tieto orgány všeobecne „zhromaždenie“, zákonodarný zbor či parlament. Ako odborný politologický termín sa slovo „zhromaždenie“ (parlament) *„zaužívalo ako označenie niečoho, čo súvisí s reprezentáciou, zastúpením a s vládou ľudu – ako náhrada ľudu“* (Heywood, 2008:386)

Rozhodujúce postavenie parlamentu nevyplýva len z jeho politických funkcií, ale aj z jeho určujúcej úlohy pri klasifikácii politických systémov, konkrétne pri forme vlády. Na základe vzťahu exekutívnej a legislatívnej moci je možné definovať hlavné formy vlády – parlamentnú, prezidentskú a modifikovanú. (Malová, 2004)

Parlamenty majú v jednotlivých štátoch viaceré spoločné znaky. Sú budované ako kolektívne orgány, pričom počet ich členov je spravidla určený ústavou. Tento princíp platí pre jednokomorové, ale aj dvojkomorové parlamenty. Podstatným znakom je priama voľiteľnosť členov parlamentu na základe demokratického volebného práva. V prípade dvojkomorových parlamentov musí týmto spôsobom vzniknúť aspoň jedna komora - väčšinou je to prvá a druhá komora okrem priamej voľby môže byť volená nepriamych voľbách, jej členovia môžu byť menovaní, členstvo môže vzniknúť z titulu inej funkcie, na princípe dedičstva atď. (Posluch, Cibulka, 2009)

Skúmanie parlamentu z hľadiska kompetencií a vzťahov k ostatným ústavným orgánom je determinované formou vlády. Vo všeobecnosti teda rozlišujeme parlament v parlamentných formách vlády (parlamentná republika, parlamentná monarchia, v neparlamentných formách vlády (prezidentská republika, absolutistická monarchia) a v modifikovaných formách vlády (kancelársky model, prezidiálny parlamentarizmus). (Prorok, Lisa, 2009) Slovenskú republiku zaradíme do prvého prípadu.

Medzi spoločné a typické charakteristiky dnešných parlamentov patria jeho 3 základné systémové funkcie, ktorými sú a.) zastupiteľská, b.) zákonodarná a c.) kontrolná.

Napriek rôznym špecifikám a rozdielom medzi jednotlivými krajinami sú tieto tri funkcie prítomne vo všetkých parlamentných demokraciách.

a.) Samotný vznik funkcie parlamentu ako zastupiteľského orgánu sa datuje približne od 11. storočia, keď sa týmto výrazom začali označovať zhromaždenia zástupcov vo Francúzsku a Anglicku. Zastupiteľský princíp je zakotvený v ústavách a mechanizmus výberu zástupcov sú v demokratickom politickom zriadení všeobecné, rovné, priame a tajné voľby. (Malová, 2004)

b.) Podobne ako zastúpenie, aj zákonodarné právomoci parlamentu sú vymedzené v ústavných dokumentoch. Zákonodarnú rolu parlamentov analyzovali už od 17. storočia práce významných filozofov. Označenie zákonodarného orgánu ako legislatíva, s cieľom odlíšiť ho od orgánu, ktorý zákony vykonáva (exekutíva), bolo v dejinách politického myslenia charakteristické najmä pre práce J. Locka a Ch. Montesquieu. Ich konceptualizácia rozdelenia moci na tri zložky predstavuje základný pilier ústavného zriadenia demokratických politických systémov. (Kulašik, 2006) A. Heywood zdôrazňuje, že *„len zriedka si zhromaždenie zákonodarnú právomoc monopolizuje. Ústavné právo je často mimo rámec pôsobnosti zhromaždenia. Napríklad v Írsku sa ústava mení referendum, v Belgicku ju menia zvláštne ústavodarné zbory. Vysokí funkcionári exekutívy, napríklad francúzsky prezident, môžu často vydávať zákony vo forme dekrétov, prípadne môžu, ako napríklad americký prezident, zákony po ich schválení vetovať“*. (Heywood, 2008:391)

c.) Kontrolná funkcia parlamentu sa vzťahu predovšetkým na vládu ako exekutívnu zložku. Vo všeobecnosti existujú tri základné právomoci, ktoré členom parlamentného zboru umožňujú kontrolu. Môžeme ich chápať aj ako inštitucionálne mechanizmy, ktoré majú uľahčiť plnenie tejto úlohy: právo klásť členom vlády otázky alebo interpelovať vládu či jej člena, právo odvolať vládu alebo jej členov a právo zriaďovať osobitné vyšetrovacie výbory. Pôvod tejto funkcie nájdeme v Británii, kde pôvodným účelom britského parlamentu bolo obmedzenie zvrchovanej moci panovníka. V súčasnosti sú vo všetkých parlamentných demokraciách (aj na Slovensku) zakotvené všetky tri kontrolné právomoci hoci ich význam, váha a používanie sa v jednotlivých štátoch líši v závislosti od formy vlády, stranického systému, historických podmienok a tradícií. (Malová, 2004)

Predvolebná kampaň ako nástroj politiky

Ako sme uviedli už vyššie, samotný volebný proces pozostáva z niekoľkých štádií. Jedným z nich je aj volebná kampaň. Ide o proces, kedy sa politické subjekty snažia v zákonne určenom časovom období maximalizovať svoje volebné zisky, čiže získať čo najväčší počet hlasov. Vo volebnej kampani sa využíva politické právo slobody prejavu viac než inokedy, je nenahraditeľnou podmienkou súťaže politických síl a zároveň zabezpečuje prežitie liberálneho demokratického systému. Politici môžu počas kampane slobodne prejavovať na verejnosti svoje názory v rôznych formách. (Meštánková, 2014) Volebná kampaň je činiteľom ovplyvňujúcim volebné správanie.

Volebná kampaň je mechanizmus, ktorý vytvára formu komunikácie medzi subjektami politickej súťaže a voličmi a využíva celú škálu prostriedkov. V posledných rokoch dochádza k čoraz väčšej profesionalizácii volebných kampaní a k používaniu čoraz modernejších nástrojov volebného marketingu, ktorého dominantnou metódou je volebná reklama. Táto metóda reprezentuje politické ponuky, zdôrazňuje ich pozitíva, potláča nedostatky a interpretuje ich ako celospoločenskú potrebu. (Kubát, 2004)

Volebné reklamy rozdeľuje na dve skupiny: inštitucionálnu reklamu, ktorá propaguje politickú stranu a personálnu reklamu, ktorá propaguje kandidáta. Hlavným cieľom volebnej reklamy je teda informovať, presvedčiť a pripomenúť. Ďalej môžeme rozlišovať reklamy audiovizuálne, auditívne a vizuálne. (Kubát, 2004)

Typologizácia volebnej kampane

Volebné kampane môžeme rozlišovať podľa rôznych kritérií. M. Kubát menuje štyri kľúčové determinanty: historický vývoj, priebeh kampane, metódy vedenia kampaní a charakter volebnej kampane.

V prvom prípade rozlišuje autor predmodernú kampaň, vyskytujúcu sa v 60. a 70. rokoch, kedy bola kampaň slabo koordinovaná, využívala individuálne formy bezprostrednej propagácie a vizuálne volebné reklamy. Ďalej modernú kampaň vyskytujúcu sa v 80. a 90. rokoch. Charakterizoval ju vysoký stupeň technickej a organizačnej precíznosti a zdôrazňovanie nepriameho kontaktu s voličmi pomocou masovej komunikácie, hlavne televízie. Význam začal nadobúdať aj profesionálny

stranícky aparát, volebný marketing a pod. Posledným typom je postmoderná volebná kampaň, ktorá sa začala objavovať na konci 90. rokov pod vplyvom technického rozvoja, hlavne v oblasti informačných a komunikačných technológií (internet, satelitná televízia, elektronická pošta, on-line konferencie, neskôr sociálne siete a pod.). (Kubát, 2004)

Z hľadiska priebehu volebnej kampane hovoríme o jednotlivých fázach, resp. schémach plánovania a organizácie kampane. V tejto súvislosti máme tri fázy: vstupná fáza (príprava) plánovacia fáza (vypracovanie stratégií) a proces implementácie. (Kubát, 2004)

Vzhľadom k metódam vedenia kampane rozlišujeme na základe dvoch kritérií (štýl vedenia a spôsobom kontaktu s voličom) štyri modely volebnej kampane: marketingovo orientovaná volebná kampaň, mediálne orientovaná volebná kampaň, profesionálna volebná kampaň a stranícka volebná kampaň. (Kubát, 2004)

Posledným determinantom je teda charakter volebnej kampane, vďaka ktorému môžeme hovoriť o pozitívnej a negatívnej kampani. Základom pozitívnej varianty je činnosť smerujúca k zväčšovaniu šancí vlastného kandidáta alebo vlastnej strany na zvolenie či maximalizáciu zvýšenia volebného zisku. Cieľom negatívnej varianty volebnej kampane je, naopak, maximálne znížiť volebný výsledok svojho protivníka alebo ho aj dokonca „zničiť“. Častokrát to má kontraproduktívny efekt a teda obráti sa to proti iniciátorovi, čo v konečnom dôsledku môže viesť k zníženiu šancí a počtu získaných hlasov jeho vlastnej strany. (Kubát, 2004)

Môžeme teda konštatovať, že v poslednej dobe je možné sledovať akýsi univerzálny trend, ktorým sa volebne kampane v demokratických štátoch uberajú. Dochádza k silnejšej personalizácii volebnej kampane, k využívaniu profesionálnych poradcov a špecializovaných agentúr, ďalej k orientácii na masové komunikačné prostriedky a v neposlednom rade aj k obmedzeniu úlohy straníckych funkcionárov v procese plánovania, pripravovania, organizovania a kontrolovania volebnej kampane.

Volebná kampaň a voľby v kontexte parlamentných volieb do NR SR 2016

V júli 2015 nadobudol účinnosť volebný dvojkódex, ktorý pozostáva zo zákona o podmienkach výkonu volebného práva a zákona o volebnej kampani. Tento kódex bol

výsledkom nevyhnutnosti prijatia takej zákonnej úpravy, ktorá by na Slovensku zabezpečila slobodnú a férovú súťaž politických síl. V tomto zmysle sú nepochybne najvýznamnejšou arénou, v ktorej prebieha súťaž politických síl, práve voľby. (Domin, 2015)

Pre zaistenie slobodnej súťaže politických síl je nutné vytvoriť a prijať pravidlá, ktorými sa bude súťaž riadiť. Týmto pravidlami sú bezpochybné pravidlá volebnej kampane. Cieľom zákonodarcov pri tvorbe zákona o volebnej kampani bola primárne unifikácia pravidiel volebnej kampane, vytvorenie jednotných, ucelených a všeobecných pravidiel, ktoré by sa mali vzťahovať na všetky typy volieb. Okrem unifikácie sledovali zámer aj kodifikovať pravidlá volebnej kampane, čiže ich sústredenie do jedného právneho predpisu. (Domin, 2015)

V nasledujúcich podkapitolách ostane pri tejto problematike a zameriame sa na predvolebnú kampaň pred parlamentnými voľbami do NR SR 2016 a na jej hlavné témy, následne sa pozrieme na výsledky volieb a v neposlednom rade aj na vplyv marcových volieb na stranický systém SR.

Analýza predvolebnej kampane 2016

Voľby do NR SR boli vyhlásené 12. novembra 2015 predsedom parlamentu, čím začala aj oficiálna volebná kampaň. Oficiálna volebná kampaň sa teda začína dňom uverejnenia rozhodnutia o vyhlásení volieb v Zbierke zákonov SR a ponúkla politickým stranám priestor na ich prezentáciu. Strany mali povolený finančný limit tri milióny eur a museli disponovať transparentným účtom. Predvolebná kampaň sa na Slovensku skončila dva dni pred konaním volieb a to tzv. volebným moratóriom. (Parlamentné voľby budú..., 2015)

Situácia niekoľko dní pred parlamentnými voľbami na Slovensku bola dobrou ilustráciou toho, aký dynamický môže byť vývoj na politickej scéne, keď doňho vstupuje viac aktérov, ktorí konajú s rôznou mierou adekvátnosti v reakciách na podnety prichádzajúce zvnútra aj z vonku. (Mesežnikov, 2016a)

Niekoľko mesiacov pred voľbami bola na politickej scéne bola najdiskutovanejšou témou v kontexte možných výsledkov volieb otázka, či strane Smer-SD postačí zisk na opätovné vytvorenie jednofarebnej vlády alebo či bude tato strana potrebovať koaličného

partnera na zostavenie novej vlády. Paradoxne niekoľko týždňov pred voľbami dochádzalo k úvahám, či vôbec volebný zisk strany Smer-DS a strany SNS (dvoch najpravdepodobnejších partnerov pri zostavovaní vlády) bude dostatočný na zabezpečenie väčšiny mandátov v Národnej rade alebo dôjde k mocenskej výmene. G. Mesežnikov dáva do pozornosti skutočnosť, že niekoľko týždňov pred voľbami došlo v spoločnosti k zmene nálad verejnosti. Hlavným dôvodom bolo jednoznačne oslabenie Smeru-SD v závere volebnej kampane. (Mesežnikov, 2016a)

Pozrime sa preto bližšie na celkovú analýzu predvolebnej kampane na Slovensku. Volebná kampaň pre parlamentné voľby 2016 na Slovensku mala všeobecne dve tematické roviny:

- Zahraničnú: migračná kríza, Ukrajina, predsedníctvo SR v EÚ, grécky dlh
- Domácu: hlavne problémy zdravotníctva a školstva, účtovníctvo I. Matoviča

Značná časť volebnej kampane sa sústredila na tradičný boj všetkých proti jednému. Môžeme konštatovať, že politická scéna sa počas volebnej kampane rozdelila do troch skupín: skupina jednopercentných strán, ktoré počas predvolebného obdobia vypadli z kampane, druhú skupinu tvorili vážni kandidáti ako Smer, Siet', SNS, Most-Híd a KDH, ktorý sa taktickým a zdržanlivým spôsobom vyjadrovali o možnej budúcej participácii vo vláde, tretia skupina bola tvorená stranami, ktoré mali len minimálne šance na dosiahnutie potrebného päťpercentného kvóra, preto sa vyjadrovali oveľa agresívnejšie a cieľavedome sľubovali účasť v budúcej vládnej koalícii. V tomto prípade išlo o strany SaS, OĽaNO, SDKÚ, SMK a strana Borisa Kollára Sme rodina. (Stupňan, 2016b)

Ďalej môžeme konštatovať, že tempo kampane určovala jednoznačne v prvej polovici strana Smer, avšak v posledných dvoch mesiacoch sa situácia zmenila v dôsledku objavenia sa novým tém spojených s protestom zdravotných sestier a učiteľov, čo zásadným spôsobom ovplyvnilo volebnú kampaň. V tejto súvislosti očakávala spoločnosť zodpovedný prístup opozície. (Stupňan, 2016b)

Avšak opozícia v kampani nepredviedla nič inovatívne a politológovia sa zhodujú, že celková opozičná kampaň bola slabá a nedostatočná. Najväčším nedostatkom v tejto súvislosti bola absencia spoločnej opozičnej taktiky, ktorá by ponúkla vlastné témy a spoločnú víziu. (Krčmárik, 2016) Šance opozície sa zvýšili po vypuknutí štrajkov učiteľov

a zdravotných sestier, kedy sa snažili opozičné strany vniesť do kampane problémy školstva a zdravotníctva.

Naproti tomu sa strana Smer zameriavala primárne na zahraničnopolitické témy v kampani a v domácej sfére mohla operovať s sociálnymi istotami, sociálnymi balíčkami a politickou stabilitou na Slovensku. Môžeme konštatovať, že v záverečnej dobe kampane zaznamenala strana Smer pokles, pretože téma migrácie a Európy prestala byť pre slovenských voličov zaujímavá a do popredia sa dostala problematika domáceho diania, ktorou sa zaoberala intenzívnejšie opozícia. (Stupňan, 2016a)

Ak by sme sa mali sústrediť a hľadať hlavným lídrov predvolebnej súťaže, tak zo všetkých politických strán, ktoré sa v parlamentných voľbách 2016 uchádzali o hlasy voličov vysoko vyčnievala kampaň dvoch politických strán: strany Smer-SD a strany SaS. Strana Smer pod vedením R. Fica využívala tie najlepšie marketingové zdroje, pravidelné sociologické prieskumy vytvárali pre stranu Smer základňu pre budovanie stratégie kampane. Väčším prekvapením bola skutočnosť, že na rozdiel od mnohých minulých volieb boli primárnou témou Smeru zahraničné udalosti. Strana SaS pod vedením R. Sulíka akcentovala migračnú krízu a vďaka prísnemu postoju R. Sulíka k tejto problematike získala strana dôveryhodnosť v očiach voličov. Vo vnútropolitickej oblasti dominovala v kampani (okrem iných problematik) primárne ekonomika a balíček ekonomických opatrení. R. Sulíkovi sa za posledné tri roky podarilo zdisciplinovať stranu a vybudovať obraz strany, ktorá počúva hlas väčšiny a presadzuje jej záujmy. (Poláček, 2016)

Môžeme teda zhrnúť, že volebná kampaň vo všeobecnosti nebola inovatívna ani ničím neprekvapila. Isté nóvum boli globalizačné témy ako migračná kríza, účasť SR v európskej politike, rovnako dôležitú pozíciu zohrávali vnútropolitické témy školstva a zdravotníctvo, avšak paradoxne o sociálnej a hospodárskej oblasti sa hovorilo toto volebné obdobie minimálne. Vážnym negatívom predvolebného boja bola skutočnosť, že opozícia bola roztrieštená, absentovala v systéme dominantná strana, ktorá by bola lídrom opozície a uchádzala sa o väčšinovú podporu občanov. Týmto sa nevytvorila žiadna opozičná alternatíva k vládnucej strane Smer.

Ak by sme sa pozreli na historický vývoj SR a predvolebné kampane od roku 1990, tak môžeme v komparácii s poslednými voľbami do NR SR konštatovať, že každé obdobie sa udiali určité udalosti, ktoré zásadným spôsobom ovplyvnili predvolebné kampane (Stupňan, 2016a):

- Rok 1990, prvé slobodné voľby, sa niesol v duchu pádu totalitného režimu a transformácie politických, spoločenských a ekonomických oblastí
- Kampaň v roku 1992 bola poznačená nezhodami o podobe spoločného štátu Čechov a Slovákov
- Prvé demokratické voľby v roku 1994 už v podmienkach samostatnej SR boli ovplyvnené existenčnou otázkou, či sa bude SR politicky orientovať na Západ. Veľkú rolu zohral aj V. Mečiara a strana HZDS
- Rok 1998 bol poznačený negatívnou zahraničnou politikou V. Mečiara a diskvalifikáciou SR zo vstupu do NATO a EÚ. Kľúčovou témou bolo odstaviť V. Mečiara od moci. Opozičné subjekty sa spojili a väčšina z nich vytvorila jeden subjekt SDK pod vedením M. Dzurindu
- Kampaň v roku 2002 stála na dokončení integrácie Slovenska do EÚ a NATO, zároveň sa objavila na scéne nová strana Smer
- Kampaň v roku 2006 sa niesla v duchu únavy z reforiem M. Dzurindu. Dominantné témy v tomto období boli vnútropolitického charakteru, kedy pravica prestala u voličov prestávala a pri moci ju vystriedal ľavicový Smer
- Kampaň v roku 2010 poznamenali kauzy vtedajšej vlády Smer, HZDS, SNS a škandál s financovaním SDKÚ. Hlavnou líderkou kampane pravicových voličov sa stala I. Radičová. Vážnym povolebným problémom vlády I. Radičovej bolo hlasovanie o eurovale, ktoré spôsobilo pád vlády a predčasné parlamentné voľby
- Kampaň v roku 2012 bola poznačená dvomi dôležitými javmi, ktoré zásadne ovplyvnili podobu nového parlamentu: pád vlády I. Radičovej a kauza Gorila, ktorá sa objavila približne dva mesiace pred voľbami a posunula do úzadia všetky ostatné predvolebné témy. Iniciovali sa viaceré občianske protesty nasmerované proti tradičným stranám. V konečnom dôsledku boli voľby v roku 2012 historickým okamihom z hľadiska ich výsledkom, pretože strana Smer sa stala absolútnym víťazom a po prvýkrát od roku 1989 tak vládla na Slovensku jedna strana.

G. Mesežnikov hovorí o troch predvolených paradoxoch. Prvým paradox bol podľa neho mocenské postavenie strany Smer-SD a skutočnosť, že táto vládna strana pri získavaní podpory voličov precenila význam svojho mocenského postavenia, čoho dôkazom je aj absencia plnohodnotného volebného programu. „Vedenie strany nepovažovalo za potrebné pripraviť programové východiská do ďalšieho funkčného

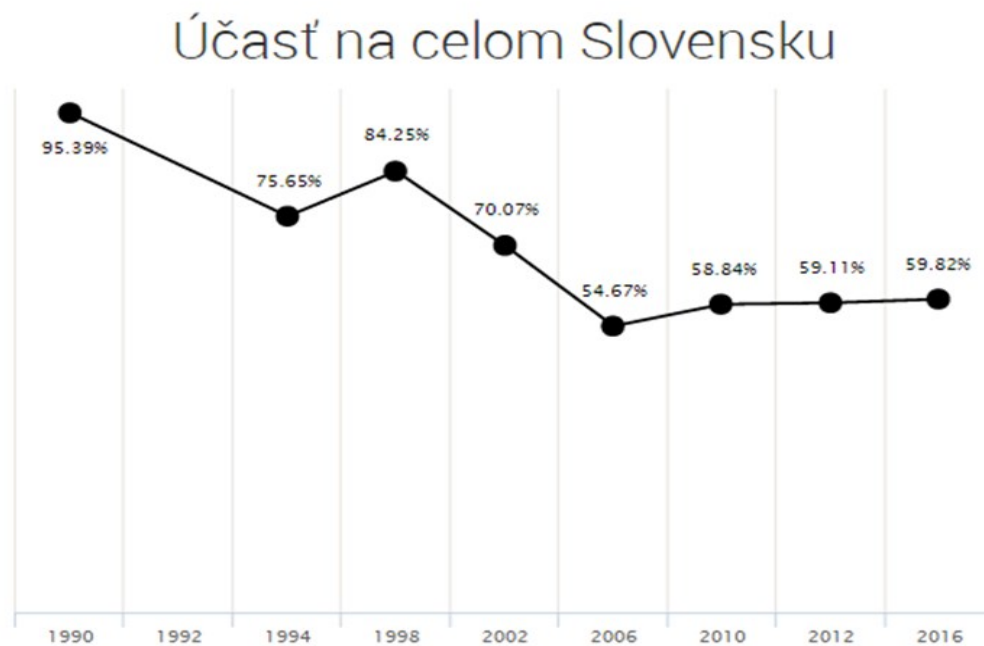
obdobia. Víťazstvo vo voľbách bolo vládnu stranou vnímané ako automatické. Strana Smer zavesila na svoju oficiálnu stránku len jednostranový dokument, ktorý obsahoval päť všeobecne sformulovaných viet. Nemôžeme preto hovoriť o nejakom plnohodnotnom volebnom programe, ale len o určitých rezortných prioritách. (Mesežnikov, 2016a)

Druhým predvolebným paradoxom bol prístup strany Smer k témam kampane. Ďalšou z príčin predvolebného oslabenia Smeru bolo precenenie významu jednej témy a to migrácie. Od júla do decembra 2015 sa volebné preferencie vládnucej strany zvýšili v dôsledku znepokojenia a strachu až na 40%, ale v januári a februári 2016 sme už mohli sledovať výrazný poklad na cca 30%. Môžeme konštatovať, že spôsob vedenia volebnej kampane bol orientovaný len na túto jednu tému, ktorá nebola naliehavým celospoločenským problémom na Slovensku, ktorý by ovplyvňoval každodenný život občanov SR. Strana Smer nebola schopná a dobre pripravená reagovať na zmenu predvolebných debát v kontexte vzniknutých protestov, pretože najprv ich strana ignorovala, potom ich kritizovala a napokon požiadavky štrajkujúcich odmietla. Obyvatelia zareagovali na tieto vládne kroky kriticky, čo v konečnom dôsledku potvrdili aj sociologické prieskumy. Táto situácia zatlačila stranu Smer do defenzívy. (Mesežnikov, 2016a)

Tretím paradoxom bola fragmentácia stredopravých strán. Slovenský stranícky systém môžeme už dlhšiu dobu charakterizovať pomocou dvoch charakteristických črtí a to výskytom jednej silnej ľavicovej strany a pôsobením konglomerátu viacerých stredopravých strán. Miera fragmentácie tejto stredopravej časti politického spektra sa od volieb v roku 2012 citeľne zvýšila. Príčinou toho bola (aj je) jednak ideologická rozmanitosť pomerne blízkych subjektov, jednak aj determinanty ako absencia kultúry dlhodobej koexistencie názorových skupín v rámci jednej strany, vnútrostranícke konflikty, prechádzanie politikov z jednej strany do druhej a zakladanie nových politických subjektov na vykonávanie osobných ambícií lídrov. V tejto súvislosti bol teda tretím predvolebným paradoxom skutočnosť, že aj napriek tomu, že sa miera fragmentácie stredopravej časti politického spektra zvýšila, boli šance na vytvorenie stredopravej vlády, zloženej z viacerých strán, vyrovnané so šancami na vytvorenie vlády za účasti jednotného Smeru. (Mesežnikov, 2016a)

Bilancia výsledkov parlamentných volieb 2016

Parlamentné voľby do 150-členného jednokomorového parlamentu, ktoré sa konajú spravidla každé štyri roky prostredníctvom všeobecného, priameho, tajného a rovného hlasovania podľa princípu pomerového volebného systému sa uskutočnili 5. marca 2016. K volebným urnám prišlo 59,82 % oprávnených voličov (Štatistický úrad SR, 2016), čo je v porovnaní s rokom 2012 len minimálny rozdiel. Ako ukazuje nasledujúci graf, tak volebná účasť sa za posledných desať rokov na Slovensku pohybuje v rozmedzí od 54% do 60%:

(Zdroj: Štatistický úrad SR, 2016)

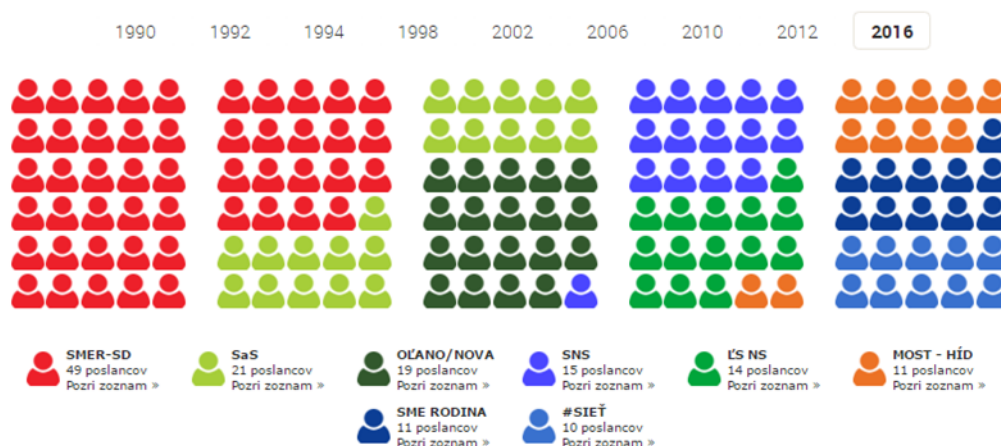
Z 22 politických subjektov, ktoré sa uchádzali o moc prekročilo 5% kvórum celkovo až osem politických strán: Slováci si tak do NR SR zvolili nasledovné strany: strana Smer-SD, SaS, OĽaNO-Nova, SNS, Kotleba-ĽSNS, Sme rodina-Boris Kollár, Most-Híd a poslednou je strana #Siet'. Počet získaných hlasov, podiel hlasov v percentách a následný počet mandátov zobrazuje nasledujúca tabuľka:

Strana	Počet získaných hlasov	Podiel hlasov (v %)	Počet mandátov v NR SR
Smer-SD	737.481	28,28	49
SaS	315.558	12,10	21
OLaNO	287.611	11,02	19
SNS	225.386	8,64	15
Kotleba – ĽS-NS	209.779	8,04	14
Sme rodina Borisa Kollára	172.860	6,62	11
Most-Híd	169.593	6,50	11
Siet'	146.205	5,60	10
KDH	128.908	4,94	0

(Zdroj: Mesežnikov, 2016b)

Zloženie parlamentu po parlamentných voľbách 2016 je teda nasledovné:

Zloženie parlamentu

(Zdroj: Štatistický úrad SR, 2016)

Prvým rozhodujúcim výsledkom volieb bolo zvýšenie počtu politických subjektov v NR SR zo šesť na osem. Zatiaľ čo v po voľbách v roku 2012 získali mandát strana Smer, KDH, OĽANO, Most-HÍD, SDKÚ-DS a SaS, tak od marca 2016 máme v NR SR až štyri nové subjekty, ktoré v predchádzajúcom období v parlamente absentovali (SNS, Sieť, Sme Rodina a ĽSNS) a volebný prah neprekročili KDH a SDKÚ-DS.

Víťazom volieb bola strana Smer, avšak obdobie mocenského vládnutia Smeru sa skončilo, pretože strana stratila oproti roku 2012 viac ako 400-tisíc voličov. Strana Smer SD v parlamentných voľbách v roku 2012 získala 44,41% hlasov, v týchto je to 28,28%, teda výrazný rozdiel je 16,13%. (Novota, 2016) Strana predimenzovala migračnú tému, nevystupovala proti korupcii, v zdravotníctve a školstve nedokázala promptne identifikovať reálne problémy a adekvátne na ne reagovať, ťažila predovšetkým zo sociálnych balíčkov a ekonomických výsledkov krajiny. (Slišková, 2016)

Pravica zaznamenala veľkú porážku a jej kolaps pretrvávajúci od roku 2010 ovplyvnil ďalšie voľby, tentoraz zásadným spôsobom. SDKÚ-DS a KDH (stálica slovenskej politickej scény od roku 1990) sú mimo parlamentu, Most-Híd zaznamenala stratu, veľkým sklamaním bola aj strana Sieť, ktorá dosiahla ledva tretinový výsledok oproti očakávanému zisku signalizovaného predvolebnými prieskumami. Hoci strana SaS získala neočakávaný počet hlasov a svoju silu zdvojnásobila (čím sa stala víťazom pravice) a SNS sa zrevitalizovala a dostala sa do parlamentu, v celkovom meradle disponovala

pravica slabým programom, absentoval v nej presvedčivý líder. Veľkým problémom pravice bolo aj jej neustále delenie. (Slišková, 2016)

Výmena strán bola natoľko výrazná, že môže smerovať k zvyšovanie nestability na politickej scéne a celkového politickému systému SR. Alarmujúcim faktom je v tejto súvislosti úspech extrémistickej strany, ktorá získala vo voľbách 8% hlasov, čím sa táto strana stala prvým extrémistickým subjektom zastúpeným v slovenskom zákonodarnom zbore a ešte aj financovaný zo štátneho rozpočtu. Druhým zásadným rezultátom volieb bol preto vstup strany M. Kotlebu ĽSNS do slovenského parlamentu. Keďže ide o úplne novú situáciu na Slovensku, viac sa na túto problematiku spojenú prienikom protisystémovej politickej sily do parlamentu zameriame v poslednej podkapitole.

Tretím závažným rezultátom volieb bola náročnosť v otázke zostavovania novej vlády. Najdôležitejšou úlohou po voľbách bolo vytvoriť vládu. Podľa článku 114 Ústavy SR je vláda za výkon svojej funkcie zodpovedná NR SR. Výsledky parlamentných volieb sa priamo odrážajú na skladbe vlády, resp. na tvorbe vládnych koalícií. (Ústava Slovenskej republiky, 1992) R. Fico ako líder víťaznej strany bol poverený zostavením vlády a uskutočnením rokovaní so všetkými stranami. *„Začiatok povolebných rokovaní o zložení vlády signalizoval, že vytvorenie koalície s väčšinovou podporou v parlamente bude toto volebné obdobie zložitým a náročným problémom. Napokon však celý proces prebehol pomerne rýchlo a dva týždne po voľbách na SR vznikla nová vládna koalícia, pričom v šokujúcom zložení.“* (Mesežnikov, 2016b, s. 2)

S výnimkou SNS odmietli všetky strany rokovať so stranou Smer. Antisystémová strana M. Kotlebu bola automaticky izolovaná ešte predtým ako sa jej poslanci ujali poslaneckých mandátov. Ešte pred voľbami sa objavoval v spoločnosti predpoklad, že po voľbách pravdepodobne zostaví strana Smer opätovne jednofarebnú vládu. Situácia po voľbách bola však opačná, čo skomplikovalo celý proces kreácie novej vlády na Slovensku.

Prvá možnosť, zostaviť vládu zo subjektov strana Smer a SNS bola nereálna, pretože spolu nedisponovali dostatkom mandátov na zostavenie vlády s väčšinovou podporou v parlamente. Preto bolo nutné hľadať nové riešenia.

Druhá alternatíva, vytvoriť pravicovú väčšinovú vládu bez strany Smeru predpokladala spojenie všetkých ostatných parlamentných strán, vrátane dvoch antagonistických subjektov: nacionalistickej SNS a slovensko-maďarskej strany Most-Híd.

Strana Napokon sa SNS vedená A. Dankom už začala javiť ako „*takmer umiernená strana akceptovateľná pre koaličnú spoluprácu s demokratickými stranami, najprv to vyzeralo tak, že politické spojenectvo SNS a Mostu-Híd je ťažko stráviteľná vízia ako pre vedenie týchto dvoch dosť odlišných subjektov, tak aj pre ich voličov.*“ (Mesežnikov, 2016b, s. 3)

Tretím variantom, ktorý spustil vlnu kritiky bolo zostavenie vlády na základe kooperácie ľavice a pravice. Spájanie ľavicových a pravicových strán nie je nezvyčajné vo svete, avšak v prípade Slovenska sa pravicové strany v počiatočnej fáze dištancovali od kooperácie s ľavicou. Môžeme konštatovať, že po niekoľkých dňoch odmietania rokovaní so stranou Smer a po vyhlásení SNS, že do nijakej vlády bez strany Smer nevstúpi, strana Mosta-Híd nečakane a v rozpore so svojim doterajším postojom súhlasilo s participáciou vo vláde s SNS a so Smerom. Aby táto koalícia vlastnila väčšinovú podporu bol nutný ešte ďalší partner, ktorým sa stala nová strana Siet' R. Procházku, nečakane ochotná rokovať so Smerom o vytvorení spoločnej vlády. (Mesežnikov, 2016b) Novú vládu tak od roku 2016 tvorí Smer, SNS, Most-Híd a Siet'.

Vplyv parlamentných volieb 2016 na stranický systém na Slovensku

Z hľadiska vývoja slovenského stranického systému priniesli výsledky parlamentných volieb 2016 niekoľko zaujímavostí. Prvýkrát od vzniku Slovenskej republiky sa dostáva do parlamentu antisystémový extrémistický subjekt. Strana, ktorá v predchádzajúcich voľbách získala toľko poslaneckých mandátov, aby na vytvorenie vlády nepotreboval koaličného partnera, musela začať hľadať riešenia, ako vytvoriť funkčnú vládu s ďalšími potencionálnymi partnermi. Rovnako prvýkrát od roku 1993 zostala strana KDH za bránami a poslednou zaujímavosťou je skutočnosť, že do parlamentu sa po voľbách dostali tri nové politické subjekty, z toho dva vznikli len v uplynulom volebnom období.

V takto vzniknutej situácii sa prirodzene natíska otázka, akým smerom pokročila miera inštitucionalizácie stranického systému na Slovensku takmer dvadsať rokov od jeho konštituovania. Môžeme vychádzať z predpokladu, že inštitucionalizácia nie je konštantným stavom, ale naopak evolučným a dynamickým procesom, ktorý sa odvíja v závislosti od podmienok v počiatočnom stave. (Štefančík, 2012) pre lepšie pochopenie

straníckeho systému v podmienkach SR si pomôžeme jeho historickým vývojom, na základe čoho budeme môcť lepšie identifikovať možný typ straníckeho systému na SR.

Krátko po vzniku samostatnej SR sa stranický systém dostal do krízy, ktorý vyústil do odvolania vtedajšej vlády a vypísania nových predčasných voľby na rok 1994.

V tejto krátkej etape sa vytvoril model viacerých politických strán, v ktorom bol najprv náznak multipartizmu s dominujúcou stranou, keďže HZDS získalo v rokoch 1992 a 1994 výrazne viac hlasov ako ostatné politické strany (takmer 40%). Postupom času však došlo k pretransformovaniu na model dvoch stranických blokov, kde jadrom prvého bloku bolo HZDS a SNS, druhým blok bolo KDĽ, Demokratická únia (DÚ), SĽS a Maďarská koalícia. (Leška, 2013) Môžeme hovoriť o existencii polarizácie straníckeho systému, ktorý sa v plnom rozsahu rozvinul počas ďalšieho funkčného obdobia. Voľby v roku 1994 tak rozdelili politickú scénu na dva bloky: na autoritársko-nacionalistické a liberálno-demokratické sily. (Fiala, Holzer, Strmiska, 2002)

Dominantná konfliktná línia „mečiarizmus“ verzus „antimečiarizmus“ sa v parlamentných voľbách v roku 1998 skončila víťazstvom liberálno-demokratického tábora a novým predsedom sa stal M. Dzurinda. V NR SR bolo po voľbách zastúpených šesť politických strán, čo znamenalo začiatok prechodu k umiernenému pluralizmu na Slovensku (1998-2002). Ideologická vzdialenosť medzi stranami vtedajšej vládnej koalície bola relatívne veľká, pretože ju tvorili pravicové aj ľavicové, konzervatívne aj liberálne strany. V období po voľbách 1998 sa začal formovať aj nový politický subjekt strana Smer. Toto funkčné obdobie môžeme charakterizovať ako medzistupeň resp. ako prechodnú fázu od multipartizmu a „kvázi-dvojblokového“ pluralizmu k štandardizácii politickej scény na umiernený pluralizmus. (Leška, 2013)

Definitívny posun smerom k umiernenému pluralizmu zaznamenávame po voľbách v roku 2002. Hoci ku koncu volebného obdobia sa stranický systém dostal do krízy, ktorú spôsobili koalíčné strany a došlo k rozkolu poslaneckého klubu SDKÚ-DS vystúpením časti poslancov, k rozpadu straníckeho klubu strany ANO a koalícia stratila väčšinovú podporu v parlamente, model umierneného multipartizmu sa zachoval. (Leška, 2013) Potvrdilo to aj voľby v roku 2010.

Tu sa však začína diskusia o tom, či umiernený multipartizmus G. Sartoriho alebo či už zaznamenávame na Slovensku modifikáciu systému a tendenciu formovania straníckeho multipartizmu s dominujúcou stranou v typológii J. Blondelam, pretože strana

Smer-SD získala v roku 2010 takmer 35% hlasov, jej podpora neustále rástla a približovala sa až k hranici 40 %, avšak nepodarilo sa jej zostaviť väčšinovú vládu a strana Smer zostala v opozícii.

Tieto domnienky potvrdili až predčasné voľby v roku 2012, kedy na Slovensku vzniká multipartizmus s dominujúcou stranou podľa J. Blondela. V tomto období by sme mohli hovoriť aj o počiatku multipartizmu s dominujúcou stranou podľa G. Sartoriho. Problém však je, že hlavnou podmienkou tohto modelu je minimálne trojnásobne víťazstvo jednej strany, ktorá dokáže minimálne trikrát po sebe zostaviť jednofarebnú vládu. Ako ukázali posledné marcové voľby, tak táto teória sa nepotvrdila. Preto budeme vychádzať s klasifikácie J. Blondela.

Voľby do NR SR v roku 2012 v rámci súťaživého politického systému posunuli diskusie o typológii slovenského stranického systému do kvalitatívne novej situácie. Bezkonkurenčne najúspešnejším politickým ľavicovým subjektom je od volieb v roku 2002 strana Smer. V Predčasných voľbách v roku 2012 získala 44,4% voličských hlasov, čo jej zaistilo 83 poslaneckých kresiel. Prvýkrát od vzniku SR dosiahla jedna politická strana nadpolovičnú väčšinu kresiel v NR SR, čo jej umožnilo aj zostaviť vládu jednej strany. (Kucharčík, Řádek, 2012)

Situácia po voľbách v marci 2016 je z hľadiska vývoja stranického systému na Slovensku úplne novou dimenziou, ktorá zásadným spôsobom modifikuje politologické úvahy o systéme politickom strán. Na základe vstupu strany M. Kotlebu do parlamentu sa stranický systém silne polarizuje a zväčšuje sa aj ideologická vzdialenosť. Systém multipartizmu s dominantnou stranou (Blondel) sa tak začína narúšať v podmienkach SR a v nasledujúcich rokoch môže smerovať k vzniku polarizovaného multipartizmu (Sartori).

Politika ako mimoriadne dynamická oblasť ľudskej aktivity má obmedzené hranice prognózovania budúcnosti, avšak na základ uvedeného historického vývoja sa dá v strednodobom horizonte očakávať, že stranický systém sa na Slovensku nebude konsolidovať (Kucharčík, Řádek, 2012). Práve naopak, z dôvodu roztrieštenosti pravice, zakladania nových politických strán, štiepenia a pod a z dôvodu etablovania sa antisystémovej krajne pravicovej strany do systému bude systém multistranický, avšak otázkou do budúca ostáva, či bude smerovať k umiernenému alebo k polarizovanému pluralizmu.

Voľby 2016 ako výzva pre slovenskú demokraciu

Vývoj v krajinách EÚ v posledných dvoch desaťročiach spôsobil, že živná pôda pre politický extrémizmus tu nikdy úplne nevysychala. Spoločenská transformácia stredo- a východoeurópskych štátov, ktorú sprevádzal nesúhlas a dokonca aj odpor určitej časti obyvateľstva, následne využitý nacionalistami, problematika etnických a náboženských menšín, problémy súvisiace s integráciou cudzincov, poskytli priestor pre aktivity nacionalistických síl a prispeli k tomu, že nositelia radikálno-nacionalistických odkazov sa cítili stále dostatočne komfortne. (Mesežnikov, 2015)

Ako v iných krajinách, aj na Slovensku existuje súbor spoločenských predpokladov, vytvárajúcich prostredie pre aktivity extrémnej pravice. Konkrétne na Slovensku patria k všeobecným predpokladom najmä faktory spojené s transformáciou spoločnosti a s jej dopadmi na život veľkých skupín obyvateľstva.

Ľuďom, ktorí sa z rôznych dôvodov nedokázali adaptovať na nové sociálne podmienky po páde komunistického režimu a zavedení trhovej ekonomiky, sa môžu návrhy na rýchle a jednoduché riešenia, ponúkané extrémistickými nacionalistickými politikmi, javiť ako hodné sympatie a podpory. Pre extrémistickú politiku existujú na Slovensku aj špecifické predpoklady, vyplývajúce z osobitostí historického vývoja krajiny. Patria k nim tradície autoritárskej nacionalistickej politiky z medzivojnového obdobia a ideové dedičstvo kolaborantského pro-nacistického režimu, ktorý existoval na Slovensku počas druhej svetovej vojny. Multietnické zloženie obyvateľstva krajiny poskytuje nacionalisticky orientovaným silám príležitosť používať tzv. „etnickú“ kartu na mobilizáciu voličov. Dlhodobé problémy súvisiace s postavením rómskej menšiny, najmä v oblastiach, kde Rómovia a Nerómovia žijú v blízkom susedstve, sú živnou pôdou pre protirómske rasistické predsudky, diskriminačné nálady a prax. (Mesežnikov, 2013)

Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že individuálne prejavy jednotlivcov so sklonom k extrémizmu nie sú väčšinou pre celkovú stabilitu a bezpečnosť spoločnosti tak závažné ako skupinové aktivity organizovaných extrémistov. Tie predstavujú reálnu bezpečnostnú hrozbu pre demokratický vývoj v spoločnosti, pre samotné ústavné i štátne orgány a inštitúty, v neposlednom rade však aj pre život, zdravie a majetok osôb. (Koncepcia boja proti..., 2016) Z tohto dôvodu môžeme považovať zvolenie strany M.

Kotlebu do NR SR do parlamentu za zlomový okamih v politickom vývoji slovenskej demokracie.

„Osem percent slovenských voličov svojou podporou vo voľbách legitimizovalo stranu, ktorá je v zásadnom rozpore so všetkým, čo tvorí vnútorné základy a vonkajšie rámce súčasného spoločenského usporiadania krajiny – s liberálno-demokratickým modelom, s existujúcim systémom ochrany ľudských práv, s miestom SR v integrovanej Európe, s bezpečnostnými zárukami poskytovanými naším členstvom v NATO a záväzkami z neho vyplývajúcimi, s protifašistickou štátnou doktrínou, s celkovým odkazom novembra 1989.“ (Mesežnikov, 2016c) Je nutné si uvedomiť, že strana LS-NS s jej 8-percentým volebným ziskom je slabá na to, aby zmenila charakter politického režimu. V parlamente bude ostrakizovaná a jej koaličný potenciál je nulový. Avšak extrémizmu je nebezpečný svojím rozkladným pôsobením na spoločenskú a demokratickú atmosféru, najmä keď získal parlamentnú platformu.

M. Kotleba bol už vo vedení politického subjektu v roku 2005, kedy viedol stranu Slovenská pospolitosť, ktorú v roku 2006 rozpustil Najvyšší súd SR, pretože jej politický program bol v rozpore s Ústavou SR. Týmto aktom sa snaženie M. Kotlebu prepracovať sa do slovenského parlamentu neskončilo. Bývala strana M. Kotlebu stála na troch kritických bodoch:

- náhrada dnešného demokratického systému stavovským štátom
- národný princíp protiústavného charakteru
- existencia paralely medzi programom a činnosťou Pospolitosti a fungovaním HSES počas Slovenského štátu (Prečo súd zakázal..., 2016)

Táto strana pokračovala vo svojej činnosti ako občianske združenie pod názvom Slovenská pospolitosť, ktoré bolo v roku 2008 rozpustené Ministerstvom vnútra SR. Pravicoví extrémisti pred parlamentnými voľbami v roku 2010 ovládli následne Stranu priateľov vína, ktorú neskôr premenovali na Ľudovú stranu Naše Slovensko. (Prečo súd zakázal..., 2016)

Zoskupenie M. Kotlebu naozaj spája v sebe viaceré príznaky ohrozujúce demokraciu ako napríklad odpor voči demokracii a slobode, kritiku „prehnutého“ Západu, otvorený rasizmus a antisemitizmus, antijudaizmus a islamofóbiu, zúrivú homofóbiu, historický revizionizmus, obdiv k Tisovmu vojnovému klérofašistickému štátu a

schvaľovanie jeho totalitných praktík, popieranie resp. schvaľovanie holokaustu, adorovanie nacistických lídrov jednotlivými kandidátmi, kult násilia a hrubej fyzickej sily. NATO je podľa strany LS NS zločineckým paktom a EÚ nepriateľským združením, ktoré chcú Slovákov podmaniť a z ktorých treba vystúpiť. Mesežnikov, 2016b)

Môžeme teda konštatovať, že táto problematika predstavuje vážnu výzvu nie len pre Slovensko, ale aj pre ďalšie európske demokracie, pre strany naľavo a napravo od stredu. Ich primárnou úlohou musí byť nielen odmietnutie akéhokoľvek zahrávania sa s extrémistami, ale predovšetkým aktívny odpor voči prejavom intolerancie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a agresívneho správania voči migrantom čiže voči všetkému, čo vytvára a podporuje podhubie pre extrémistickú politiku.

Záver

Voľby v demokratickej spoločnosti zabezpečujú právoplatné súťaženie medzi politickými stranami a zároveň garantujú striedanie týchto politických subjektov pri moci, aby nedošlo k prevzatíu a ku koncentrácii moci do rúk jedného subjektu. Práve vďaka voľbám môžu občania prejavíť svoju vôľu a uplatniť svoj hlas v procese výberu svojich reprezentantov. Fungujúca demokracia si však vyžaduje volebnú aktivitu ľudí. Podľa Aristotela bol síce štát pôvodne vytvorený na to, aby do istej miery zaistil zachovanie života, ale vznikol za účelom dobrého života. Pri takomto pohľade na zmysel štátu je úlohou volieb spoluvytvárať podmienky na šťastný život človeka. Volebnú aktivitu ľudí dokáže bezpodmienečne ovplyvňovať volebná kampaň.

V súčasných demokratických štátoch sa stáva volebná kampaň dôležitým článkom politického procesu, pretože sa zásadným spôsobom podieľa na tvorbe politickej komunikácie a verejnej mienky. Moderný spôsob vedenia volebných kampaní využíva každú príležitosť exponovať politické strany a straníckych kandidátov v predovšetkým médiách tak, aby ich každý videl, počul a aby sa dostali do povedomia širokej verejnosti. Môžeme konštatovať, že posledné voľby do NR SR priniesli tri zásadné výsledky:

- Zvýšenie počtu politických subjektov v NR SR zo šesť na osem. 5% kvórum prekročili strana Smer-SD, SaS, OĽaNO-Nova, SNS, Kotleba-IŠSNS, Sme rodina-Boris Kollár, Most-Híd a poslednou bola strana #Siet'

- Úspech extrémistickej strany, ktorá získala vo voľbách 8% hlasov a vo svojom zameraní obsahuje viaceré príznaky ohrozujúce demokraciu. Od vzniku SR ide o úplne novú situáciu na politickej scéne, ktorá predstavuje obrovskú výzvu pre slovenskú demokraciu a bude vyžaduje efektívne opatrenia na ochranu demokratických hodnôt
- Náročnosť v otázke zostavovania novej vlády. Vytvorenie koalície s väčšinovou podporou v parlamente bolo zložitým a náročným problémom. Napokon však celý proces prebehol pomerne rýchlo a dva týždne po voľbách na SR vznikla nová vládna koalícia. Novú vládu tak tvorí Smer, SNS, Most-Híd a Siet'.

Literatúra a použité informačné zdroje

DOMIN, M. 2015. Tretia strana a jej volebná kampaň. In *Projustice* [online]. 2015 [cit. 7.4.2016]. Dostupné na internete: <<http://www.projustice.sk/ustavne-pravo/tretia-strana-a-jej-volebna-kampan>>.

FIALA, P., HOLZER, J., STRMISKA, M. 2002. Politické strany ve střední a východní Evropě. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 472 s. ISBN:978-80-210-3036-7.

HEYWOOD, A. 2008. *Politologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 537. ISBN 978-80-7380-115-1.

HOLLÄNDER, P. 2012. *Základy všeobecné státopědy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 430 s. ISBN 978-80-7380-395-7.

HORVÁTH, P. 2004. Voľby a volebné systémy. In: *Slovenská politologická revue*. 2004, roč. 4, č. 4. ISSN 1338-3140.

CHYTILEK, R. 2009. *Volební systémy*. Praha : Portál , 2009. 375 s. ISBN 978-80-7367-548-6.

KLÍMA, K. 2010. *Ústavní právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 768 s. ISBN 8073800004

KLIMA, K. 2011. *Státověda*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 432 s. ISBN 9788073802967.

KLOKOČKA, V. 1991. *Politická reprezentace a volby v demokratických systémech*. Praha: Aleko, 1991. 220 s. ISBN 80-85341-11-5.

Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014, 2016. In *Ministerstvo vnútra SR* [online]. 2016 [cit. 24.4.2016]. Dostupné na internete: <www.minv.sk/?ministerstvo-vnutra&subor=158988>.

KRČMÁRIK, R. 2016. Hodnotenie volebnej kampane: Znudeného voliča prebral Fico s Matovičom [online]. 2016 [cit. 9.4.2016]. Dostupné na internete: <<http://aktualne.atlas.sk/slovensko/politika/hodnotenie-volebnej-kampane-znudeneho-volice-prebral-suboj-fica-matovicom.html>>.

KREJČÍ, O. 2006. *Nová kniha o volbách*. Praha: Professional Publishing, 2006. 481 s. ISBN 80-86946-01-0.

KUBÁT, M. 2003. Vybrané texty ke studiu politologie [online]. 2003 [cit. 1.4.2016]. Dostupné na internete: <http://balcar.wz.cz/vsfs/politologie-vybrane_texty_kubat.pdf>.

KUBÁT, M. 2004a. Volby a volební systémy. In: CABADA, L., KUBÁT, M. In *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 494 s. ISBN 8086432637.

KUBÁT, M. 2004b. Strany a stranické systémy. In: CABADA, L., KUBÁT, M. In *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 494 s. ISBN 8086432637.

KUBÍN, L., VELŠIC, M. 1998. Slovensko a jeho volebné pravidlá. Bratislava: Slovenskej akadémie vied, 1998. 191 s. ISBN 80-224-0552-3.

KUCHARČÍK, R. ŘÁDEK, M. 2012. Politické strany a vývoj stranického systému na Slovensku od roku 1992. In ŠTRAUSS, D. 2012. *Voľby 2012*. Trenčín: Transparentnosť, 2012. 201-228 s. ISBN 978-80-971197-7-5.

KULAŠÍK, P. 2006. *Politické teórie*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006. S. 317. ISBN 80-8083-208-0.

KULAŠÍK, P. 2007. *Politológia*. Hlohovec: Efekt Copy, 2007. 321 s. ISBN 978-80-969820-8-0.

LEŠKA, D. 2013. Hlavné etapy formovania systému politických strán na Slovensku po roku 1989. In SAV [online]. 2013 [cit. 30.4.2016]. Dostupné na internete: <<https://www.sav.sk/journals/uploads/03041249Le%C5%A1ka%20-%20OK.pdf>>.

MALOVÁ, D. 2004. *Parlamentná demokracia. Parlamenty vo svete a na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2004. s. 159. ISBN 80-223-2009-9.

Manuál voliča: Voľby do NR SR, 2012 [online]. 2012 [cit. 26.3.2016]. Dostupné na internete: <http://www.infovolby.sk/index.php?base=data/_pr/manual_parl2012.txt#sec11>.

MESEŽNIKOV, G. 2013. Dopyt po pravicovo-extrémistickej politike: zistenia projektu DEREX [online]. 2013 [cit. 20.4.2016]. Dostupné na internete: <<http://institutpre.blog.sme.sk/c/334853/Dopyt-po-pravicovo-extremistickej-politike-zistenia-projektu-DEREX.html>>.

MESEŽNIKOV, G. 2015. Pravicový extrémizmus v strednej Európe: Nacionalistická politika, utečenecká kríza a výzvy pre demokratov [online]. 2015 [cit. 21.4.2016]. Dostupné na internete: <<https://cz.boell.org/cs/2015/10/23/pravicovy-extremizmus-v-strednej-europe-nacionalisticka-politika-utecenecka-kriza-vyzvy-3>>.

MESEŽNIKOV, G. 2016a. Predvolebné paradoxy slovenska In *KAS* [online]. 2016 [cit. 28.4.2016]. Dostupné na internete: <http://www.kas.de/wf/doc/kas_44383-1522-27-30.pdf?160302141151>.

MESEŽNIKOV, G. 2016b. Slovenské voľby 2016: šok pre slovenskú demokraciu In *IVO* [online]. 2016 [cit. 28.4.2016]. Dostupné na internete: <http://www.ivo.sk/buxus/docs/publicistika/subor/Mesez_22_3_16_boell.org-sk.pdf>.

MESEŽNIKOV, G. 2016c. Vírus extrémizmu a zlomový okamih. In *IVO* [online]. 2016 [cit. 29.4.2016]. Dostupné na internete: <http://www.ivo.sk/buxus/docs/publicistika/subor/Mesez_SME_6_3_16.pdf>.

MEŠTÁNKOVÁ, M. 2014. Volebný systém a kampaň vo voľbách do Európskeho parlamentu [online]. 2003 [cit. 8.4.2016]. Dostupné na internete: <<http://konferencie.fmk.sk/volebny-system-a-kampan-vo-volbach-do-europskeho-parlamentu/>>.

NIKODÝM, D. 2015. Volebné systémy. In *SUB SPECIE AETERNITATIS, Život a dielo profesora Jána Švidroňa*. Bratislava: Ústav štátu a práva SAV, FABER, 2015, s. 274-256. ISBN 978-80-89019-30-4.

NOVOTA, P. 2016. Môj pohľad na parlamentné voľby 2016 [online]. 2016 [cit. 18.4.2016]. Dostupné na internete: <http://www.noveslovo.sk/prispevok-v-blogu/Moj_pohlad_na_parlamentne_volby_2016>.

Parlamentné voľby budú 5. marca 2016 [online]. 2015 [cit. 9.4.2016]. Dostupné na internete: <<http://www.teraz.sk/slovensko/parlamentne-volby-budu-5-marca/165837-clanok.html>>.

POLÁČEK, J. 2016. Komentár Juraja Poláčka: Strana SaS je prekvapením volebnej kampane? [online]. 2016 [cit. 16.4.2016]. Dostupné na internete:

<<http://www.konzervativnyvyber.sk/komentar-juraja-polacka-strana-sas-je-prekvapenim-volebnej-kampane/32105/>>.

POSLUCH, M., CIBULKA, Ľ. 2009. *Štátne právo Slovenskej republiky*. Šamorín: Heuréka, 2009. s. 341. ISBN 978-80-89122-56-1.

PÖTZSCH, H. 2009. Wahlen In *bpb* [online]. 2016 [cit. 24.3.2016]. Dostupné na internete: <<http://www.bpb.de/politik/grundfragen/deutsche-demokratie/39310/wahlen?p=all>>.

Prečo súd zakázal Kotlebovu Slovenskú pospolitosť? [online]. 2016 [cit. 27.4.2016]. Dostupné na internete: <<http://www.teraz.sk/slovensko/sud-zakazal-kotlebovu-slovensku-pospolit/186579-clanok.html>>.

PROROK, V., LISA, A. 2009. *Politologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. s. 223. ISBN 978-80-7380-141-0.

SARTORI, G. 2005. *Strany a stranické systémy*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. 466 s. ISBN 80-7325-062-4.

SLIŠKOVÁ, N. 2016. Analýza: Slovensko vykročilo do chaosu [online]. 2016 [cit. 18.4.2016]. Dostupné na internete: <<http://spravy.pravda.sk/parlamentne-volby-2016/clanok/385844-analyza-slovensko-vykrocilo-do-chaosu/>>.

STUPŇAN, I. 2016a. Kampaň 2016: Zatiaľ pokoj pred búrkou? [online]. 2016 [cit. 10.4.2016]. Dostupné na internete: <<http://spravy.pravda.sk/parlamentne-volby-2016/clanok/380282-kampan-2016-zatial-pokoj-pred-burkou/>>.

STUPŇAN, I. 2016b. Horský: Kampaň ničím neprekvapila [online]. 2016 [cit. 10.4.2016]. Dostupné na internete: <<http://spravy.pravda.sk/parlamentne-volby-2016/clanok/385359-horsky-kampan-nicim-neprekvapila/>>.

SULÍK, R. 2015a. Volebný systém pre voľby do Národnej rady Slovenskej republiky [online]. 2015a [cit. 28.3.2016]. Dostupné na internete: <<http://slovenskapolitika.sulik.sk/volebny-system-pre-volby-do-narodnej-rady-slovenskej-republiky/>>.

SULÍK, R. 2015b. Ako sú volení poslanci do Národnej rady Slovenskej republiky [online]. 2015a [cit. 28.3.2016]. Dostupné na internete: <<http://slovenskapolitika.sulik.sk/ako-su-voleni-poslanci-do-narodnej-rady-slovenskej-republiky/>>.

Štatistický úrad SR [online]. 2016 [cit. 23.4.2016]. Dostupné na internete: <<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2016/sk/>>.

ŠTEFANČÍK, R. 2012. Voľby 2012 v kontexte inštitucionalizácie stranického systému. In ŠTRAUSS, D. 2012. *Voľby 2012*. Trenčín: Transparentnosť, 2012. 201-228 s. ISBN 978-80-971197-7-5.

ŠTRAUSS, D. 2012. Úvod do teórií politických strán. In ŠTRAUSS, D. 2012. *Voľby 2012*. Trenčín: Transparentnosť, 2012. 201-228 s. ISBN 978-80-971197-7-5.

Ústava Slovenskej republiky 1992 [online]. 1992 [cit. 24.4.2016]. Dostupné na internete: <<http://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-460>>.

VOMLELA, L. 2013. *Základy politické vědy*. Opava: Ústav veřejné správy a regionální politiky, fakulta veřejných politik slezská univerzita v Opavě, 2013. 59 s.

WOYKE, W. 2013. *Stichwort Wahlen. Ein Ratgeber für Wähler, Wahlhelfer und Kandidaten*. Wiesbaden: Springer Fachmedien, 2013. 336 s. ISBN 978-3-531-19927-6.

Kontaktné údaje

Mgr. Jozef Luknár, Ph. D. h. c.

Vysoká škola Danubius

Fakulta verejnej politiky a verejnej správy

Richterova 1171

925 21 Sládkovičovo

SLOVENSKÁ REPUBLIKA

MOŽNOSTI SOCIÁLNEJ PRÁCE PRI KOMPLEXNOM RIEŠENÍ PROBLÉMU BEZDOMOVECTVA

The possibilities social work in a complex solution of the issues homelessness

Pavol Paulovič

ABSTRAKT

Práca sa zaoberá problematikou bezdomovectva a možnosťami sociálnej pomoci prostredníctvom sociálnej práce. Cieľom práce bolo bližšie spoznať životnú situáciu ľudí bez domova a odhaliť príčiny vysokého počtu bezdomovcov. Práca poukazuje na príčiny bezdomovectva, medzi ktoré patrí predovšetkým vysoká nezamestnanosť v určitých regiónoch Slovenska, v dôsledku čoho dochádza k zníženiu ekonomickej úrovne väčšiny obyvateľstva, k postupnej rezignácii nájsť si prácu, k rastúcej chudobe až biede, strate domova a následne k životu na ulici a sociálnemu vylúčeniu. V práci je zdôraznená úloha sociálnej práce ako pomáhajúcej profesie. Sociálne služby, ktoré vykonávajú sociálni pracovníci sú záchrannou sieťou pre ľudí bez domova. Terénni sociálni pracovníci poskytujú sociálne poradenstvo a sociálne služby priamo v teréne – v prirodzenom prostredí bezdomovcov. Práca zdôrazňuje hodnotu ľudskej osobnosti aj v neľudských podmienkach chudoby.

Kľúčové slová

Bezdomovectvo, sociálny problém, chudoba, sociálna práca, sociálne služby

ABSTRACT

Refers the issue of homelessness and the possibilities of social assistance through social work. The object of thesis was to get to know the living situation of homeless people

and uncover the causes of the high number of homeless people. Thesis points out the causes of homelessness, most notably high unemployment in some regions of Slovakia, the consequent reduction in economic standards of the majority of the population, the gradual resignation to find a job, the growing poverty and misery, loss of home and subsequently to life on the street and to social exclusion. Thesis highlights the role of social work as helping profession. Social services carried out by social workers are as a safety net for homeless people. Field social workers provide social counselling and social services directly in the field – in a natural environment homeless. The thesis highlights the value of the human personality even in inhuman conditions of poverty.

Key words

Homelessness, social problem, poverty, social work, social services

Bezdomovectvo je problémom každej spoločnosti – viac alebo menej rozvinutej. Ľudia bez domova žijúci na okraji spoločnosti sú viditeľným znakom nesprávnej politiky štátu alebo vlastného zlyhania. V našej spoločnosti sa bezdomovcami stavajú ľudia predovšetkým z dôvodu vysokej nezamestnanosti a nedostatku príjmov. Bezdomovec je človek, ktorý nemá zabezpečené ani základné životné podmienky a potreby, ktoré má každý človek v demokratickej spoločnosti zaručené, a to jedno teplé jedlo za deň, ošatenie a prístrešie. Príčinou bezdomovectva je dlhodobá nezamestnanosť, strata príjmu, úpadok morálnych hodnôt, rôzne závislosti, sociálna izolácia a sociálne vylúčenie. Zníženie sebaúcty vedie človeka preč od ľudí, od spoločnosti, rodiny a priateľov.

Motiváciou pre napísanie tejto témy nám bolo každodenné stretávanie sa s ľuďmi bez domova v uliciach nášho mesta a náš záujem o ich existenciu a príbeh ich života.

Cieľom našej bakalárskej práce bolo bližšie spoznať životnú situáciu ľudí bez domova, odhaliť príčiny vysokého počtu bezdomovcov a poukázať na dôležitosť sociálnej práce pri poskytovaní sociálnych služieb ľuďom bez domova.

Práca je teoretická a je rozdelená do troch kapitol. V prvej kapitole sa venujeme problematike bezdomovectva ako sociálnemu problému spoločnosti, charakterizujeme cieľovú skupinu, skúmame príčiny bezdomovectva prostredníctvom teoretických poznatkov mnohých odborníkov, ktorí v tejto oblasti pracujú veľa rokov a rozoberáme dôsledky bezdomovectva. Druhá kapitola poukazuje na negatívny vývoj chudoby a sociálneho vylúčenia v 3. tisícročí aj vo vyspelých štátoch s vyspelou ekonomikou. Tretia kapitola zdôrazňuje dôležitosť sociálnej práce pre ľudí bez domova prostredníctvom sociálnych služieb.

V práci sme využívali odbornú literatúru významných autorov, ktorí sa veľa rokov zaoberajú problematikou bezdomovectva v našej spoločnosti nielen po teoretickej stránke, ale predovšetkým v praxi. Do pozornosti čitateľov odporúčame týchto autorov: Kozoň, Haburajová-Ilavská, Baková, Gažiková, Hardy, Matoušek, Levická, Mátel, Janechová, Roman, Kasanová, Tomka a ďalší. Práca je určená nielen pre študentov sociálnej práce, ale aj pre študentov ďalších pomáhajúcich profesií, ktoré sa zaoberajú pomocou ľuďom bez domova, ľuďom na okraji spoločnosti, vylúčeným z jej života.

BEZDOMOVECTVO AKO SOCIÁLNY PROBLÉM SPOLOČNOSTI

„V stave sociálnej a ekonomickej núdze je jedinec pod systematickým tlakom. Nemôže využívať svoju tvorivosť ducha, ak mu spoločenstvo tú možnosť nedá, hoci sa vie, že zdroje má. Ak časť z týchto zdrojov ich jednoducho, často pod spoločenským tlakom, prerozdelí, tieto sa upotrebia bez spätnej väzby, zmierni sa len sociálne napätie. Tak tvorivosť jedincov zostane nedotknutá, bez spoluúčasti, prehľbuje sa amorálnosť spôsobu života, či nedôstojne strádanie života. Spoločnosť vie vytvárať ekonomickú hodnotu a preto je zodpovedná za sociálnu a ekonomickú núdzu. Ak tak nerobí, je zodpovedná za amorálnosť a stáva sa amorálnou“ (Kozoň In Hejdiš, Kozoň 2009, s. 53-54).

Stotožňujeme sa so slovami Kozoňa, významného slovenského psychoterapeuta a univerzitného pedagóga, pretože presne vystihujú situáciu bezdomovectva a človeka bez domova, ktorý nemôže využívať tvorivosť ducha, pretože mu to spoločnosť neumožňuje. Jeho život je nedôstojný, žije v sociálnej a ekonomickej núdzi, za ktorú je zodpovedná spoločnosť, nie človek ako článok spoločnosti a spoločnosť sa takýmto jednaním správa k jedincovi amorálne.

Bezdomovectvo ako sociálny problém, ktorý bolo potrebné riešiť, sa u nás prvýkrát verejne začalo objavovať v 90-tych rokoch 20. storočia po páde železnej opony, keď dochádzalo k zániku mnohých výrobných podnikov. Transformáciou národného hospodárstva na trhovú ekonomiku došlo k likvidácii neefektívnych firiem a veľa ľudí ostalo bez práce. Do spoločnosti prenikli negatívne javy ako závislosť na drogách, nezamestnanosť, rozpad rodín, zvýšila sa kriminalita mladistvých a v neposlednom rade sa na uliciach začali objavovať sociálne vylúčené osoby – bezdomovci – ľudia bez príjmu a bez domova.

„Fenoménu bezdomovstva je celosvetovým problémom, s ktorým sa snaží vyrovnávať aj naša krajina. Napriek tomu, že bezdomovci u nás existovali už aj v minulosti, tento problém sa začal výraznejšie prejavovať až po roku 1989 a bolo to spôsobené radikálnymi zmenami v našej spoločnosti. Bezdomovci tvoria špecifickú skupinu obyvateľstva a tým, že nie sú prispôsobiví požiadavkám majoritného spoločenstva, bezdomovstvo sa stáva sociálnym problémom celej našej spoločnosti“ (Ružička In Šlosár 2009, s. 164).

Stotožňujeme sa konštatovaním Ružičku, že bezdomovectvo existovalo aj v socialistických štátoch, ale ako skrytý fenomén. Pre ľudí bez domova sa vytvárali ubytovne, ktoré boli ľahko dostupné pre každého občana, aj pre občana s nízkymi príjmami. Aj v

socializme existovalo veľa ľudí, ktorí neboli vlastními žiadnych nehnuteľností a prechádzali z ubytovní do ubytovní, kde žili v podnájme v bytoch, ktorých vlastníkom bol štát. Po páde železnej opony tieto budovy boli buď sprivatizované alebo chátrali a opäť sa stali útlkom pre ľudí bez domova, tentokrát už bez platenia nájmu. Vyjadrujú sa k tomu Baková a Haburajová-Ilavská.

Počas totalitného režimu sa štát snažil riešiť problém bezdomovectva vytvorením robotníckych ubytovní a inými sociálnymi službami. Predovšetkým vo veľkomestách desaťtisíce ľudí bývalo v ubytovniach a zariadeniach pre robotníkov. Táto stredná vrstva spoločnosti pracovala ako lacná pracovná sila na veľkých štátnych investíciách. Koncom 90-tych rokov došlo v strednej a východnej Európe k zmene režimu, zrušili sa malé neefektívne podniky a vo veľkom počte sa dostali na ulicu ľudia, ktorí už prišli o svoje vidiecke korene, pričom neexistoval sociálny systém, ktorý by týmto bezdomovcom pomohol (Baková, Haburajová-Ilavská In Máteľ, Roman, Janechová 2012).

Bezdomovectvo je vo väčšine prípadov dôsledkom viacerých sociálnych udalostí, ktoré na seba vzájomne nadväzujú. Či už je to nižšie vzdelanie, z toho plynúci nízky príjem, zlý zdravotný stav, alebo neschopnosť splácať nájom. Štátne organizácie nemajú prostriedky ani možnosti ako problematiku bezdomovectva zvládnuť. Ako výhodnejší sa javí tretí sektor – neziskové organizácie, tie sú však závislé od príjmu zo štátneho rozpočtu a darov, aby mohli sociálne služby poskytovať v celom rozsahu. Tu sa javí nutnosť zmeniť celkový pohľad na ľudí bez domova (Haurajová-Ilavská et al., 2015).

Bezdomovectvo sa stáva sociálnym problémom celej spoločnosti so všetkými negatívnymi dopadmi na jedinca, rodinu, komunitu aj spoločnosť.

Ondrušová et al. (2009) pod pojmom sociálny problém vníma nezamestnanosť, bezdomovstvo, chudobu, sociálne problémy rodiny a sociálne problémy v rómskych komunitách. Sociálne problémy je potrebné bezodkladne riešiť, pretože ich prehĺbovanie odráža negatívny a nežiaduci patologický stav spoločnosti. Sociálna práca je pomáhajúcou profesiou, ktorá je profesionálne pripravená na riešenie negatívnych javov v spoločnosti. Sociálna práca definuje sociálny problém, rieši ho, volí určité stratégie a určuje inštitúcie, ktoré budú konkrétne sociálne opatrenia realizovať. Status sociálneho problému je daný nutnosťou riešenia, obyčajne prostriedkami vonkajšieho inštitucionálneho zásahu – výchovného, zdravotníckeho, politického, hygienického a iného. Podľa Strieženca (In Ondrušová et al. 2009) sa v spoločnosti ťažko určujú hranice, ktoré vymedzujú sociálny problém a stav sociálneho klienta, ktorý si vyžaduje nielen sociálne, ale aj politické

intervencie vyvodzované z podmienok jednotlivých spoločenských vrstiev. Štát zasahuje do rodinnej, náboženskej alebo individuálnej roviny občana, čo predtým nebolo také viditeľné. Jedným zo súčasných príkladov takéhoto zásahu je zostrujúca sa diskriminácia najrôznejších vekových, sociálnych a etnických skupín a spôsoby ich riešenia pomocou štátnej intervencie, častokrát presahujúcej hranice nediskriminácie.

Podľa Tordovej (In Kadlečík 2013) na Slovensku v minulosti prevládala tendencia dodržiavať prísny režim v zariadeniach pre bezdomovcov, a tak sa stalo, že tieto útulky zívali prázdnotou, zatiaľ čo stovky bezdomovcov mrzli na ulici. Túto prax bolo potrebné zmeniť a terénni pracovníci boli školení pomáhať ľuďom bez domova v konkrétnej situácii, rešpektujúc ich právo na životnú situáciu, ktorú si zvolili.

V nasledujúcich podkapitolách charakterizujeme cieľovú skupinu, to jest bezdomovcov a poukážeme na príčiny a dôsledky bezdomovectva.

Charakteristika cieľovej skupiny

„Bezdomovcom môže byť ktokoľvek. Muž, žena, dieťa, celé rodiny, mladý, starý, chorý, zdravý, zamestnaný, nezamestnaný, závislý alebo abstinent, bývalý väzeň, týraná žena či mladík z detského domova. Jednotný opis neexistuje. Táto skupina zahŕňa tak žobráka a povalujúceho sa opilca, ako aj predavača Nota bene či slušne upravených pánov a panie. Najčastejšie sa s nimi stretávame ako s neupravenými, veľmi zle vyzerajúcimi a páchnucimi ľuďmi, ktorí sú navlečení v mnohých vrstvách oblečenia z kontajnera“ (Beňová 2008, s. 10).

Prvé najpoužívanéjšie členenie bezdomovectva urobili manželia Hradeckí, ktorí rozdelili bezdomovectvo do troch základných skupín alebo vymedzení, podľa toho, ako je bezdomovectvo vnímané svojím sociálnym okolím:

- **zjavné bezdomovectvo** – tvoria osoby, ktoré žijú na uliciach, na staniciach a inde, využívajú rôzne sociálne služby pre ľudí bez domova a stotožňujú sa s postavením osoby na ulici;
- **skryté bezdomovectvo** – je tvorené dvoma podskupinami ľudí bez domova – prvou podskupinou sú osoby, ktoré nevyhľadávajú sociálne služby, žijú v kontajneroch, lesoch a podobne. Stránia sa spoločnosti. Druhú podskupinu naopak predstavujú osoby, ktoré síce nemajú možnosť trvalého bývania, ale vďaka svojmu pravidelnému príjmu využívajú rôzne dočasné ubytovanie. Za bezdomovcov sa sami nepovažujú a systém sociálnych služieb tiež väčšinou nevyužívajú;

- **potenciálne bezdomovectvo** – zahŕňa pomerne širokú skupinu osôb, ktoré sú ohrozené sociálnym vylúčením, či už napríklad kvôli nepriaznivému bývaniu (nechránené nájomné bývanie, domy určené na asanáciu) alebo pre nízke príjmy, ktoré umožňujú týmto ľuďom (a niekedy i celým rodinám) žiť len na hranici životného minima. V prípade nejakej závažnej udalosti, ako je strata zamestnania či rozpad rodiny, sa osoby z tejto skupiny najčastejšie stávajú zjavnými bezdomovci (Haburajová-Ilavská et al. 2015).

Ten, komu je označenie „bezdomovec“ prisúdené, je v ponímaní bežného človeka neupravený žobrák, lajdák, tulák, spiaci niekde na ulici v škatuliach či na stanicích, v podchodoch, kdekoľvek, kde sa dá prenocovať. Často sa o nich myslí, akí sú „neestetickí“ a mnohokrát k nim okoloídúci ľudia hneď zaujmú negatívny postoj. Iba málokto si slovo bezdomovec spojí napríklad s mladými rodinami, ktoré v dôsledku zlej ekonomickej a bytovej politiky štátu nemajú byt a zo skromného finančného príjmu ani žiadnu šancu kúpiť si ho v budúcnosti. Bezdomovcami nie sú len vyberači kontajnerov, zberači fliaš, papierov a železa, ale aj mnohí slušne vyzerajúci ľudia, ktorí sa ocitli bez domova z najrôznejších dôvodov, ktoré si nezavinili oni sami (Ondrušová 2009).

„Sociálne nevylúčený človek sa len ťažko priblíži tomu, čo prežíva človek bez domova, čím trpí, s čím sa stretáva a v čom žije. I keď je nejaký výskum vykonaný, tak je validný skôr len pre danú lokalitu alebo na konkrétného jedinca, než aby ho bolo možné zovšeobecniť na celý jav bezdomovectva. Bezdomovectvo, ktoré má rôzne obmeny a formy, pozná ľudstvo už od stáročia. V minulosti to boli rôzni tuláci a čudáci, ktorí žili na ulici bez akéhokoľvek zázemia, nemali priateľov, nemali rodinu“ (Haburajová-Ilavská et al. 2015, s. 7).

Sprievodným znakom alebo javom ľudí bez domova je absolútna chudoba až bieda, do ktorej sa človek dostane spojením viacerých negatívnych okolností v jeho živote, najčastejšie nezamestnanosťou a nízkymi alebo žiadnymi príjmami.

Kasanová a Tomka (In Hardy et al., s. 250) citujú Ondrejkooviča, ktorý sa vyjadruje k absolútnej chudobe takto: *„Absolútna chudoba je stav, ktorý sa vyznačuje výraznou depriváciou základných ľudských potrieb, vrátane jedla, bezpečnej pitnej vody, hygienických zariadení, zdravia, bývania, vzdelania, informácií. To závisí nielen od príjmu, ale aj od prístupu k sociálnym službám“*.

Laca (In Gállová, Berki, Szolnok 2015) tvrdí, že nezamestnanosť je komplikovaným sociálnym problémom a v súčasnej dobe neodvratnou súčasťou života. Je sociálnou udalosťou, ktorá popiera ľudskú osobnosť v spoločnosti, pretože prioritou štátu sa stáva

ekonomika a trhové hospodárstvo bez zohľadnenia potrieb človeka. Nezamestnanosť plodí chudobu, preto nezamestnanosť a chudoba sú spoločenské javy, ktoré patria v 21. storočí medzi kľúčové a ľudí najviac ohrozujúce sociálne udalosti, avšak všetky jednoznačne vychádzajú z „nedostatku čohosi“, čo je dôležité pre existenciu človeka. Chudoba je poväčšine definovaná ako nedostatok zdrojov na uspokojenie základných potrieb, najmä čo sa týka stravy, oblečenia, bývania.

Podľa FEANTSY (Európska federácia národných združení pracujúcich s bezdomovcami) – je v medzinárodnom meradle uznávanou definíciou bezdomovectva: „*Absencia vlastného, trvalého a primeraného obydlija. Bezdomovci sú ľudia, ktorí nie sú schopní získať vlastné, trvalé a primerané obydlie, alebo nie sú schopní takéto obydlie si udržať kvôli nedostatku finančných prostriedkov, alebo iným sociálnym bariéram*“. Podľa novej definície FEANTSY sú bezdomovcami i osoby, ktorých bývanie je neadekvátne voči minimálnym štandardom v danej krajine (Haburajová-Ilavská et al. 2015, s. 12).

Kasanová a Tomka (In Hardy et al. 2012) využívajú na popis bezdomovectva a ľudí bez domova špecifické faktory – takzvané biografické determinanty, ktoré zdôrazňuje Moser. Patria medzi ne:

- **Voluntarizmus** – mnohí vnímajú bezdomovectvo ako druh životného štýlu, ktorý si jednotlivec slobodne volí. A keďže ľudia majú takmer v každej situácii možnosť výberu, tak aj bezdomovci sú zodpovední za situáciu, do ktorej sa dostali. Tento postoj je podľa Snowa a Andersona typický pre nezainteresované osoby a politických aktérov;
- **Defekty a patológie** – bezdomovci sú osoby, ktoré z funkcionálneho hľadiska trpia jednými alebo viacerými defektmi. V minulosti boli bezdomovci vnímaní ako nedostatočne socializovaní jednotlivci, ktorí sa utiahli pred pravidlami širšej spoločnosti. V súčasnosti sa spomedzi jednotlivých patológií zdôrazňujú najmä psychické poruchy, drogová závislosť, alkoholizmus, kriminalita. Primárnym argumentom je, že jednotlivec trpiaci aspoň jednou z uvedených patológií je náchylnejší stať sa bezdomovcom, pretože je najmenej schopný orientovať sa na trhu práce, respektíve na trhu nehnuteľností, využívať systém sociálneho zabezpečenia, či získať podporu od rodiny, príbuzných a priateľov;
- **Nedostatok podpory zo strany rodiny** – podľa prieskumu, ktorý realizovali uvedení autori, uviedli dve tretiny opýtaných bezdomovcov ako dôvod svojho stavu problémy v rodine.

„Bezdomovci tvoria veľmi rôznorodú skupinu. Každý z nich sa líši osobnosťou, osobitnými problémami či už v správaní, v spôsobe života, v spôsobe bývania. Čo ich spája je strata domova. Pojem ‚domov‘ nie je len príbytok, v ktorom bývame, ale je to priestor psychosociálny, v ktorom majú jednotlivci možnosť zažívať pocity istoty a bezpečia, miesto kontaktu s najbližšími ľuďmi“ (Horák In Haburajová_Ilavská 2015, s.13).

Podľa Beňovej (2008) medzi slabé a najzávažnejšie stránky ľudí bez domova patrí:

- sociálne vylúčenie – absencia zapojenia sa do plnohodnotného života spoločnosti a absencia blízkych sociálnych väzieb s rodinou a priateľmi,
- návyk na životný štýl na ulici,
- slabá sebadôvera a vôľa prekonávať prekážky,
- úzky repertoár riešenia konfliktných situácií – agresia, agresivita, únik, dlhodobá psychická frustrácia a stres,
- strach a neschopnosť komunikovať s úradmi a inštitúciami,
- neadekvátne vzdelanie či prax, ktoré nezodpovedajú požiadavkám trhu práce,
- nepostačujúci príjem, ktorý neumožňuje hradiť ani to najnižšie ubytovanie,
- v prípade zamestnania sa, neskoršie problémy s udržaním sa na trhu práce a opätovný návrat na ulicu.

Podľa nášho názoru medzi ľuďmi bez domova existujú aj takí, ktorí sa na ulicu dostali nie vlastným pričinením. Napríklad požičali si peniaze od nebankovej spoločnosti, poctivo splácali úver niekoľko rokov a zrazu prišli o prácu a nebolo z čoho zaplatiť mesačnú splátku. Všetci poznáme nekalé praktiky nebankových subjektov, ktoré mnohých ľudí protizákonným spôsobom a úžerou obrali o ich prístrešie.

Tu možno spomenúť rozdelenie Haburajovej-Ilavskej (In Baková, Gažíková 2015), ktorá vychádza z analýz fenoménu bezdomovectva a poukazuje na priradenie do skupín dobrovoľného a nedobrovoľného bezdomovectva. V odbornej literatúre sa táto typológia nenachádza a nie je definovaná. Spomínané delenie sa používa väčšinou na účely štatistík a šetrenia pre obce, mestá a organizácie. Kalenská uvádza, že príčin vzniku bezdomovectva je celý rad. Mnohí bezdomovci sú na ulici dobrovoľne. Stali sa z nich akísi tuláci, ktorým tento spôsob života vyhovuje. Nemusia chodiť do práce a nič sa od nich nevyžaduje. Nemajú žiadne ciele, nechcú nič dosiahnuť a mnohokrát nemajú ani žiadnu rodinu, na ktorej by im záležalo. Druhú časť bezdomovcov tvoria ľudia, ktorí prežívajú na ulici nedobrovoľne, pretože nezvládli nejakú životnú krízu a stali sa z nich životní stroskotanci. S pomocou iných ľudí majú najväčšiu nádej sa z bludného kruhu vymaniť. Často sa však stáva, že prepadnú

závislosti na alkohole či drogách, čo následne ich návrat do bežného života značne skomplikuje.

Príčiny bezdomovectva

Medzi objektívne príčiny vzniku bezdomovectva, ktoré spôsobuje štát nesprávnou sociálnou politikou patrí aj nízka ekonomická úroveň viacdenných rodín, ktorá je sprevádzaná nízkymi príjmami, chudobou, neznalosťou zákona a predpisov, ktoré umožňujú poberať sociálne štátne dávky. Dôsledkom tejto neznalosti je sociálne vylúčenie zo spoločnosti a izolácia členov rodiny. V mnohých prípadoch u sociálne slabších vrstiev je veľkou bariérou nízka schopnosť komunikácie, stavy úzkosti z cudzieho prostredia – navštíviť inštitúciu je pre takého jedinca nočnou morou. Ak nie je v blízkosti týchto ľudí sociálny pracovník, ktorý im poskytne sociálne poradenstvo a neusmerní ich, na ktoré inštitúcie sa môžu obrátiť a požiadať o sociálnu pomoc, potom sa títo ľudia stávajú obeťou zlyhania štátu, ktorého povinnosťou by malo byť postarať sa o chudobných.

Medzi hlavné príčiny vzniku bezdomovectva vo väčšine krajín patrí finančne nedostupné bývanie alebo celková strata bývania, strata zamestnania, zadlženosť, rozchod alebo rozvod partnerov, psychické ochorenie, osamelosť, smrť blízkej osoby, staroba, prepustenie z výkonu trestu, rôzne závislosti – alkoholizmus, drogy a iné. Matoušek vidí príčiny bezdomovectva ako následok rozpadu rodiny, vysokej a dlhodobej nezamestnanosti jedného alebo viacerých členov rodiny, alkoholizmu, duševnej poruchy, somatického ochorenia, alebo následok nezvládnutia prechodu z inštitučného prostredia, akým je napríklad detský domov, výchovný ústav, väznica, do prostredia neústavného (Baková In Baková, Gažiková 2015).

Istá časť odborníkov tvrdí, že bezdomovstvo je zapríčinené v dôsledku nedostatočných schopností konkrétneho človeka. Podľa ich názoru si človek za svoje bezdomovstvo môže sám a nesie plnú zodpovednosť za situáciu, v ktorej sa nachádza. Na druhej strane stojí pohľad štrukturálny, ktorý príčiny bezdomovstva vidí v širších sociálnych a ekonomických procesoch a zmenách, ktoré ovplyvňujú spoločnosť ako celok. Ani jedno vysvetlenie nedáva nádej, že by tento jav zo spoločnosti niekedy vymizol, pretože vždy tu budeme mať nekompetentných jedincov a vždy bude spoločnosť prechádzať ekonomickými a spoločenskými procesmi tak, že sa to odrazí na určitej vrstve spoločnosti (Ružička In Šlosár 2009).

Bezdomovectvo sa stalo sociálnym problémom v postkomunistických krajinách aj v dôsledku vynútenej sociálnej situácie akou je napríklad vysoká nezamestnanosť v niektorých regiónoch Slovenska, tlak okolia a sociálneho prostredia na jednotlivca. V dobe pred revolúciou problém bezdomovectva verejne prakticky neexistoval, pretože nebola nezamestnanosť. Sociálna problematika v postkomunistických štátoch sa postupne začína podobat situácii v rozvinutých európskych krajinách. Pri vytváraní legislatívy je potrebné učiť sa od iných štátov. Vývoj v sociálnych službách v USA i v Európe ukázal, že na prebiehajúce zmeny v sociálnej oblasti najrýchlejšie reagujú mimovládne organizácie, takzvané neziskové organizácie. Vo Veľkej Británii sú sociálne služby poskytované prakticky úplne neštátnymi inštitúciami. Služby, ktoré štát garantuje, od týchto inštitúcií „nakupuje“. Výhodou tretieho sektora je predovšetkým možnosť pružnej reakcie na zmeny v potrebách klienta sociálnych služieb. Dobrá spolupráca a dobrý systém garancie kvality neštátnych služieb a podpora rôznymi formami financovania vedú k poskytovaniu kvalitnejších služieb a vyššej efektívnosti (Matoušek et al. 2008).

Bezdomovcami sa podľa výskumov Mosera stávajú ľudia spadajúci do nasledujúcich kategórií:

- **„postihnutí“ ľudia** sú pre svoje rodiny vyčerpávajúci, keďže ich prítomnosť je finančnou i ľudskou záťažou;
- **nefunkčné rodiny** – rodinná situácia mnohých bezdomovcov je natoľko disfunkčná a ťažko znesiteľná, že uprednostnia hľadanie úkrytu na ulici;
- **nedostatok podpory zo strany rodiny** – podpora nechýba preto, že im bola odoprená, ale preto, že nikdy ani neexistovala. Nemali nikoho, o koho by sa mohli oprieť. Mnohí bezdomovci sa na ulici ocitli preto, že nemajú k dispozícii podpornú sieť zo strany rodiny, ktorú by mohli využiť v prípade, že sa stanú obeťami jednej alebo viacerých štrukturálnych síl, či iných nešťastných okolností;
- **nešťastie** – ako počiatočný alebo konečný impulz (Kasanová, Tomka In Hardy et al. 2012).

Nezamestnanosť počas totalitného socialistického režimu nebola, pretože bola prezamestnanosť, čo sa jasne ukázalo po zamatovej revolúcii a krachu mnohých neefektívnych podnikov. Rovnako krachuje spolupráca tretieho sektora so štátom. Podporované a zvýhodňované sú štátne subjekty, ktoré poskytujú sociálne služby a naopak nešťátne subjekty sú očividne diskriminované. Tretí sektor, ktorý poskytuje sociálne služby

pre ľudí bez domova, domovy na pol ceste, útulky, zariadenia núdzového bývania a podobne, je dlhodobý nedeceňovaný a nepodporovaný štátom, čo sa prejavuje na veľmi nízkej životnej úrovni mnohých klientov sociálnej práce a rovnako sa táto diskriminácia tretieho sektora odráža na celej spoločnosti – zvýšená kriminalita mladistvých predovšetkým na senioroch, ktorí sú vo svojom veku zraniteľnejší a nijako nechránení štátom.

Analýzou fenoménu bezdomovectva možno konštatovať, že tak z hľadiska jeho genézy a charakteru, ako aj šancí na vymanenie sa z tohto stavu, zohrávajú dôležitú úlohu spoločenské vzťahy. To, s kým sa daný jednotlivec stretáva, ovplyvňuje jeho úspechy, bezpečie a celkovú spokojnosť. Normálne siete spoločenských vzťahov znamenajú bezpečie a prispievajú k duševnému zdraviu a zachovaniu pocitu celkovej pohody jednotlivca a taktiež ponúkajú veľký počet materiálnych zdrojov, čo v mnohých prípadoch pomôže človeku prekonať krízovú situáciu. Zánik takýchto podporných sietí v kombinácii s dlhodobou chudobou a osobnými problémami zvyšuje pravdepodobnosť, a v mnohých prípadoch je príčinou toho, že sa jednotlivec stane bezdomovcom. Bezdomovectvo bráni trvalej komunikácii so známymi a priateľmi. Ľudia sa stávajú bezdomovcami, pretože nevenujú dostatočnú pozornosť udržiavaniu svojich spoločenských vzťahov, a tak sa im nedostáva normálnej inštrumentálnej a expresívnej pomoci v krízových situáciách. Prítomnosť spoločenských vzťahov je nevyhnutná pre existenciu jednotlivca v rodine aj v spoločnosti (Kasanová, Tomka In Hardy et al. 2012).

Príčinami bezdomovectva sú vo väčšine prípadov problémy, s ktorými sa počas svojho života stretávame všetci, ale nie každý ich vie zvládnuť. Medzi takéto problémy patrí napríklad nedostatok finančných prostriedkov a nezamestnanosť jedného alebo viacerých členov rodiny.

Dôsledky bezdomovectva

Dôsledkom bezdomovectva môže byť nárast psychologického ochorenia sprevádzaného depresiami až samovražednými prejavmi. Sebahodnotenie a sebaúcta ľudí bez domova je na veľmi nízkej úrovni, pretože si uvedomujú svoje zlyhanie a nevedia sa dostať zo začarovaného kruhu, ktorý ich posunul až na okraj spoločnosti. Bezdomovectvo má negatívny vplyv aj na emocionálne prežívanie. Skrýva sa za ním množstvo príčin a negatívnych dôsledkov, ktoré jedinec prinútili opustiť rodinu, zostať na ulici, stratiť sociálny kontakt s priateľmi, známymi a kolegami.

„Úcta je základom morálneho princípu, ktorá dáva priestor pre prirodzený rozvoj osobnosti jedinca a spoločnosti. Poskytuje včasne vedomú odpoveď ako a prečo žiť“ (Kozoň In Hejdiš, Kozoň, s. 54).

Bezdomovec už nemá úctu ani voči sebe ani voči svojmu okoliu, ani voči spoločnosti. Dostáva sa do stavu apatie, z ktorej nevidí východisko.

Nie každý sa stane bezdomovcom či žobrákom vlastnou vinou a nie každý si naopak urobí z tejto pozície zárobkovo výhodnú činnosť (Pavelková In Lukáč, Frk 2010).

Stotožňujeme sa s názorom Holováčovej (2013), ktorá tvrdí, že cieľom rozvoja demokratickej spoločnosti by malo byť rovnaké poskytovanie šanci a príležitostí pre každého jedinca. Pre mnohých ľudí je však táto šanca obmedzená, čoho dôsledkom sú rôzne deprivácie jedinca, či dokonca sociálne vylúčenie z bežného života spoločnosti, ktoré spôsobuje až postih ľudského života. Bezdomovectvo je bezpochyby zložitým spoločenským problémom, na ktorého vzniku a vývoji sa podieľa mnoho faktorov. V zásade sa tieto faktory delia na objektívne a subjektívne. Zatiaľ čo objektívne príčiny bezdomovectva sú pripisované politike štátu a bezdomovec je ich obeťou, subjektívne príčiny poukazujú na nepriaznivé vlastnosti jedinca, neschopnosť riešiť si svoje problémy svojpomocne, čo ho napokon dostane na ulicu.

Podľa Draganovej (In Šlosár 2009) medzi najčastejšie problémy, s ktorými sa bezdomovec stretáva, patria:

- nedostatok kvalitnej stravy, nedostatočná hygiena, prespávanie na ulici, zanedbávanie zdravotnej starostlivosti – tieto problémy vedú k vzniku takzvaných sociálnych chorôb ako sú TBC, AIDS, infekčné ochorenia a iné;
- postavenie na okraji spoločnosti, ktoré prehlbuje depresívne a samovražedné tendencie, tiež môže napomáhať rozvoju psychického ochorenia a sociálnej izolácii;
- negatívny postoj spoločnosti k bezdomovcom vplýva na stratu sociálnych návykov a u niektorých aj na stratu sebavedomia, čo môže vyústiť do byrofóbie – chorobného strachu jednat' s úradmi, inštitúciami. Dlhodobosť pobytu na ulici negatívne vplýva na schopnosť človeka vrátiť sa do „normálneho života“;
- neschopnosť alebo nemožnosť zamestnať sa, a to z viacerých dôvodov – strata alebo krádež dokladov, neexistujúca adresa bydliska, zlý zovňajšok, strata schopnosti pracovať, nedostatočné vzdelanie, záznam v registri trestov;
- sociálne deviácie – prostitúcia, užívanie drog, alkoholu, kriminalita.

Psychické, sociálne a ďalšie dôsledky bezdomovectva

Medzi *psychické dôsledky* bezdomovectva patria predovšetkým psychické ochorenia spôsobené emocionálnou depriváciou či sociálnou izoláciou. Ľudia bez domova často trpia depersonalizáciou, čo znamená stratou vlastnej identity, pocitom úzkosti, že sa odlišujú od ostatných, pocitom neskutočnosť, dojmom, že sa cítia absolútne odcudzenými od ostatných ľudí – všetko sa im javí ako nereálne a zvláštne. Bezdomovci často podliehajú apatii, emocionálnej prázdnote, zlyhávajú ich komunikačné schopnosti, majú problémy s organizáciou vlastných myšlienok a prenasleduje ich neustály pocit prázdnoty. Ku psychickým dôsledkom a k deprivácii možno zaradiť aj strach zo zlyhania na verejnosti, dlhodobú frustráciu. Všetky tieto pocity sú dôsledkom dlhodobého nedostatočného uspokojovania základných telesných a psychických potrieb. Emocionálna deprivácia u bezdomovcov a všeobecne ľudskej bytosti nastáva vtedy, ak chýbajú podnety na prejavy citov, pocitov, chýba rodičovská láska, nežnosť, objatia, súdržnosť blízkeho človeka.

Sociálne dôsledky sú spôsobené sociálnou depriváciou – neuspokojenie potrieb sociálneho kontaktu, napríklad nútená izolácia od ostatných ľudí, nedostatočné zabezpečenie finančných prostriedkov a služieb, ktoré jednotlivci alebo skupiny pokladajú za životne dôležité. Dlhodrvajúca deprivácia spôsobuje zaostávanie duševného vývinu s typickým oneskorením mentálneho, citového a sociálneho vývinu. Sociálna izolácia je ďalším pojmom, ktorý spadá pod sociálne dôsledky bezdomovectva. Znamená vedomé a zámerné vyčlenenie jedincov zo spoločnosti pre ich vzhľad, neochotu alebo neschopnosť pracovať a vytvárať hodnoty pre seba, rodinu a spoločnosť. Sociálna izolácia je motivovaná subjektívne a týka sa strachu a úzkosti z medziľudských kontaktov, odporu a nechuti vytvárať medziľudské vzťahy.

Zdravotné dôsledky vznikajú vplyvom dlhodobého života na ulici v chlade, nosením špinavého oblečenia, v dôsledku čoho dochádza k šíreniu rôznych infekcií. Špina a pády im spôsobujú rôzne zranenia, otvorené rany, ktoré sa ľahko infikujú a ťažko hoja. Bezdomovci často trpia pľúcnyimi chorobami. V dôsledku užívania drog trpia rôznymi poruchami pečene, vplyvom fajčenia trpia respiračnými chorobami a TBC, špina si odnáša daň v podobe kožných a infekčných chorôb (Ružička In Šlosár 2009).

Neschopnosť zamestnať sa môže byť ďalším negatívnym dôsledkom bezdomovectva, a pritom človek má právo na prácu, ktorá mu vytvára pocit sociálnej istoty. O význame práce pre človeka ako ekonomickom stimule riešenia nezamestnanosti hovorí aj Szolnoky (In Gállová, Berki, Szolnoky 2015), ktorý sa vyjadruje, že význam práce pre život každého

človeka je nesporný, pretože tvorí jeho neoddeliteľnú súčasť. Práca svojím charakterom stimuluje vývin jednotlivca a celú spoločnosť. Produktívna zamestnanosť je nezastupiteľná nielen v súvislosti s príjmami, ktoré rodina získava, ale v bezprostrednom rade i s pocitom sebaúcty. Práca má výrazný sociálny charakter, uskutočňuje sa v konkrétnom sociálno-kultúrnom prostredí, vyvoláva sociálne dôsledky a sociálne interakcie s inými sociálnymi javmi a procesmi. Z tohto dôvodu je nezamestnanosť v spoločnosti ťažkým a ťaživým problémom, ktorý sa bytostne dotýka každého jednotlivca, každej rodiny aj celej spoločnosti.

Naopak pracovná nečinnosť spôsobená dlhodobou nezamestnanosťou má demotivujúce účinky na správanie jedinca a znižuje celkovú adaptáciu na meniace sa životné podmienky. Predlžovaná frustrácia potreby pracovať môže mať dopad na nezvratné osobnostné zmeny u človeka, čím takýto jedinec stráca schopnosť uplatniť sa na trhu práce (Kozoň In Gállová, Berki, Szolnoky 2015).

BEZDOMOVECTVO – SOCIÁLNE VYLÚČENIE A CHUDOBA

Aj keď niektorí odborníci z oblasti sociálnej práce tvrdia, že sociálne vylúčenie nie je totožné s chudobou, je tu veľký predpoklad ich vzájomného pôsobenia. Je pravdou, že aj hmotne zabezpečený človek sa môže stať sociálne vylúčeným jedincem, pretože to spôsobí choroba, dočasná nezamestnanosť alebo smrť blízkeho človeka, ktorú jednotlivec nevie zvládnuť a častokrát z týchto dôvodov stratí sociálny kontakt so svojimi blízkymi, priateľmi, spoločnosťou. Vo väčšine prípadov sociálne vylúčenie zo spoločnosti spôsobuje práve chudoba, ktorej dôsledkom môže byť aj fenomén alebo sociálnopatologický jav – bezdomovstvo.

Giddens (In Baková, Jusko 2013) uvádza, že v najvšeobecnejšom význame je bezdomovec človek s absenciou bývania, sociálne vylúčený a zároveň „začlenený“ do nebytových priestorov, zbúranísk, kontajnerov, pivníc, kanálov, železničných a autobusových staníc ako aj ulíc, parkov, priestorov pod mostmi vrátane letiskových plôch – to všetko sa dá chápať ako náhradné bývanie bezdomovcov.

Chudoba, bezdomovectvo a sociálne vylúčenie môžu mať rôznu podobu a môžu byť zapríčinené rôznymi faktormi. S poklesom životnej úrovne klesajú jednotlivci a rodiny nachádzajúce sa v sociálnej núdzi do stavu bezdomovectva. Problém ľudí bez domova sa v sociologickej a psychiatrickej odbornej literatúre začal objavovať približne koncom päťdesiatych rokov 20. storočia. V tomto období sa za bezdomovcov považovali najmä

osamelí tuláci, neskôr muži alkoholici, zväčša stredného veku, žijúci v „skazených štvrtiach“, ktorí do tohto stavu klesli zo strednej vrstvy. Tieto osoby prišli o svoju predošlú existenciu z ekonomických príčin, kvôli poruchám osobnosti, neprispôsobivosti či zdravotným ťažkostiam alebo dlhodobej závislosti na alkohole (Kasanová, Tomka In Hardy et al. 2012).

Habánik (2013, s. 41-42) pod pojmom chudoba chápe taký stav, ak *„ľudia žijú v chudobe, ak ich príjem a iné zdroje sú natoľko nedostatočné, že im neumožňujú dosiahnuť takú životnú úroveň, ktorá je akceptovateľná v spoločnosti, v ktorej žijú. Sú často marginalizovaní a vylúčení z účasti na aktivitách (ekonomických, kultúrnych a sociálnych), ktoré sú bežné pre ostatných ľudí a ich prístup k základným právam môže byť obmedzený“*. Bezdomovectvo priamo súvisí s chudobou a sociálnym vylúčením.

Matoušek (2008, s. 205) definuje sociálne vylúčenie *„nedostatočnou účasťou jednotlivca, skupiny alebo miestneho spoločenstva na živote celej spoločnosti, respektíve nedostatočným prístupom ku spoločenským inštitúciám zaisťujúcim vzdelanie, zdravie, ochranu a základný blahobyt... Sociálne vylúčenie fakticky znamená život v chudobe, bez účasti na trhu práce, bez primeraného bývania, dostatočného príjmu, obvykle v izolácii či v malej skupine podobne deprimovaných ľudí, pohybujúcich sa na okraji spoločnosti“*.

Chudoba v 3. tisícročí

Rastom nezamestnanosti a neustále stúpajúcimi životnými nákladmi rastie chudoba. Kľúčovými opatreniami na zníženie chudoby sú zabezpečenie podpory príjmu, podpory prístupu k zamestnaniu, vzdelávaniu a integrácii na trhu práce, prístupu k verejným službám a rozvoj ľudského kapitálu v nadväznosti na utváranie legislatívneho rámca a inštitucionálneho rámca, prijímania a realizácie opatrení, ktoré to zabezpečia (Glosíková In Šlosár 2009).

Najúčinnnejším mechanizmom ochrany pred chudobou a bezdomovstvom je rodinná solidarita, súdržnosť, dôvera a pomoc. Príčiny a problémy fenoménu bezdomovectva sú nepochybne hlbšie, ako len neprispôsobenie sa režimu. Veľmi málo ľudí chce byť bezdomovcom, väčšina z nich môže a chce žiť to, čo nazývame normálny spôsob života. Často sú to ľudia, ktorí rezignovali na akúkoľvek vlastnú snahu zaradiť sa naspäť do spoločnosti, pretože sa o to viackrát pokúsili, ale sami to nezvládli (Kasanová, Tomka In Hardy et al. 2012).

Chudoba nie je žiaden okrajový jav v spoločnosti, ale predstavuje celosvetový problém, s ktorým zápasia aj najbohatšie krajiny sveta. Podľa mnohých expertov sa chudoba dotýka približne tretiny obyvateľstva našej planéty. Napriek relatívnemu blahobytu a prosperite vo vyspelých krajinách, žije súčasne 10 až 20 % populácie bohatých krajín stále v chudobe (Bachyncová-Gierliová, Beňuš, Hardy In Mátel, Roman, Janechová 2012).

Chudoba je každodennou realitou bezdomovcov – ľudí priestorovo nezačlenených, ktorí sú príkladom viacnásobného znevýhodnenia či marginalizácie. Chudoba priamo ovplyvňuje ich plány, životné ciele a budúce šance – limituje ich. Extrémna chudoba volá po sociálnej pomoci. Moralizovanie nie je riešením, rovnako, ako ním nie je bagatelizovanie problému či represie „problémových“. Chudoba a sociálne vylúčenie je negatívnym javom spoločnosti a je potrebné navrhnuť opatrenia na zmierňovanie a riešenie chudoby a podporu sociálnej inklúzie. Základným nástrojom by mala byť individuálna sociálna práca nielen s konkrétnym klientom – bezdomovcom (dieťa, žena, muž, rodina), ale aj s jeho rodinou, pričom vysoko významnou je sociálna práca vykonávaná v teréne, v prirodzenom prostredí, vrátane vyhľadávacej činnosti, ako aj podpora sociálneho bývania (Kasanová, Tomka In Hardy et al. 2012).

Možno povedať, že chudoba predstavuje legitímnu súčasť modernej spoločnosti. Hranicu chudoby na Slovensku určuje životné minimum a tak počet chudobných možno zistiť na základe štatistických údajov o poberateľoch sociálnych dávok. Tak ako v iných krajinách, aj na Slovensku, nie všetky skupiny obyvateľstva sú v rovnakej miere ohrozené chudobou, čo predovšetkým vyplýva z ich postavenia, či vylúčenia z trhu práce (Bachyncová-Gierliová, Beňuš, Hardy In Mátel, Roman, Janechová 2012).

Halamová (In Lukáč, Frk 2010) uvádza, že chudoba patrí aj v 21. storočí medzi otázky, ktorými je potrebné zaoberať sa. Skúmanie chudoby a sociálneho vylúčenia je potrebné realizovať na základe hospodárskeho aj sociálneho vývoja a stavu prosperity na konkrétnom území. Zmenený medzinárodný a politický kontext v Európe priniesol pre Slovensko nové výzvy aj v skúmaní chudoby, keďže sa stalo súčasťou spoločenstva, v ktorom sú otázky nepriaznivej životnej situácie a nerovnakých životných šancí v centre pozornosti výskumu i politického rozhodovania. Presun záujmu od chudoby k sociálnemu vylúčeniu predstavuje v poslednom období jednu z najvýznamnejších udalostí v teórii i praxi sociálnej politiky nielen členských štátov Európskej únie, ale celosvetovo.

Na porovnanie uvádzame najnovšie Oznámenie Európskej komisie z 3. marca 2010 – Európa 2020. Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu.

Európska únia stanovila päť hlavných cieľov, ktoré chce dosiahnuť do konca roka 2020. Týkajú sa zamestnanosti, výskumu a vývoja, klímy/energetiky, vzdelávania, sociálneho začlenenia a zníženia chudoby. Na podporu cieľov stratégie bolo vypracovaných sedem hlavných iniciatív, prostredníctvom ktorých majú orgány na európskej a vnútroštátnej úrovni vzájomne podporovať svoje úsilie na dosiahnutie cieľov stratégie Európa 2020 v takých oblastiach, ako sú hospodárstvo, zamestnanosť, chudoba, digitálne inovácie, vzdelávanie mládeže, priemyselná politika a efektívne využívanie zdrojov. Oznámenie Komisie k stratégii Európa 2020 zdôrazňuje potrebu využitia všetkých politík, nástrojov a právnych aktov Európskej únie, ako aj finančných nástrojov na dosiahnutie cieľov stratégie. Vo vzťahu k tomu informuje o pláne Komisie posilniť kľúčové politiky a ich nástroje, ako sú jednotný trh, rozpočet a vonkajší hospodársky program Európskej únie. Neoddeliteľnou súčasťou stratégie Európa 2020 sú operatívne návrhy, ktoré by mali v plnej miere zabezpečiť ich využitie na dosiahnutie stratégie (Oznámenie Európskej únie 2010).

Pri plnení strategických cieľov Európskej únie je potrebné spojiť schopnosti a vedomosti skúsených politikov z rozvinutých a prosperujúcich krajín s praktickými skúsenosťami odborníkov z jednotlivých oblastí sociálneho, hospodárskeho a kultúrneho života danej spoločnosti.

Je potrebné, aby sociálna práca podporila a uskutočňovala programy sociálnej integrácie pre vysoko ohrozené skupiny, kam patria osoby vracajúce sa z výkonu trestu odňatia slobody, osoby bez prístrešia, mladiství po ukončení ústavnej starostlivosti a ochrannej výchovy, rodiny v rámci sanácie rodiny alebo v špecifických lokalitách. Dôležitá je spolupráca štátu a podpora tretieho sektora, ktorý zabezpečuje terénnu a komunitnú sociálnu prácu, nízkoprahové poradenské centrá, poskytuje služby na zabezpečenie základných životných podmienok, iné typy sociálnych služieb, vzdelávanie poskytovateľov sociálnych služieb. Cieľom sociálnej práce by malo byť predchádzanie chudoby a sociálneho vylúčenia, podporovanie prístupu k zamestnaniu a ďalšiemu vzdelávaniu (Kasanová, Tomka In Hardy et al. 2012).

Sociálne vylúčenie v dobe vyspelej ekonomiky

Sociálne vylúčenie má svoje dimenzie, medzi ktoré patrí aj ekonomické vylúčenie, ktoré sprevádza chudoba a vylúčenie z trhu práce – nezamestnanosť, nízky a nepravidelný príjem, ďalej vylúčenie politické, ktoré predstavuje nízka alebo žiadna účasť na občianskych a

ľudských právach, a nakoniec vylúčenie sociálne, ktoré znemožňuje podieľať sa na spoločenských aktivitách. Ukazuje sa, že v súčasnej spoločnosti je ešte stále absencia plateného zamestnania najvýznamnejším faktorom vedúcim k sociálnemu vylúčeniu (Topinka, Kliment In Lukáč, Frk 2010).

Za chudobných občanov na Slovensku nemožno považovať len občanov, ktorí sa nachádzajú v hmotnej núdzi. Aj populácia, ktorá dosahuje príjem nad životné minimum, nemá vyšší životný štandard než chudobní občania. Stále pretrvávajúca hospodárska kríza postupne prechádza do sociálnej. Prináša znižovanie platov alebo stratu zamestnania. Mnohí ľudia vynakladajú veľké úsilie na to, aby si zabezpečili minimálny životný štandard a zaplatili nevyhnutné náklady. Najohrozenejšími sociálnymi skupinami sú v každom krízovom období mladí ľudia, viacčlenné či neúplné rodiny, ženy a seniori. Uvedomuje si ju jednoduchý človek, ale aj spoločnosť ako celok (Bachyncová-Gierliová, Beňuš, Hardy In Mátel, Roman, Janechová 2012).

Tu by sme chceli poznamenať, že jedinec – občan nie je schopný zmeniť dlhodobu trvajúcu hospodársku, sociálnu a spoločenskú krízu. Toto je úlohou a malo by byť prioritou každej vlády v demokratickom štáte. Existujú však vlády a politici, ktorí úmyselne vytvárajú v spoločnosti chaos, z ktorého potom ťažia vo svoj prospech a naopak zotročujú čoraz väčšie množstvo obyčajných ľudí.

Kozoň (In Hejdiš, Kozoň 2009, s. 54) poznamenáva, že *„ekonomická núdza býva dôsledkom sociálnej núdze. Je morálnym zlyhaním, čo je viditeľné v mnohých oblastiach globalizujúceho sveta, kde morálka stráca prioritné poslanie nad politikou a ekonómiou. Morálka má byť prevenciou voči vzniku sociálnej núdze a jej ekonomických dôsledkov, liekom voči hospodárskej kríze, nech má hocaké meradlá.“*

Halamová (In Lukáč, Frk 2010) je presvedčená, že napriek existencii rozličných teórií, ktoré sa pokúšajú vysvetľovať príčiny chudoby a sociálneho vylúčenia a ponúkajú spôsoby, ako sa s týmito negatívnymi javmi vyrovnáť, sa o týchto javoch vie ešte stále veľmi málo.

Vyššie uvedená charakteristika chudoby a sociálneho vylúčenia len potvrdzuje realitu, že bezdomovci sa stávajú aj bytostne vylučovaní z miest na okraj obcí a do priestorov vzdialených od centier miest a obcí. Bývajú v neľudských podmienkach, ktoré si mnohí z nich nezapríčinili sami, ale dostali sa do tejto sociálnej núdze z dôvodu nesprávnej sociálnej politiky štátu – dlhodobá vysoká nezamestnanosť v určitých regiónoch Slovenska len poukazuje na neschopnosť vlády riešiť problémy spoločnosti rovnomerným rozdeľovaním štátnych dotácií a sociálnej pomoci chudobným regiónom.

Baková a Jusko (2013, s. 6) konštatujú, že *„chudoba a sociálne vylúčenie sú hlavné príčiny bezdomovectva rozvinutých národov. Je potrebné poznamenať, že štrukturálne faktory, ako sú chudoba a sociálne vylúčenie môžu síce integrovať jednotlivca, ale môžu tiež vytvárať zraniteľné miesta a nepriamo udržiavať stav bezdomovstva“*.

Bezdomovci sú spravidla osamelí ľudia, ktorí prespávajú v rôznych chatrčiach alebo pod rôznymi provizórnymi prístreškami. Nemajú kontakt s inými ľuďmi, nemajú sa s kým pohovárať, chýba im človek, ktorému by verili, ktorý by im bol oporou, nemajú nikoho, kto by im pomohol. Mnohí z týchto ľudí trpia osamelosťou, ktorá zanecháva viditeľné stopy na ich psychike. Sociálny pracovník je v tomto smere styčnou osobou, ktorej bezdomovec dôveruje. Človek bez domova ho vníma a považuje za bytosť, ktorá akoby bola členom jeho rodiny a ktorej dovolí starať sa o neho (Baková, Jusko 2013).

V sociálne vylúčených oblastiach možno vidieť vyššiu mieru kriminality, nízku kvalitu života a bývania, nevyhovujúce životné prostredie. Ľudia žijúci na týchto miestach sú často závislí na miestnom trhu práce, ktorý ponúka len obmedzené možnosti, chýbajú im širšie sociálne väzby na majoritnú spoločnosť. Vzdďaľujú sa sociálnej kontrole a tiež vzorom správania typického pre majoritu, čo zásadne ovplyvňuje socializačný proces – chýbajú im pozitívne vzorce správania. Nedostatočné zdroje financií, málo príležitostí na vzdelávanie, zlá kvalita škôl, horšia dostupnosť zdravotnej starostlivosti, absencia pracovných príležitostí sú príčinami, ale aj dôsledkami chudoby a sociálneho vylúčenia. Koncentrácia sociálne vylúčených osôb a skupín zakladá priestorové vylúčenie, ktoré vedie k „degradácii územia“, z ktorého sa následne vysťahovávajú pôvodní obyvatelia (Topinka, Kliment In Lukáč, Frk 2010).

Podľa nášho názoru degradácia územia v dôsledku priestorového vylúčenia sa stáva vážnym problémom nielen pre vlastníkov „ukradnutých“ pozemkov, ale pre celú spoločnosť. Tieto oblasti sú náchylné na infekčné choroby z nedostatku hygienického a zdravotníckeho zabezpečenia. Tu sa ukazuje ako veľmi potrebný zásah sociálnej práce a intervencia sociálnych pracovníkov.

Sociálni pracovníci prostredníctvom sociálnej práce pomáhajú bezdomovcom a sociálne vylúčeným osobám riešiť nepriaznivé životné podmienky, v ktorých sa ocitli. Vstupujú s nimi do interakcie – vzájomného pôsobenia, snažia sa pochopiť a vcítiť do osudov týchto ľudí. Zdôrazňujú im hodnotu ich osobnosti, ktorá je u týchto osôb značne narušená a snažia sa získať od nich ich vlastný názor a postoj na zlepšenie danej situácie do budúcnosti.

Sociálni pracovníci rešpektujú dôstojnosť každého sociálneho klienta ako ľudskej bytosti, ktorá má svoju hodnotu v každom prostredí a v každej spoločnosti.

SOCIÁLNA PRÁCA PRI RIEŠENÍ BEZDOMOVECTVA

Sociálnu prácu od jej vzniku označovali mnohí autori ako profesiu „morálnej aktivity“ alebo profesiu založenú na etických hodnotách. História sociálnej práce potvrdzuje, že sa od svojich začiatkov rozvíjala ako inštitút modernej spoločnosti s cieľom riešiť najmä sociálny problém chudoby. Vtedajšie osobnosti sociálnej práce boli na jednej strane členmi cirkvi, v ich hodnotovej orientácii sa odrážali kresťanské hodnoty a princípy dobrého života, na druhej strane vychádzali pri koncipovaní návrhov riešení sociálnych problémov z vedeckých poznatkov vznikajúcej sociológie a psychológie. Sociálni pracovníci si uvedomovali sociálne problémy klientov sociálnej práce spôsobené spoločnosťou a potrebu spoločenskej zmeny. Aktívne sa zapájali do tvorby nástrojov sociálnej politiky na štátnej úrovni, ale aj vlastnými aktivitami. Problematika dôstojnosti je v sociálnej práci prítomná vo všetkých jej dimenziách – vedeckej, profesijnej aj praktickej. Od sociálnej práce sa očakáva požiadavka, že sa má zasadzovať o ľudskú dôstojnosť a jej rešpektovanie. V dôsledku zmien v spoločenskom kontexte sa potom menia len úlohy sociálnej práce a rozvíjajú sa nové teórie, prístupy, či modely. Začiatkom tretieho tisícročia sa presadzuje kritická sociálna práca, ktorá je zameraná na analýzu štrukturálnych problémov spoločnosti s úsilím o spoločenskú zmenu. Diskutované sú otázky spoločenskej zodpovednosti sociálnych pracovníkov, či budúcnosť sociálnej práce v postmodernej spoločnosti (Matulayová In Lukáč, Frk 2010).

Bezdomovecťvo patrí k sociálnopatologickým javom spoločnosti, ktoré pri jeho zanedbávaní a neriešení prostredníctvom sociálnej politiky štátu nadobúda obrovské rozmery negatívnych prejavov a v celkovom ponímaní znižuje hospodársku, kultúrnu a zdravotnú úroveň celej spoločnosti. Bezdomovci na uliciach sú zrkadlom zlej politickej situácie v štáte, nezáujmu vládnych štruktúr o danú problematiku a predovšetkým sú znakom nerovnosti na trhu práce, kde jedna skupina „vyvolených“ má tri dobre platené zamestnania a druhá skupina „obyčajných ľudí“ nemá celé roky žiadnu prácu a ani najbližšia perspektíva nepoukazuje na zlepšenie tohto patologického javu v spoločnosti. Aj keď sa sociálni pracovníci maximálne snažia pomáhať bezdomovcom, bez korektnej sociálnej politiky a vytvorenia zdravého trhu práce s rovnakými možnosťami pre každého, bez diskriminácie, rodinkárstva a príslušnosti k politickej strane, ich práca vychádza nazmar.

„Sociálna práca s týmito klientmi sa realizuje už v rámci jednotlivých metód a foriem sociálnej práce zameraných na špecifické skupiny jednotlivcov, ktorých spája spoločný menovateľ sociálneho vylúčenia“ (Ondrušová 2009, s. 77).

Podľa Ondrušovej (2009, s. 77), by sa mal sociálny pracovník správať ku svojmu klientovi podľa zásady akceptovania jeho osobnosti: *„Na každého klienta sociálnej práce sa treba pozeráť ako na jedinečnú, neopakovateľnú osobnosť, ktorá sa prechodne nachádza v stave, ktorý nedokáže sama vyriešiť. Klienta preto nikdy neodcudzujeme a nezavrhuje ho ako osobnosť, ale naopak snažíme sa uňho odokryť kladné stránky jeho osobnosti a na nich budovať vzťah vzájomnej dôvery“.*

Každý z nás je určitou osobnosťou, ktorá má právo rozhodovať o tom, akým spôsobom bude žiť a v akom prostredí. Ľudom závislým na alkohole absolútne nevyhovuje prostredie, v ktorom nemôžu napríklad ľubovoľne piť a v ktorom je určitý pravidelný režim, ktorý im určuje podmienky prežitia. Alkohol je pre nich drogou, ktorú musia mať aj za cenu toho, že žijú v špine, o hlade a v zime – v neľudských a nedôstojných podmienkach.

Pre ľudí bez domova je charakteristický zhoršujúci sa zdravotný stav, stupňujúca sa sociálna izolácia a kriminálne aktivity. Je tam vysoký počet psychiatrických pacientov po prepustení z hospitalizácie, ale aj takých, ktorí liečbu vôbec nepodstúpili. Pojem „bezdomovec“ prešiel v priebehu rokov značnými premenami a diferencovaním. Bezdomovci patria do takej zraniteľnej skupiny obyvateľstva, o ktorej nie sú k dispozícii celoštátne prieskumy. Vo všeobecnosti je ťažké preniknúť do ich spôsobu myslenia a pochopiť, prečo im takýto život vyhovuje a prečo odmietajú pomoc, ktorú im ľudia chcú poskytnúť. Nie sú poberateľmi dávok sociálnej pomoci, pretože nemajú doklady totožnosti. Pritom ich sociálna izolácia a spôsob života nesú viaceré známky zápasu o prežitie. Tieto fakty sú dôvodom toho, že bezdomovci nie sú spomenutí ani v medzinárodných, ani vo vnútroštátnych dokumentoch (charty, deklarácie, právne normy, stratégie), hoci sú najzraniteľnejší. Sprostredkovane sú spomínaní a spojení s pojmami chudoba, extrémna chudoba a sociálne vylúčenie (Kasanová, Tomka In Hardy et al. 2012).

Terénni sociálni pracovníci poskytujú bezdomovcom sociálnu pomoc, ktorej cieľom je zvýšiť kvalitu ich života. Snažia sa bezdomovcov vyhľadávať a poskytnúť im aspoň základné životné podmienky – jedno teplé jedlo na deň, nevyhnutné ošatenie a prístrešie. Ak odmietnu napríklad ubytovňu a chcú ostať na ulici, sociálny pracovník to musí rešpektovať a nemôže ďalej konať.

Problematiku terénnej sociálnej práce čiastočne upravuje zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov. Terénne sociálne služby sa poskytujú fyzickej osobe v jej prirodzenom sociálnom prostredí. Cieľom terénnej sociálnej práce je predchádzať sociálnemu vylúčeniu fyzickej osoby, rodiny a komunity, ktoré sú v nepriaznivej sociálnej situácii. Úlohou terénnej sociálnej práce je motivácia a aktivizácia jednotlivcov a rodín pri riešení ich problémov.

Sociálna prevencia

Pod sociálnou prevenciou rozumieme také opatrenia, ktoré predchádzajú vzniku sociálnych problémov – vtedy ide o primárnu prevenciu. Ak už problémy vznikli, prevencia má za cieľ tieto problémy zmierniť a viesť klienta tak, aby nedochádzalo k recidíve – v tomto prípade už ide o prevenciu sekundárnu a terciárnu.

Najvýznamnejšou inštitúciou zaoberajúcou sa prevenciou v oblasti bezdomovectva v Európskej únii je Európska federácia národných združení pracujúcich s bezdomovcami – FEANTSA. Zameriava sa na odstraňovanie bezdomovectva a jej činnosť je podporovaná Európskou komisiou (Haburajová-Ilavská et al. 2015).

Pôsobenie sociálnej práce aj sociálnej politiky je vždy procesom a cieľavedomým úsilím odlišných subjektov. Táto činnosť môže byť zameraná na predchádzanie vzniku sociálnych problémov (primárna prevencia) alebo ich odstraňovanie či zmiernenie dôsledkov (sekundárna a terciárna prevencia). Preventívne opatrenia sa usilujú podieľať na zlepšovaní či zmene sociálneho prostredia s cieľom vytvoriť priaznivé životné podmienky pre obyvateľov. Činnosť sociálnych pracovníkov je primárne chápaná ako pomoc, ale aj ako podpora a sprevádzanie sociálnych klientov (Mátel, Sedlárová, Vlček In Mátel, Roman, Janechová 2012).

Významnou zložkou sociálnej pomoci a prevencie je tretí sektor, medziiným aj občianske združenia, ktoré neúnavne vyhľadávajú klientov sociálnej práce so snahou poskytnúť im odbornú sociálnu pomoc. Medzi takéto združenia patrí aj Občianske združenie Proti prúdu, ktoré sociálnu prácu a služby pre ľudí v hmotnej núdzi a bez domova vykonáva už jedenásť rokov.

Podľa Beňovej et al. (2008) sa sociálna prevencia má aplikovať v čase, keď sa objavujú prvé príznaky sociálnopatologického javu, prípadne u klientov, ktorí sa z krízy už

dostali, tu pomáha sociálny pracovník vyhnúť sa opakovaniu problémov. Pre deti bezdomovcov (potenciálni bezdomovci) je vytvorený raz týždenne priestor na tvorivé hry, návštevu kultúrneho podujatia, písanie domácich úloh, prípravu na vyučovanie a iné. Pri prijatí do zamestnania poskytuje Občianske združenie Proti prúdu (ďalej len „OZ“) stále možnosť individuálnych stretnutí so sociálnym pracovníkom, aby sa predišlo možným komplikáciám, či už zo strany zamestnávateľa alebo zamestnanca a zabránilo sa tak opätovnej strate zamestnania. Ďalšou významnou zložkou prevencie, ktorú OZ realizuje, je snaha o legislatívne zmeny v zákonoch, vytváranie nových sociálnych služieb, či úpravu už fungujúcich služieb (lobbing na VÚC – Vyšší územný celok, ministerstvách a iných vyšších postoch). Neoddeliteľnou súčasťou prevencie je aj medializácia a zviditeľňovanie tejto vážnej sociálnej problematiky, ktorá zasahuje celú spoločnosť.

Kadlečík (2013) uvádza v rámci preventívnych opatrení pre bezdomovcov tieto ciele programu Streetwork:

- Poskytnutie akútnej pomoci (krízová intervencia) ľuďom bez domova, spiacim na ulici (vonku);
- Harm reduction (znižovanie rizík) a poskytovanie služieb zabezpečujúcich ľuďom bez domova základné životné potreby. Pomoc pri napĺňaní týchto potrieb, napríklad poskytovanie stravy, ošatenia, hygieny či zdravotného ošetrenia. Znížiť tak riziká vznikajúce zanedbaním situácie či neskorou prevenciou. V extrémnych situáciách dokonca predchádzať predčasným úmrtiam;
- Prepojenie klienta s dostupnými službami. Poskytnutie informácií o službách vytvorených pre ľudí bez domova alebo zabezpečenie dostupnosti týchto služieb prostredníctvom odvozu či sprevádzania;
- Udržiavanie kontaktu pre prípad vzniku akútnej situácie. Ide o stav, keď človek bez domova momentálne nie je v kríze, ale v budúcnosti môže byť. Preto je dobré, ak s ním terénny pracovník udržiava kontakt.

Problém bezdomovectva začína v rodine a tu je potrebné začať aj s preventívnymi opatreniami, a to predovšetkým v rodinách, ktoré sa dostali do ekonomickej krízy.

Drexlerová (Hardy et al. 2012) hovorí, že pod vplyvom celosvetovej ekonomickej krízy stúpa počet rodín zápasiacich so zadlžovaním sa a najmä neschopnosťou splácať požičané peniaze. Tento problém si začínajú uvedomovať mnohí odborníci, najmä z radov sociálnych pracovníkov, ktorí sa dennodenne stretávajú s rodinami trpiacimi nezamestnanosťou, následne chudobou a rozpadom rodín, bezdomovectvom a inými

sociálnopatologickými javmi. Nutnosť riešenia tohto narastajúceho problému si dávno uvedomili už mnohé, najmä západné krajiny, ako napríklad Nemecko a Rakúsko. V poslednej dobe sa k nim pridala i susedná Česká republika. Len Slovensko, akoby stále zaostávalo.

Kasanová a Tomka (In Hardy et al. 2012) uvádzajú, že pri analýze chudoby je potrebné vidieť predovšetkým rodiny s určitými príjmami, výdajmi, či životnými podmienkami. Domácnosti sú najlepším objektom štatistického zisťovania, rodina zasa sociologického výskumu. Rodina je živým organizmom domácnosti – do nej sa koncentruje prevencia i prekonávanie dôsledkov chudoby. Práve rodina je tým miestom, kde sa sociálne problémy odohrávajú, ale je i základným miestom prevencie. Problematickým elementom pri chudobe je jej prenos na ďalšie generácie. Životy detí sú veľmi významne ovplyvnené okolnosťami života rodičov, akými sú napríklad ich vzdelanie a príjem alebo pracovná pozícia v zamestnaní. Významným faktorom rizika chudoby je, koľko jej členov je finančne závislých, čiže ekonomicky neaktívnych. Čím viac členov v domácnosti je ekonomicky aktívnych, tým je rodina menej ohrozená chudobou.

Sociálna prevencia v rodinách so sociálnoekonomickými problémami sa zameriava na oblasť finančnej gramotnosti obyvateľstva, ale i na boj so zavádzajúcou, agresívnou reklamou, dostupnosťou „sociálnejších“ úverov a najmä zmenami v bytovej politike. Tá by sa mala viac orientovať na výstavbu nájomných bytov dostupných aj pre sociálne slabšie rodiny (Drexlerová In Hardy et al. 2012).

Sociálna intervencia a sociálne služby pri bezdomovectve

Cieľom sociálnej práce je priviesť bezdomovcov k sebestačnosti, aby si dokázali pomôcť sami, napríklad aj tým, že s pomocou sociálneho pracovníka si nájdu prácu, v ktorej zotrávajú. Sociálny pracovník ich počas celej doby sprevádza a vykonáva sociálne poradenstvo.

Neexistuje jednoliata skupina ľudí bez domova. V skutočnosti je to len skupina veľmi rozličných jednotlivcov, ktorých spája fakt, že sa ocitli bez strechy nad hlavou. Tvoria ju ľudia, čo stratili prácu a následne domov, odchovanci z detských domovov, týrané ženy, závislí od alkoholu či ľudia prichádzajúci z nemocníc alebo výkonu trestu, s nedokončenou základnou školou, ale aj s vysokoškolským vzdelaním. Preto neexistuje jediné správne riešenie, ale je nevyhnutne potrebný systém zložený z rôznych služieb a prístupov pomoci (Tordová In Kadlečík 2013).

Vykonávateľom sociálnej intervencie je sociálny pracovník, či už v pozícii komunitného alebo terénneho sociálneho pracovníka, mediátora, kurátora, probátora a podobne. Sprevádza klienta v čase jeho nepriaznivej životnej situácie, keď je v stave zlyhania svojpomoci a nutne vyžaduje sociálnu intervenciu. Sociálna práca sa realizuje individuálnou, skupinovú a komunitnou formou. Sociálna práca a teda aj intervencia so sociálne znevýhodnenými klientmi sociálnej práce, medzi ktorých patria aj bezdomovci, ale aj práca s komunitou priamo v jej prirodzenom prostredí sa nazýva terénnou sociálnou prácou (Čillíková, In Mátel, Roman, Janechová 2012).

Sociálna pomoc prostredníctvom sociálnej intervencie má za cieľ svojím výkonom zabezpečiť dosiahnutie spôsobilosti občana na sebestačný život a zabrániť vylúčeniu a sociálnej deprivácii z chudoby. Systém sociálnej pomoci nastupuje spravidla vtedy, keď jednotlivец ani za pomoci jeho rodiny nedokáže preklenúť vzniknuté sociálne riziko ako je napríklad chudoba, bezdomovectvo, rôzne závislosti (Čillíková In Mátel, Roman, Janechová 2012).

Intervencia sa poskytuje prostredníctvom sociálnych služieb a poradenstva.

Pri poskytovaní sociálnych služieb je poskytovateľ povinný viesť evidenciu prijímateľov sociálnych služieb. Pri ľuďoch bez domova však nie je možné viesť evidenciu, najmä pri výkone streetworku. Je to predovšetkým z dôvodu diskretnosti a anonymity bezdomovcov, čo je zásadou nízkoprahového prístupu práce s ľuďmi bez domova (Holováčová 2013).

O vyššie uvedených podmienkach evidencie poberateľov sociálnych služieb hovorí aj novelizovaný zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách v znení neskorších predpisov v § 95 ods. 2: „*Poskytovateľ sociálnej služby, ktorý poskytuje sociálnu službu pre fyzickú osobu, ktorá nemá zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspokojovanie základných životných potrieb, fyzickú osobu, ktorá je ohrozená sociálnym vylúčením alebo má obmedzenú schopnosť sa spoločensky začleniť a samostatne riešiť svoje problémy pre svoje životné návyky, pre spôsob života alebo pre závislosť od návykových látok alebo návykových škodlivých činností alebo pre zotrvávanie v priestorovo separovanej alebo segregovanej lokalite s prítomnosťou koncentrovanej a generačne reprodukovanej chudoby alebo pre fyzickú osobu, ktorá je ohrozená správaním iných fyzických osôb, alebo sa stala obeťou správania iných fyzických osôb, nie je povinný viesť evidenciu, ktorej obsahom sú osobné údaje podľa § 94c ods. 3“.*

Inštitúcie dokážu bezdomovcovi poskytnúť rôzne sociálne služby. Najčastejšie je to strava, šatstvo, hygiena, prístrešok či základné sociálne poradenstvo – vybavovanie dokladov, úradných náležitostí, ktoré majú bezdomovcovi pomôcť naplniť si základné životné potreby. Medzi základné služby, ktoré nie sú na Slovensku ešte celkom rozvinuté patrí streetwork – práca v teréne, v prirodzenom prostredí, kde sa bezdomovec nachádza a denné centrá s ponukou najrôznejších služieb a trávenia času v inštitúcii aj cez deň. Keď má bezdomovec naplnené základné životné potreby, je možné na tom stavať ďalej. Nadstavbové služby sú veľmi potrebné, aby nestagnoval alebo dokonca psychicky neupadal. Práve prostredníctvom týchto služieb majú bezdomovci možnosť začleniť sa do spoločnosti. Medzi nadstavbové služby patria najrôznejšie resocializačné aktivity, pomoc pri liečení závislostí, aktivity zamerané na rozvoj komunikácie a posilnenie sebaúcty či sebadôvery, pracovná terapia, pomoc odborníkov – lekára, psychológa či právnika, voľnočasové a klubové aktivity, duchovné aktivity a mnohé ďalšie (Beňová 2008).

Sandra Tordová (In Kadlečík 2013, s. 12), spoluzakladateľka Občianskeho združenia Proti prúdu a šéfredaktorka časopisu Nota bene hovorí, že sa počas jedenásťročnej práce pre ľudí bez domova naučila, že „*neexistuje univerzálna metóda či najefektívnejší spôsob, ako im pomôcť. Má zmysel sa pýtať: Potrebujú ľudia bez domova viac ubytovňu alebo prácu? Sú lepšie nocľahárne, ktoré prijímajú klientov pod vplyvom alkoholu, alebo viac pomôžu tie, čo svoje služby podmieňujú abstinenciou? Oba prístupy majú svoje miesto. Každá služba reaguje na nejakú potrebu či cieľovú skupinu. Ani jeden prístup nie je lepší alebo nadradený nad ten druhý, jediné, čo by sa malo nadradovať, sú potreby konkrétneho človeka bez domova.*“

Ku klasickým formám sociálnych služieb patria:

- inštitucionálna starostlivosť o chorých, starých a zdravotne handicapovaných občanov,
- útulky pre bezdomovcov,
- penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť,
- opatrovateľská starostlivosť,
- organizovanie spoločného stravovania.

Moderné formy sociálnych služieb:

- dôchodkové pripoistenie, cieľom ktorého je ľahšie zvládnutie ekonomických problémov v starobe. Toto pripoistenie ako prvé bolo uzákonené v Spolkovej republike Nemecko,
- domáce opatrovateľské (aj ošetrovateľské) služby,

- intermediálne, poloinštitucionálne formy starostlivosti, ktoré sa začali rozširovať už v 80. rokoch. Takzvané denné pobyty pre deti, mládež, ale i dospelých zdravotne handicapovaných občanov a pre občanov vysokého veku,
- street worker – sociálny asistent, pracovník pre prácu so staršími deťmi a mládežou v ich prirodzenom prostredí. Táto služba patrí do oblasti prevencie a je zameraná na ochranu pred sociálnou patológiou, prostredníctvom ponuky pozitívnych alternatívnych činností, orientuje sa na takzvaný „zdravý životný štýl“, najčastejšími klientmi sú drogovzo závislí,
- prepravné služby pre zdravotne postihnutých,
- personel asistent – osobný asistent, ako nová kvalita opatrovateľských služieb,
- zabezpečovanie podmienok na prežitie, sú to služby orientované na tú skupinu občanov, ktorí nemajú záujem na zmene vlastnej sociálnej situácie a nespolupracujú ani so sociálnymi pracovníkmi.

Podľa Anthonyho (In Holováčová 2013) väčšina zariadení má nízkoprahový charakter. V nízkoprahových zariadeniach sú pravidlá a predpisy obmedzené na minimum z toho dôvodu, aby mohli slúžiť a byť prístupné pre každého, kto ich najviac potrebuje, a aby došlo k odmietnutiu čo najmenšieho počtu ľudí – sociálnych klientov využívajúcich sociálne služby týchto zariadení. Nízkoprahový prístup nie je o pozorovaní rizík, ale o aktívnom zapájaní poberateľov sociálnych služieb do rôznych činností, aby cez tieto činnosti boli podporovaní a zároveň aby sa znižovali škody, ktoré by mohli spôsobiť sebe alebo ostatným.

Mnohé mesta v Slovenskej republike poskytujú sociálne služby bezdomovcom. Každá sociálna služba začína v prvom rade sociálnym poradenstvom. Najprv je to základné poradenstvo, po jeho prijatí sociálnym klientom nasleduje špecializované sociálne poradenstvo. V nasledujúcom texte popisujeme sociálne poradenstvo ako je dané zákonom a ako sa využíva v praxi pri poskytovaní sociálnych služieb osobám, ktoré sa ocitli dočasne, krátkodobo, dlhodobo alebo trvalo v hmotnej, sociálnej a spoločenskej núdzi.

Sociálne poradenstvo pri riešení bezdomovectva

Sociálna prax si vyžaduje od svojich nositeľov neustálu spoluprácu. Efektivita pomoci je najmä v sociálnej práci viazaná na zapojenie tímu viacerých odborníkov. Napriek tomuto faktu je otázka vzájomnej kooperácie odborníkov často zložitá, menej preferovaná. Tímová spolupráca je nevyhnutná aj pri využití sociálneho poradenstva či už ide o základné alebo

špecializované odborné poradenstvo. Poradenstvo je veľmi široký pojem. V praxi sa stretávame s tým, že ľudia, ktorí poskytujú pomoc, dobrovoľníci alebo odborníci z rozličných oblastí, opisujú svoju prácu ako poradenstvo. To robí tento pojem na jednej strane veľmi zrozumiteľným, na druhej strane je upresnenie a vedecké vymedzenie poradenstva zjavne ťažkým (Schavel In Levická 2008).

Novelizovaný zákon o sociálnych službách charakterizuje sociálne poradenstvo ako odbornú činnosť zameranú na pomoc fyzickej osobe v nepriaznivej sociálnej situácii. Sociálne poradenstvo sa vykonáva na úrovni základného alebo špecializovaného sociálneho poradenstva. Základné sociálne poradenstvo je posúdenie povahy problému fyzickej osoby, rodiny alebo komunity, poskytnutie základných informácií o možnostiach riešenia problému a podľa potreby aj odporúčanie a sprostredkovanie ďalšej odbornej pomoci. Základné sociálne poradenstvo je súčasťou každej sociálnej služby poskytovanej podľa zákona o sociálnych službách. Špecializované sociálne poradenstvo je zistenie príčin vzniku, charakteru a rozsahu problémov fyzickej osoby, rodiny alebo komunity a poskytnutie konkrétnej odbornej pomoci sociálnemu klientovi. Sociálne poradenstvo možno vykonávať ambulantnou formou prostredníctvom poradní sociálneho poradenstva zriadených na tento účel a terénnou formou prostredníctvom terénnych programov.

Sociálne poradenstvo musí byť vo svojom obsahu zamerané na zistenie rozsahu, charakteru a príčin sociálnej núdze. Sociálny poradca sa v prvom rade orientuje na identifikovanie primárnych príčin vzniku sociálneho problému, pričom využíva najmä metódy základného sociálneho poradenstva. Sociálny poradca prostredníctvom svojich poradenských zručností a komunikácie získava klienta pre spoluprácu a mobilizuje ho k riešeniu jeho nepriaznivej situácie. V procese práce s klientom dbá na poskytovanie relevantných informácií, podáva návrhy na riešenie situácie, na usmerňovanie klienta, podporovanie a sprevádzanie pri odhaľovaní možných zdrojov ovplyvňujúcich riešenie zložitých sociálnych problémov klienta (Schavel In Mátel, Roman, Janechová 2010).

Kadlečík (2013) popisuje sociálne poradenstvo prostredníctvom práce terénnych sociálnych pracovníkov v uliciach veľkomiest Londýna, Paríža a Olomouca. Na tejto terénnej práci sa zúčastnil osobne. Hovorí, že nerád zatrieduje ľudí bez domova do skupín, ale vo svojom diele *Šťapaje ulicou* to porušil, aby vysvetlil čitateľom rozdielnosť života týchto ľudí na ulici. Rozdelil ich do troch hlavných skupín – ľudí s najnižším, so stredným a najvyšším životným štandardom. Pojem skupina využíva na charakterizovanie jednotlivých osôb, ktoré majú spoločné znaky a nie na označovanie komunit. Jednotlivé skupiny sa od seba líšia v

životnej úrovni, dĺžke pobytu na ulici, od úrovne zabezpečovania základných životných potrieb, od dĺžky a typu závislostí a od ich schopnosti integrácie. Prvú skupinu s najnižším životným štandardom charakterizuje z pohľadu okolia ako najviditeľnejšiu a najviac kritizovanú. Bezdomovci z tejto skupiny žijú na ulici najdlhšie a nemajú žiadnu snahu tento stav zmeniť. Takýto spôsob života im vyhovuje. Druhá skupina – so stredným životným štandardom je podľa Kadlečíka (2013) charakterizovaná taktiež dlhodobým životom na ulici, ale nie sú tak rezignovaní voči zmene životných podmienok ako v prvej skupine. Majú snahu a motiváciu zlepšiť svoj život a dostať sa preč z ulice. Rovnako sú v tejto skupine prítomné závislosti, ale v menšom rozsahu ako v prvej skupine. Tretia skupina s vyšším životným štandardom je charakteristická tým, že obyvatelia väčšinou o nej nevedia. Títo bezdomovci spávajú v chatkách alebo komerčných ubytovniach, dokážu si udržať prácu a majú vysokú motiváciu integrovať sa do spoločnosti.

ZÁVER

Sociálna práca je pri riešení bezdomovectva nenahraditeľnou službou pre ľudí bez domova. V mnohých prípadoch sa na ulici – bez domova – bez rodiny – ocitnú ľudia z objektívnych príčin, ktoré si nezavinili sami, ale ktoré nedokázala spoločnosť, či „sociálny štát“ vyriešiť pre svojich občanov. Dlhodobá vysoká nezamestnanosť si berie svoju daň. Na Slovensku zlyháva politika zamestnanosti, bývania, sociálna politika je smerovaná vo väčšine prípadov len pre štátne subjekty poskytujúce sociálne služby a zabúda sa na tretí sektor, ktorý neúnavne „bojuje“ so stále sa opakujúcimi chybami sociálnych politikov – vysoké percento poberateľov sociálnych dávok, nízke mzdové ohodnotenie zamestnaných občanov, vysoké daňové odvody a odvody do poisťovní pre malých a stredných podnikateľov. Bezdomovci sú dôsledkom negatívneho vývoja spoločnosti už vyše dvadsať rokov.

Každý z nás sa môže ocitnúť jedného dňa na ulici, ak sa spojí viacero negatívnych udalostí v našom živote a aj my raz môžeme potrebovať pomoc od okoloidúcich. Preto nepozerať na bezdomovcov ako na vyvrhelov spoločnosti, ktorým sa nechce pracovať, ale pýtajme sa ich, prečo sa v tejto situácii ocitli a ak nie sme momentálne v núdzi, ak máme prácu a pravidelný príjem, snažme sa im pomôcť. Myslíme si, že mnohí z týchto ľudí ešte nezabudli, čo je to práca a radi by sa zamestnali, je však potrebné im takúto šancu poskytnúť.

Literatúra apoužíte informačné zdroje

ANTHONY In HOLOVÁČOVÁ, V. 2013. *Ľudia bez domova v kontexte sociálnych služieb*. [online]. [cit. 21. január 2016]. Dostupné na internete: <<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/.../subor/17.pdf>>.

BACHYNCOVÁ-GIERLIOVÁ, D., BEŇUŠ, J. a M. HARDY. 2012. Chudoba ako spoločenský problém Oravy a možnosti jej riešenia. In MÁTEL, A., ROMAN, T. a L. JANECHOVÁ. 2012. *Aplikovaná sociálna politika. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2012. ISBN 978-0-8132-061-3. s. 9-22.

BAKOVÁ, D. 2015. Bezdomovectvo a mladý človek. In BAKOVÁ, D. a E. GAŽIKOVÁ. 2015. *Bezdomovectvo v kontexte súčasnej spoločnosti. Zborník príspevkov z konferencie „Bezdomovectvo ako sprievodný negatívny jav našej doby“ konanej dňa 12. decembra 2014 v Nitre*. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF v Nitre, 2015. ISBN 978-80-558-0818-5. s. 43-68.

BAKOVÁ, D. a E. GAŽIKOVÁ. 2015. *Bezdomovectvo v kontexte súčasnej spoločnosti. Zborník príspevkov z konferencie „Bezdomovectvo ako sprievodný negatívny jav našej doby“ konanej dňa 12. decembra 2014 v Nitre*. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF v Nitre, 2015. 130 s. ISBN 978-80-558-0818-5.

BAKOVÁ, D. a L. HABURAJOVÁ-ILAVSKÁ. 2012. Riešenie problematiky bezdomovectva v krajinách V4. In MÁTEL, A., ROMAN, T. a L. JANECHOVÁ. 2012. *Aplikovaná sociálna politika. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2012. ISBN 978-0-8132-061-3. s. 23-31.

BAKOVÁ, D. a P. JUSKO. 2013. *Sociálne vylúčenie v kontinuu dlhodobej nezamestnanosti – chudoby – bezdomovectva*. [online]. 14 s. [cit. 10. február 2016]. Dostupné na internete: <revue.vsdanubius.sk/.../Jusko%20a%20Baková%20-%20%20Bezdomove...>.

BEŇOVÁ, N. et al. 2008. *Projekt Krištof: Stratégia zamestnávania bezdomovcov. Individuálna a skupinová sociálna práca s ľuďmi bez domova*. Bratislava: o. z. Proti prúdu, 2008. 36 s. ISBN 978-80-969860-2-6.

BEŇOVÁ, N. 2008. *Bezdomovci, ľudia ako my*. Bratislava: o. z. Proti prúdu, 2008. 75 s. ISBN 978-80-969924-1-6.

ČILLÍKOVÁ, J. 2012. Terénna sociálna práca – pomoc integrácii exkludovaných obyvateľov. In MÁTEL, A., ROMAN, T. a L. JANECHOVÁ. 2012. *Aplikovaná sociálna politika. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2012. ISBN 978-80-8132-061-3. s. 52-63.

DREXLEROVÁ, B. 2012. Niektoré z metód využívaných v sociálnej práci so zadlženými rodinami. In HARDY, M. et al. 2012. *Metódy sociálnej práce s rodinou. Zborník z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 27. marca 2012 v Žiline*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, 2012. ISBN 978-80-8132-050-7. s. 147-159.

GÁLLOVÁ, A., BERKI, J. a Š. SZOLNOKY. 2015. *Nezamestnanosť v SR*. Zborník z príspevkov vedeckej konferencie konanej dňa 23. októbra 2014 v Rimavskej Sobote. Rimavské Janovce: ASRPO SR, 2015. 348 s. ISBN 978-80-971985-7-2.

GAŽIKOVÁ, E. 2015. Sociálna práca s ľuďmi bez domova na oddelení SPODSK. In BAKOVÁ, D. a E. GAŽIKOVÁ. 2015. *Bezdomovectvo v kontexte súčasnej spoločnosti. Zborník príspevkov z konferencie „Bezdomovectvo ako sprievodný negatívny jav našej doby“ konanej dňa 12. decembra 2014 v Nitre*. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF v Nitre, 2015. ISBN 978-80-558-0818-5. s. 85-94.

GIDDENS In BAKOVÁ, D. a P. JUSKO. 2013. *Sociálne vylúčenie v kontinuu dlhodobej nezamestnanosti – chudoby – bezdomovectva*. [online]. 14 s. [cit. 10. február 2016]. Dostupné na internete: <revue.vsdanubius.sk/.../Jusko%20a%20Baková%20-%20%20Bezdomove...>.

GLOSÍKOVÁ, M. 2009. Nezamestnanosť ako spoločenský problém v kontexte sociálnej politiky štátu. In ŠLOSÁR, D. 2009. *Migrácia – chudoba – nezamestnanosť. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 11. decembra 2009 v Košiciach*. Košice: Košický samosprávny kraj a Katedra sociálnej práce Filozofickej fakulty UPJŠ Košice, 2009. ISBN 978-80-970306-0-5. s. 172-178.

HABÁNIK, T. 2013. Príčiny sociálnej exklúzie Rómov na Slovensku. In TOMÁŠIKOVÁ, A. a Z. KUBIŠOVÁ. *Dimenzie vývoja súčasnej spoločnosti*. Trenčín: TnUAD, 2013. ISBN 978-80-8075-630-7. s. 40-51.

HABÁNIK, T. 2015. Bezdomovectvo a jeho podoby na Slovensku v 21. storočí. In BAKOVÁ, D. a E. GAŽIKOVÁ. 2015. *Bezdomovectvo v kontexte súčasnej spoločnosti. Zborník príspevkov z konferencie „Bezdomovectvo ako sprievodný negatívny jav našej doby“ konanej dňa 12. decembra 2014 v Nitre*. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF v Nitre, 2015. ISBN 978-80-558-0818-5. s. 69-84.

HABURAJOV-ILAVSKÁ, L. et al. 2015. *Bezdomovectvo ako sprievodný negatívny jav našej doby*. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF v Nitre, 2015. 378 s. ISBN 978-80-558-0854-3.

HABURAJOV-ILAVSKÁ, L. 2015. Zámer a perspektívy v riešení otázok spojených s fenoménom bezdomovectva z pohľadu sociálnej práce. In BAKOVÁ, D. a E. GAŽIKOVÁ. 2015. *Bezdomovectvo v kontexte súčasnej spoločnosti. Zborník príspevkov z konferencie „Bezdomovectvo ako sprievodný negatívny jav našej doby“ konanej dňa 12. decembra 2014 v Nitre*. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF v Nitre, 2015. ISBN 978-80-558-0818-5. s. 7-17.

HARDY, M. et al. 2012. *Metódy sociálnej práce s rodinou*. Zborník z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 27. marca 2012 v Žiline. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, 2012. 461 s. ISBN 978-80-8132-050-7.

HALAMOVÁ, E. 2010. Miesto sociálnej prevencie pri riešení negatívnych javov spojených s chudobou a sociálnym vylúčením. In LUKÁČ, M. a B. FRK. 2010. *Chudoba a sociálne vylúčenie ako problém súčasnosti: Výzvy a trendy. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej dňa 28. 9. 2010 v Prešove*. Prešov: Občianske združenie Potenciál, 2010. ISBN 978-80-969073-1-1. s. 41-43.

HOLOVÁČOVÁ, V. 2013. *Ľudia bez domova v kontexte sociálnych služieb*. [online]. [cit. 21. január 2016]. Dostupné na internete: <<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/.../subor/17.pdf>>.

KADLEČÍK, P. 2013. *Šľapaje ulicou*. Bratislava: o. z. Proti prúdu, 2013. 112 s. ISBN 978-80-971154-0-1.

KASANOVÁ, A. a M. TOMKA. 2012. Rodina ako sociálny kapitál bezdomovca. In HARDY, M. et al. 2012. *Metódy sociálnej práce s rodinou. Zborník vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 27. marca 2012 v Žiline*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2012. ISBN 978-80-8132-050-7. s. 249-257.

KOZOŇ, A. 2009. Morálne aspekty bezpečnosti jedinca a spoločnosti v sociálnej a ekonomickej núdzi. In HEJDIŠ, M. a KOZOŇ, A. 2009. *Sociálna a ekonomická núdza – bezpečnosť jedinca a spoločnosti. Zborník príspevkov z 1. Česko-Slovenskej vedeckej konferencie konanej v dňoch 22. – 23. mája 2009 v Bratislave*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2009. ISBN 978-80-89271-63-4. s. 51-57.

KOZOŇ, A. 2015. Psychické problémy nezamestnaných. In GÁLLOVÁ, A., BERKI, J. a Š. SZOLNOKY. 2015. *Nezamestnanosť v SR. Zborník z príspevkov vedeckej konferencie konanej dňa 23. októbra 2014 v Rimavskej Sobote*. Rimavské Janovce: ASRPO SR, 2015. ISBN 978-80-971985-7-2. s. 121-134.

LACA, P. 2015. Nezamestnanosť a prínos učenia sociálnej náuky Cirkvi pri riešení aspektov chudoby. In GÁLLOVÁ, A., BERKI, J. a Š. SZOLNOKY. 2015. *Nezamestnanosť v SR. Zborník z príspevkov vedeckej konferencie konanej dňa 23. októbra 2014 v Rimavskej Sobote*. Rimavské Janovce: ASRPO SR, 2015. ISBN 978-80-971985-7-2. s. 218-256.

LEVICKÁ, J. 2008. *Quo vadis sociálna práca slovenská?* Zborník z konferencie s medzinárodnou účasťou konaná dňa 20. apríla 2006 na Fakulte zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave. Bratislava: FZaSP TU v Trnave, 2008. 152 s. ISBN 978-80-8082-235-4.

MÁTEL, A., JANECHOVÁ, L. a L. ROMAN. 2011. *Sociálna patológia a intervencia sociálnej práce*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 19.-20. októbra 2011 v Piešťanoch. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2011. 464 s. ISBN 978-80-8132-018-7.

MÁTEL, A., SEDLÁROVÁ, K. a P. VLČEK. 2012. Konvergentné a divergentné prvky sociálnej práce a sociálnej politiky. In MÁTEL, A., ROMAN, T. a L. JANECHOVÁ. 2012. *Aplikovaná sociálna politika*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2012. ISBN 978-80-8132-061-3. s. 216-235.

MATOUŠEK, O. et al. 2008. *Metody a řízení sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. 384 s. ISBN 978-80-7367-502-8.

MATULAYOVÁ, T. 2010. Dôstojnosť človeka – staronová výzva sociálnej práce. In LUKÁČ, M. a B. FRK. 2010. *Chudoba a sociálne vylúčenie ako problém súčasnosti: Výzvy a trendy*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej dňa 28. 9. 2010 v Prešove. Prešov: Občianske združenie Potenciál, 2010. ISBN 978-80-969073-1-1. s. 13-15.

ONDRUŠOVÁ, Z. et al. 2009. *Základy sociálnej práce*. Brno: MSD, 2009. 139 s. ISBN 978-80-7392-109-5.

Oznámenie Európskej komisie z 3. marca 2010 – *Európa 2020. Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu*. [online]. [cit. 12. január 2016]. Dostupné na internete: <<https://ec.europa.eu/epale/sk/resource-centre/content/europa-2020-strategia-na-zabezpecenie-inteligentneho-udrzatelneho>>.

PAVELKOVÁ, J. 2010. In LUKÁČ, M. a B. FRK. 2010. *Chudoba a sociálne vylúčenie ako problém súčasnosti: Výzvy a trendy. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej dňa 28. 9. 2010 v Prešove*. Prešov: Občianske združenie Potenciál, 2010. ISBN 978-80-969073-1-1. s. 16-19.

RUŽIČKA, V. 2009. Chudoba a bezdomovectvo v SR ako sociálny problém. In ŠLOSÁR, D. 2009. *Migrácia – chudoba – nezamestnanosť. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 11. decembra 2009 v Košiciach*. Košice: Košický samosprávny kraj a Katedra sociálnej práce Filozofickej fakulty UPJŠ Košice, 2009. ISBN 978-80-970306-0-5. s. 164-171.

SCHAVEL, M. 2008. Význam tímovej spolupráce pri riešení sociálnych problémov klientov. In LEVICKÁ, J. 2008. *Quo vadis sociálna práca slovenská? Zborník z konferencie s medzinárodnou účasťou konaná dňa 20. apríla 2006 na Fakulte zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave*. Bratislava: FZaSP TU v Trnave, 2008. ISBN 978-80-8082-235-4. s. 92-97.

SZOLNOKY, Š. 2015. Agropodnikanie ako sociálny a ekonomický stimul riešenia nezamestnanosti v regióne Gemer. In GÁLLOVÁ, A., BERKI, J. a Š. SZOLNOKY. 2015. *Nezamestnanosť v SR. Zborník z príspevkov vedeckej konferencie konanej dňa 23. októbra 2014 v Rimavskej Sobote*. Rimavské Janovce: ASRPO SR, 2015. ISBN 978-80-971985-7-2. s. 65-81.

ŠLOSÁR, D. 2009. *Migrácia – chudoba – nezamestnanosť. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 11. decembra 2009 v Košiciach*. Košice: Košický samosprávny kraj a Katedra sociálnej práce Filozofickej fakulty UPJŠ Košice, 2009. 264 s. ISBN 978-80-970306-0-5.

TOPINKA, D. a P. KLIMENT. 2010. Podoba závislostí v sociálne vylúčených lokalitách: prípadová studie mesta Přerova. In LUKÁČ, M. a B. FRK. 2010. *Chudoba a sociálne vylúčenie ako problém súčasnosti: Výzvy a trendy. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej dňa 28. 9. 2010 v Prešove*. Prešov: Občianske združenie Potenciál, 2010. ISBN 978-80-969073-1-1. s. 24-28.

TORDOVÁ, S. In KADLEČÍK, P. 2013. *Šľapaje ulicou*. Bratislava: o. z. Proti prúdu, 2013. 112 s. ISBN 978-80-971154-0-1.

Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 317/2009 Z. z., nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 332/2010 Z. z., zákona č. 551/2010 Z. z., zákona č. 50/2012 Z. z., zákona č. 185/2012 Z. z., zákona č. 413/2012 Z. z., zákona č. 485/2013 Z. z., zákona č. 185/2014 Z. z., zákona č. 219/2014 Z. z. a zákona č. 376/2014 Z. z.

Kontaktné údaje

Mgr. Pavol Paulovič
Vysoká škola Danubius
Fakulta sociálnych štúdií
Richterova č. 1171
925 21 Sládkovičovo
SLOVENSKÁ REPUBLIKA
starosta@velkeorviste.sk

DIES ACADEMICUS VII.

Politika ovplyvňuje sociálny program

Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie,
Žilina, 11.apríla 2018

Zostavovatelia:

Dr.h.c. mult. doc. PhDr. PaedDr. ThLic. György Herdics, PhD, MBA, LL.M –
professor extraordinarius

doc.JUDr. Jana Vallová, PhD

doc. ThLic. Mgr. Pavol Zemko, Th. D., Ph. D. h. c., EMBA, LL.M, O.C.H. –
associate professor

1. vydanie

Text neprešiel jazykovou úpravou.

Vydavateľ: Ivona Matúšová, Trnava

© 2018

ISBN 978-80-89979-03-5

